

Geen cent te veel
Armoede en armenzorg op Zuid-Beveland, 1850-1940

Not a penny to spare. Poverty and poor relief in the countryside: Zuid-Beveland,
1850-1940
(with a summary in English)

Proefschrift

Ter verkrijging van de graad van doctor aan de Erasmus Universiteit Rotterdam op gezag van de
rector magnificus
Prof.dr.ir. J.H. van Bommel

en volgens besluit van het college voor promoties

De openbare verdediging zal plaatsvinden op
donderdag 15 maart 2001 om 13.30 uur

door

Albert Louis Kort
Geboren op 28 oktober 1955 te Goes

Promotiecommissie

Promotor: Prof.dr. H. van Dijk
Overige leden: Prof.dr. J. van Herwaarden
Prof.dr. P.T. van de Laar
Prof.dr. P. Kooij

Dit pdf-bestand maakt deel uit van

www.thesis.net/beveland/beveland.inhoud.htm

Bijlagen

Bijlage A Tabellen met betrekking tot bevolking en beroepen

(tenzij anders vermeld zijn de gegevens uit de tabellen 1 tot en met 10 ontleend aan de uitkomsten van de volks- en beroepstellingen vanaf 1849)

Tabel 1 Bevolking van Nederland, Zeeland en de Zuid-Bevelandse dorpen 1859-1930 (in absolute aantallen en verhoudingsgetallen (1849 = 100))

Jaar	Nederland		Zeeland		9 Zuid-Bevelandse dorpen		Dorpen excl. Yerseke	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief	absoluut	relatief	absoluut	relatief
1849	3.056.879	100	160.295	100	9811	100	9003	100
1859	3.309.128	108	166.112	104	10886	111	10032	111
1869	3.579.529	117	177.569	111	12173	124	11164	124
1879	4.012.693	131	188.635	118	14409	147	12378	137
1889	4.511.415	148	199.234	124	16783	171	13072	145
1899	5.104.137	167	216.295	135	17785	181	13452	149
1909	5.858.175	192	232.515	145	18662	190	14663	163
1920	6.865.314	225	245.117	153	20448	208	16305	181
1930	7.935.565	260	247.606	154	21846	223	17699	197
1947	9.625.499	315	260.801	163	25137	256	20391	226

Tabel 2 Bevolking van de Zuid-Bevelandse dorpen in absolute aantallen en verhoudingsgetallen (1849 = 100)

Jaar	's-Heer Arendsk. ¹		's-Heerenh.		Hoedekenskerke		Kapelle ²		Kloetinge		Ovezande		Wemel-Dinge		Wolphaartsdijk		Yerseke	
	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel	Abs	Rel
1849	2052	100	805	100	795	100	1414	100	923	100	753	100	873	100	1388	100	808	100
1859	2238	109	868	108	857	108	1405	99	1004	109	783	104	1005	115	1602	115	854	106
1869	2528	123	968	120	970	122	1606	114	1059	115	842	112	1397	160	1794	129	1009	125
1879	2852	139	1003	125	1052	132	1810	128	1102	119	902	120	1552	178	2105	152	2031	251
1889	2928	143	1017	126	1020	128	1901	134	1259	136	906	120	1995	229	2046	147	3711	459
1899	3049	149	1031	128	1109	139	1952	138	1297	141	947	126	1966	225	2101	151	4333	536
1909	3282	160	1112	138	1269	160	2119	150	1451	157	976	130	2140	245	2314	167	3999	495
1920	3664	179	1172	146	1297	163	2408	170	1766	191	1208	160	2286	262	2504	180	4143	513
1930	3961	193	1281	159	1395	175	2798	198	2044	221	1326	176	2341	268	2553	184	4147	513
1947	4799	234	1499	186	1499	189	4042	286	1943	211	1452	193	2453	281	2704	195	4746	587

¹ 's-Heer Arendskerke omvat tevens 's-Heer Hendrikskinderen

² In het cijfer over 1947 is de bevolking van Schore opgenomen.

Tabel 3 Geboortecijfers (a), sterftcijfers (b) en geboorteoverschotten (c) in Zuid-Bevelandse dorpen per vijfjaarlijkse periode, 1851-1940

Periode	's-Heer Arendskerke			's-Heerenhoek			Hoedekens-Kerke			Kapelle			Kloetinge		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1851-55	39,2	33	6,2	35,5	33,9	1,6	42,6	34,7	7,9	45,7	46,2	-0,5	42,7	35	7,7
1856-60	41,1	27,8	13,3	35,5	26,9	8,6	40,9	35,3	5,6	41,9	34,4	7,5	40	28,9	11,1
1861-65	42	30,4	11,6	41,6	26,2	15,4	g.g.			48,3	33,9	14,4	41,9	31,6	10,3
1866-70	35,8	25,7	10,1	39,3	23,4	15,9	40,3	26,3	14	53,6	30	23,6	38,3	19,5	18,8
1871-75	45,4	26,6	18,8	33,7	25,5	8,2	36,6	30,2	6,4	51,5	30	21,5	39	20,7	18,3
1876-80	40,4	21,4	18,9	32,1	22,8	9,3	38,6	18,7	19,9	46,6	24,7	21,9	34,8	19,5	15,2
1881-85	34	18,9	15,1	33,3	20,5	12,8	35,8	22,9	12,9	43	20,8	22,2	36,1	17,1	19
1886-90	33,1	17,6	15,5	33,9	20,1	13,8	35,2	19,8	15,4	38,3	21,7	16,6	31,7	15,2	16,5
1891-95	34,1	17,7	16,3	35,5	25,9	9,6	33,8	20,5	13,3	34	15	19	31,7	15	16,7
1896-00	33,2	17,5	15,7	33,4	23,9	9,5	30,6	15,6	15	32,9	14,3	18,6	36,2	14,7	21,5
1901-05	32,1	17,2	14,9	33	16,7	16,3	32,4	14,4	18	33,1	16,2	16,9	32,8	14,3	18,5
1906-10	30,7	12,5	18,2	29,8	18,1	11,7	26,4	14,4	12	29,5	11,6	17,9	29,1	14,1	15
1911-15	30,2	12	18,2	32,5	18,8	13,7	24,8	11,1	13,7	27,5	10,6	16,9	24,8	13,3	11,5
1916-20	28,7	10	18,7	32,2	18,3	13,9	25,6	11,5	14,1	28,5	12,9	15,6	22,6	13,8	8,8
1921-25	28,2	9,4	18,8	36,7	14,7	22	26,6	9,8	16,8	24	8,8	15,2	20,5	10,4	10,1
1926-30	28,5	10,3	18,2	29,8	10,1	19,7	26,6	11	15,6	20,3	8,1	12,2	20	10,1	9,9
1931-35	25,7	8,3	17,4	27,5	10,7	16,8	22,1	8,4	13,7	19,9	8,7	11,2	18,1	9,2	8,9
1936-40	23,5	9,4	14,1	30,6	7,2	23,4	18,8	9,2	9,6	20,3	9,6	10,7	17,9	8,2	9,7

Vervolg tabel 3

Periode	Ovezande			Wemeldinge			Wolphaartsdijk			Yerseke		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1851-55	34,7	24,5	10,2	42,2	37,3	4,9	58,2	45,2	13	44,8	35,2	9,6
1856-60	33,4	24,6	8,8	41,2	36,3	4,9	57,7	43,4	14,3	50,9	36,9	14
1861-65	34,9	22,7	12,2	45,5	37,7	7,8	58	50,2	7,8	51,3	36,8	14,5
1866-70	36,4	19,7	16,7	55,1	32	23,1	51,9	37,2	14,7	54	28,1	25,9
1871-75	38,5	21,8	16,7	53,3	28,9	24,4	49,9	32,2	17,7	60,1	34,2	25,9
1876-80	36,2	21,1	15,1	46,2	22,6	23,6	44,4	29,3	15,1	54,8	24,6	30,2
1881-85	30	17,4	12,6	41,1	16,7	24,4	36,7	20	16,6	53,1	21,4	31,7
1886-90	33,2	19,2	14	41,1	17,3	23,8	39,9	23,5	16,3	53,7	19,8	33,9
1891-95	29,6	18,1	11,5	35	12,8	22,2	37,1	20,6	16,5	45,7	16,1	29,6
1896-00	32,6	15,2	17,4	32,3	13,2	19,1	35,7	19,3	16,4	36,3	12,7	23,6
1901-05	27,3	18,7	8,6	32,3	13,4	18,9	34,1	14,2	19,9	31,9	11,7	20,2
1906-10	27	16,4	10,6	27,4	18,9	8,5	31,4	13,8	17,6	27,1	11,6	15,5
1911-15	33,3	15,7	17,6	25,4	10,1	15,3	25,1	12,1	13	26,1	9,8	16,3
1916-20	35,4	14,3	21,1	24,8	13,3	11,5	27,1	14,1	13	26,9	12	14,9
1921-25	32,6	11,1	21,5	22	9,4	11,6	24,8	9,2	15,6	24,5	8,9	15,6
1926-30	27	8,8	18,2	19,8	10,4	9,4	20,7	9,6	11,1	21,1	9,3	11,8
1931-35	21,4	9	12,4	14,6	8,8	5,8	18,9	9,9	9	16,6	8,4	8,2
1936-40	19,5	7,8	11,7	18,9	12,2	6,7	16,8	9	7,8	16,7	10,1	6,6

Tabel 4 Migratie Bevelandse dorpen: (a)vestiging, (b)vertrek en (c) vestigingsoverschot of vertrekoverschot (-) in absolute aantallen, gespecificeerd per dorp en per vijfjaarlijkse periode (1850-1939)

Periode	's-Heer Arendskerke			's-Heerenhoek			Hoedekenskerke			Kapelle			Kloetinge		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1851-55	441	427	14	g.g.			203	179	24	336	387	-51	304	326	-22
1856-60	448	438	10	210	214	-4	176	229	-53	241	300	-59	377	349	28
1861-65	558	515	43	g.g. ¹			g.g.			g.g.			377	388	-11
1866-70	666	787	-121	360	382	-22	g.g.			450	493	-43	343	398	-55
1871-75	1043	911	132	375	390	-15	246	302	-56	458	565	-107	413	454	-41
1876-80	871	1022	-151	340	387	-47	332	393	-61	671	782	-111	485	596	-111
1881-85	841	984	-143	360	428	-68	313	424	-111	700	847	-147	551	553	-2
1886-90	629	737	-108	350	358	-8	361	399	-38	601	737	-136	610	700	-90
1891-95	888	1113	-225	311	385	-74	328	368	-40	520	674	-154	485	600	-115
1896-00	766	898	-132	336	331	5	260	311	-51	521	674	-153	486	592	-106
1901-05	841	903	-62	330	374	-44	335	305	30	531	607	-76	635	648	-13
1906-10	831	1013	-182	314	370	-56	311	333	-22	563	613	-50	518	520	-2
1911-15	811	996	-185	263	291	-28	239	323	-84	463	521	-58	705	608	97
1916-20	795	912	-117	348	385	-37	333	419	-86	554	651	-97	641	651	-10
1921-25	662	918	-256	282	315	-33	320	343	-23	531	591	-60	675	612	63
1926-30	847	1000	-153	261	368	-107	295	388	-93	800	673	127	869	848	21
1931-35	659	740	-81	195	243	-48	218	277	-59	549	598	-49	660	699	-39
1936-39	535	667	-132	207	294	-87	169	185	-16	423	475	-52	646	632	14

Bron: jaarverslagen gemeenten 1851-1939

(1 g.g. geen gegevens; in het geheel geen of te weinig jaarverslagen beschikbaar)

Vervolg tabel 4

periode	Ovezande			Wemeldinge			Wolphaartsdijk			Yerseke		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	b	c
1851-55	250	267	-17	141	152	-11	g.g.			118	126	-8
1856-60	331	346	-15	344	256	88	g.g.			149	215	-66
1861-65	306	287	19	506	292	214	g.g.			220	205	15
1866-70	185	218	-33	410	470	-60	536	592	-56	195	274	-79
1871-75	342	370	-28	282	467	-185	585	544	41	440	198	242
1876-80	306	356	-50	280	269	11	554	713	-159	812	369	443
1881-85	403	480	-77	487	379	108	591	729	-138	1446	454	992
1886-90	332	384	-52	476	634	-158	486	668	-182	1209	1445	-236
1891-95	305	344	-39	374	576	-202	486	603	-117	911	866	45
1896-00	238	266	-28	355	548	-193	429	561	-132	688	1481	-793
1901-05	278	298	-20	404	465	-61	473	600	-127	727	1153	-426
1906-10	286	325	-39	453	520	-67	492	584	-92	836	1354	-518
1911-15	340	330	10	445	484	-39	457	522	-65	611	797	-186
1916-20	307	322	-15	452	572	-120	562	664	-102	751	1038	-287
1921-25	225	278	-53	583	624	-41	446	568	-122	635	926	-291
1926-30	223	304	-81	450	632	-182	426	612	-186	496	769	-273
1931-35	205	276	-71	430	490	-60	324	424	-100	519	549	-30
1936-40	155	229	-74	448	447	1	280	394	-114	391	574	-183

Bron: jaarverslagen gemeenten 1851-1939

Tabel 5a Leeftijdsopbouw bevolking Zuid-Bevelandse dorpen 1879, absoluut en procentueel, en onderscheiden naar geslacht

Leeftijdsklasse (in jaren)	's-Heer Arendskerke						's-Heerenhoek						Hoedekenskerke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	220	207	427	15,5	14,4	15	66	57	123	13,5	11,1	12,3	82	73	155	15,1	14,3	14,7
5-9	192	207	399	13,5	14,4	14	45	57	102	9,2	11,1	10,2	69	58	127	12,7	11,4	12,1
10-14	165	174	339	11,6	12,1	11,9	61	54	115	12,4	10,5	11,5	53	64	117	9,7	12,6	11,1
15-19	121	122	243	8,5	8,5	8,5	50	48	98	10,2	9,3	9,8	59	47	106	10,8	9,3	10,1
20-24	97	106	203	6,8	7,4	7,1	32	31	63	6,5	6	6,3	40	42	82	7,4	8,3	7,8
25-29	76	101	177	5,4	7	6,2	22	36	58	4,5	7	5,8	30	25	55	5,5	4,9	5,2
30-34	90	86	176	6,4	6	6,2	25	34	59	5,1	6,6	5,9	27	33	60	5	6,5	5,7
35-39	85	74	159	6	5,2	5,6	35	32	67	7,1	6,2	6,7	28	26	54	5,1	5,1	5,1
40-44	79	78	157	5,6	5,4	5,5	26	32	58	6,3	6,2	5,8	27	28	55	5	5,5	5,2
45-49	74	69	143	5,2	4,8	5	28	28	56	5,7	5,5	5,6	35	24	59	6,4	4,7	5,6
50-54	52	48	100	3,7	3,3	3,5	26	18	44	5,3	3,5	4,4	25	24	49	4,6	4,7	4,7
55-59	54	45	99	3,8	3,1	3,5	24	31	55	5	6	5,5	28	18	46	5,1	3,5	4,4
60-64	49	43	92	3,5	3	3,2	17	26	43	3,5	5,1	4,3	23	20	43	4,2	3,9	4,1
65-69	27	42	69	1,9	2,9	2,4	16	14	30	3,3	2,7	3	10	11	21	1,8	2,2	2
70-74	19	13	32	1,3	0,9	1,1	9	6	15	1,8	1,2	1,5	3	9	12	0,6	1,8	1,1
75->	17	20	37	1,2	1,4	1,3	8	9	17	1,6	1,7	1,7	5	6	11	0,9	1,2	1
totaal	1417	1435	2852	100	100	100	490	513	1003	100	100	100	544	508	1052	100	100	100

vervolg tabel 5a (leeftijdsopbouw 1879)

Leeftijdsklasse (in jaren)	Kapelle						Kloetinge						Ovezande					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	159	141	300	17,5	15,7	16,6	75	62	137	13,7	11,2	12,4	72	57	129	15,9	12,7	14,3
5-9	123	132	255	13,5	14,7	14,1	70	75	145	12,8	13,6	13,2	57	50	107	12,6	11,1	11,9
10-14	97	105	202	10,6	11,7	11,2	77	63	140	14	11,4	12,7	47	58	105	10,4	12,9	11,6
15-19	67	76	143	7,4	8,5	7,9	45	42	87	8,2	7,6	7,9	34	37	71	7,5	8,2	7,9
20-24	59	64	123	6,5	7,1	6,8	36	51	87	6,6	9,2	7,9	25	37	62	5,5	8,2	6,9
25-29	64	73	137	7	8,1	7,6	35	44	79	6,4	8	7,2	35	26	61	7,7	5,7	6,8
30-34	55	50	105	6	5,6	5,8	29	35	64	5,3	6,3	5,8	16	20	36	3,5	4,4	4
35-39	54	39	93	5,9	4,3	5,1	32	21	53	5,8	3,8	4,8	37	33	70	8,2	7,3	7,8
40-44	53	53	106	5,8	5,9	5,9	38	37	75	6,9	6,7	6,8	29	22	51	6,4	4,9	5,7
45-49	42	45	87	4,6	5	4,8	22	28	50	4	5,1	4,5	21	21	42	4,6	4,7	4,7
50-54	35	25	60	3,8	2,8	3,3	25	28	53	4,6	5,1	4,8	21	20	41	4,6	4,5	4,5
55-59	34	32	66	3,7	3,6	3,6	26	21	47	4,7	3,8	4,3	20	19	39	4,4	4,2	4,3
60-64	25	28	53	2,7	3,1	2,9	14	17	31	2,6	3,1	2,8	14	13	27	3,1	2,9	3
65-69	27	18	45	3	2	2,5	15	21	36	2,7	3,8	3,3	13	17	30	2,9	3,8	3,3
70-74	8	6	14	0,9	0,7	0,8	1	2	3	0,2	0,4	0,3	4	10	14	0,9	2,2	1,6
75->	9	12	21	1	1,3	1,2	9	6	15	1,6	1,1	1,4	8	9	17	1,8	2	1,9
totaal	911	899	1810	100	100	100	549	553	1102	100	100	100	453	449	902	100	100	100

vervolg tabel 5a (leeftijdsopbouw 1879)

Leef- tijds- klass e (in jaren)	Wemeldinge						Wolphaartsdijk						Yerseke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	131	124	255	17,2	15,7	16,4	182	160	342	17,4	15,1	16,2	179	184	363	17,4	18,4	17,9
5-9	111	125	236	14,5	15,8	15,2	131	155	286	12,6	14,6	13,6	136	146	282	13,2	14,6	13,9
10-14	93	107	200	12,2	13,6	12,9	121	112	233	11,6	10,5	11,1	117	129	246	11,3	12,9	12,1
15-19	68	69	137	8,9	8,7	8,8	94	107	201	9	10,1	9,5	113	77	190	11	7,7	9,4
20-24	47	39	86	6,2	4,9	5,5	73	87	160	7	8,2	7,6	94	79	173	9,1	7,9	8,5
25-29	48	57	105	6,3	7,2	6,8	67	75	142	6,4	7,1	6,7	76	76	152	7,4	7,6	7,5
30-34	45	55	100	5,9	7	6,4	58	50	108	5,6	4,7	5,1	62	67	129	6	6,7	6,4
35-39	43	54	97	5,6	6,8	6,3	50	50	100	4,8	4,7	4,8	38	52	90	3,7	5,2	4,4
40-44	47	38	85	6,2	4,8	5,5	68	69	137	6,5	6,5	6,5	48	49	97	4,7	4,9	4,8
45-49	33	30	63	4,3	3,8	4,1	55	54	109	5,3	5,1	5,2	52	43	95	5	4,3	4,7
50-54	26	17	43	3,4	2,2	2,8	51	38	89	4,9	3,6	4,2	33	24	57	3,2	2,4	2,8
55-59	24	23	47	3,1	2,9	3	37	34	71	3,5	3,2	3,4	38	21	59	3,7	2,1	2,9
60-64	21	14	35	2,8	1,8	2,3	23	22	45	2,2	2,1	2,1	24	29	53	2,3	2,9	2,6
65-69	17	19	36	2,2	2,4	2,3	18	31	49	1,7	2,9	2,3	9	7	16	0,9	0,7	0,8
70-74	6	9	15	0,8	1,1	1	9	10	19	0,9	0,9	0,9	7	10	17	0,7	1	0,8
75->	3	9	12	0,4	1,1	0,7	6	8	14	0,6	0,8	0,7	5	7	12	0,5	0,7	0,6
Totaal	763	789	1552	100	100	100	1043	1062	2105	100	100	100	1031	1000	2031	100	100	100

Tabel 5b Leeftijdsopbouw bevolking Zuid-Bevelandse dorpen 1909, absoluut en procentueel, en onderscheiden naar geslacht

Leef- tijds- klasse (in jaren)	's-Heer Arendskerke						's-Heerenhoek						Hoedekenskerke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	201	228	429	12,2	14	13,1	85	53	138	15,2	9,6	12,4	75	78	153	11,6	12,5	12,1
5-9	164	167	331	9,9	10,2	10,1	68	68	136	12,1	12,3	12,2	70	84	154	10,8	13,5	12,1
10-14	173	182	355	10,5	11,2	10,8	57	57	114	10,2	10,3	10,3	73	68	141	11,3	10,9	11,1
15-19	181	165	346	11	10,1	10,5	58	47	105	10,3	8,5	9,4	69	56	125	10,7	9	9,9
20-24	133	147	280	8,1	9	8,5	45	44	89	8	7,8	8	54	48	102	8,3	7,7	8
25-29	139	116	255	8,4	7,1	7,8	35	38	73	6,2	6,9	6,6	45	41	86	7	6,6	6,8
30-34	121	122	243	7,3	7,5	7,4	30	44	74	5,3	7,8	6,7	48	46	94	7,4	7,4	7,4
35-39	101	101	202	6,1	6,2	6,2	29	33	62	5,2	5,9	5,6	41	43	84	6,3	6,9	6,6
40-44	96	73	169	5,8	4,5	5,1	32	27	59	5,7	4,9	5,3	43	36	79	6,6	5,8	6,2
45-49	70	58	128	4,2	3,6	3,9	25	30	55	4,5	5,4	4,9	37	27	64	5,7	4,3	5
50-54	57	65	122	3,5	4	3,7	19	18	37	3,4	3,3	3,3	24	25	49	3,7	4	3,9
55-59	43	65	108	2,6	4	3,3	14	20	34	2,5	3,6	3,1	18	19	37	2,8	3,1	2,9
60-64	52	48	100	3,1	2,9	3	17	18	35	3	3,3	3,1	17	11	28	2,6	1,8	2,2
65-69	50	37	87	3	2,3	2,7	18	19	37	3,2	3,4	3,3	9	17	26	1,4	2,7	2
70-74	42	31	73	2,5	1,9	2,2	14	14	28	2,5	2,5	2,5	12	8	20	1,9	1,3	1,6
75->	28	26	54	1,7	1,6	1,6	15	21	36	2,7	3,8	3,2	12	15	27	1,9	2,4	2,1
totaal	1651	1631	3282	100	100	100	561	551	1112	100	100	100	647	622	1269	100	100	100

vervolg tabel 5b (leeftijdsopbouw 1909)

Leeftijds-klasse (in jaren)	Kapelle						Kloetinge						Ovezande					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	126	127	253	11,6	12,3	11,9	70	97	167	9,7	13,3	11,5	44	54	98	9,1	11	10
5-9	128	121	249	11,8	11,7	11,8	81	93	174	11,3	12,7	12	49	58	107	10,1	11,8	11
10-14	102	96	198	9,4	9,3	9,3	88	75	163	12,2	10,2	11,2	49	65	114	10,1	13,2	11,7
15-19	121	96	217	11,2	9,3	10,2	92	56	148	12,8	7,7	10,2	42	45	87	8,7	9,1	8,9
20-24	100	91	191	9,2	8,8	9	51	62	113	7,1	8,5	7,8	50	41	91	10,4	8,3	9,3
25-29	88	77	165	8,1	7,4	7,8	55	52	107	7,6	7,1	7,4	34	43	77	7	8,7	7,9
30-34	85	65	150	7,8	6,3	7,1	39	43	82	5,4	5,9	5,7	53	29	82	11	5,9	8,4
35-39	50	63	113	4,6	6,1	5,3	48	56	104	6,7	7,7	7,2	30	25	55	6,6	5,1	5,6
40-44	64	61	125	5,9	5,9	5,9	50	45	95	7	6,1	6,5	21	19	40	4,3	3,9	4,1
45-49	39	52	91	3,6	5	4,3	31	25	56	4,3	3,4	3,9	19	36	55	3,9	7,3	5,6
50-54	43	51	94	4	4,9	4,4	23	29	52	3,2	4	3,6	21	13	34	4,3	2,6	3,5
55-59	45	40	85	4,2	3,9	4	31	33	64	4,3	4,5	4,4	14	20	34	2,9	4,1	3,5
60-64	28	27	55	2,6	2,6	2,6	17	20	37	2,4	2,7	2,5	16	11	27	3,3	2,2	2,8
65-69	25	21	46	2,3	2	2,2	15	15	30	2,1	2	2,1	16	15	31	3,3	3	3,2
70-74	23	22	45	2,1	2,1	2,1	15	16	31	2,1	2,1	2,1	11	11	22	2,3	2,2	2,3
75->	17	25	42	1,6	2,4	2	13	15	28	1,8	2	1,9	14	8	22	2,9	1,6	2,3
Totaal	1084	1035	2119	100	100	100	719	732	1451	100	100	100	483	493	976	100	100	100

vervolg tabel 5b (leeftijdsopbouw 1909)

Leeftijds-klasse (in jaren)	Wemeldinge						Wolphaartsdijk						Yerseke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	136	136	272	12,4	13,1	12,7	142	148	290	12,4	12,7	12,5	260	226	486	12,9	11,4	12,2
5-9	157	120	277	14,3	11,5	12,9	136	162	298	11,8	13,9	12,9	219	266	485	10,8	13,5	12,1
10-14	125	112	237	11,4	10,8	11,1	111	138	249	9,7	11,8	10,8	242	239	481	12	12,1	12
15-19	119	112	231	10,8	10,8	10,8	110	109	219	9,6	9,4	9,5	228	232	460	11,3	11,7	11,5
20-24	98	80	178	8,9	7,7	8,3	97	79	176	8,4	6,8	7,6	210	176	386	10,4	8,9	9,7
25-29	64	75	139	5,8	7,2	6,5	73	68	141	6,4	5,8	6,1	140	134	274	6,9	6,8	6,9
30-34	73	60	133	6,6	5,8	6,2	70	80	150	6,1	6,9	6,5	127	111	238	6,3	5,6	6
35-39	49	65	114	4,5	6,3	5,3	82	89	171	7,1	7,6	7,4	97	107	204	4,8	5,4	5,1
40-44	59	62	121	5,4	6,1	5,7	78	60	138	6,8	5,2	6	115	124	239	5,7	6,3	6
45-49	44	47	91	4	4,5	4,3	53	50	103	4,6	4,3	4,5	93	90	183	4,6	4,6	4,6
50-54	45	34	79	4,1	3,3	3,7	51	40	91	4,4	3,4	3,9	86	74	160	4,3	3,7	4
55-59	30	34	64	2,7	3,3	3	40	47	87	3,5	4	3,8	61	62	123	3	3,1	3,1
60-64	35	33	68	3,2	3,2	3,2	32	28	60	2,8	2,4	2,6	49	47	96	2,4	2,4	2,4
65-69	31	34	65	2,8	3,3	3	26	25	51	2,3	2,1	2,2	39	38	77	1,9	1,9	1,9
70-74	21	17	38	1,9	1,6	1,8	24	17	41	2,1	1,5	1,8	31	23	54	1,5	1,2	1,4
75->	14	19	33	1,3	1,8	1,5	24	25	49	2,1	2,1	2,1	26	27	53	1,3	1,4	1,3
Totaal	1100	1040	2140	100	100	100	1149	1165	2314	100	100	100	2023	1976	3999	100	100	100

Tabel 5c Leeftijdsopbouw bevolking Zuid-Bevelandse dorpen 1930, absoluut en procentueel, en onderscheiden naar geslacht

Leef-tijds-klasse (in jaren)	's-Heer Arendskerke						's-Heerenhoek						Hoedekenskerke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	248	242	490	12,5	12,3	12,4	80	93	173	12,8	14,2	13,5	78	72	150	11	10,5	10,8
5-9	221	221	442	11,1	11,2	11,2	91	92	183	14,5	14	14,3	69	70	139	9,7	10,2	10
10-14	197	195	392	9,9	9,9	9,9	78	59	137	12,5	9	10,7	67	64	131	9,5	9,3	9,4
15-19	196	175	371	9,9	8,9	9,4	50	44	94	8	6,7	7,3	56	58	114	7,9	8,4	8,2
20-24	134	163	297	6,7	8,3	7,5	58	44	102	9,3	6,7	8	53	57	110	7,5	8,3	7,9
25-29	139	144	283	7	7,3	7,1	34	42	76	5,4	6,4	5,9	48	53	101	6,8	7,7	7,2
30-34	122	143	265	6,1	7,2	6,7	36	53	89	5,8	8,1	6,9	53	44	97	7,5	6,4	7
35-39	112	121	233	5,6	6,1	5,9	37	28	65	5,9	4,3	5,1	45	60	105	6,4	8,7	7,5
40-44	110	96	206	5,5	4,9	5,2	31	40	71	5	6,1	5,5	44	35	79	6,2	5,1	5,7
45-49	92	103	195	4,6	5,2	4,9	33	36	69	5,3	5,5	5,4	31	27	58	4,4	3,9	4,2
50-54	113	110	223	5,7	5,6	5,6	27	29	56	4,3	4,4	4,4	35	35	70	4,9	5,1	5
55-59	94	85	179	4,7	4,3	4,5	14	27	41	2,2	4,1	3,2	30	26	56	4,2	3,8	4
60-64	80	62	142	4	3,1	3,6	21	21	42	3,4	3,2	3,3	31	35	66	4,4	5,1	4,7
65-69	55	47	102	2,8	2,4	2,6	19	21	40	3	3,2	3,1	32	19	51	4,5	2,8	3,7
70-74	34	34	68	1,7	1,7	1,7	8	8	16	1,3	1,2	1,2	20	17	37	2,8	2,5	2,7
75->	41	32	73	2,1	1,6	1,8	9	18	27	1,4	2,7	2,1	16	15	31	2,3	2,2	2,2
Totaal	1988	1973	3961	100	100	100	626	655	1281	100	100	100	708	687	1395	100	100	100

vervolg tabel 5c (leeftijdsopbouw 1930)

Leef-tijds-klasse (in jaren)	Kapelle						Kloetinge						Ovezande					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	133	132	265	9,4	9,6	9,5	89	90	179	9	8,6	8,8	71	79	150	10,9	11,7	11,3
5-9	164	131	295	11,5	9,5	10,5	88	103	191	8,9	9,8	9,3	85	74	159	13,1	11	12
10-14	167	160	327	11,7	11,6	11,7	87	83	170	8,8	7,9	8,3	70	84	154	10,8	12,4	11,6
15-19	142	123	265	10	8,9	9,5	93	84	177	9,4	8	8,7	55	84	139	8,4	12,4	10,5
20-24	121	102	223	8,5	7,4	8	78	116	194	7,9	11	9,5	41	49	90	6,3	7,3	6,8
25-29	100	110	210	7	8	7,5	87	89	176	8,8	8,5	8,6	40	43	83	6,1	6,4	6,3
30-34	74	89	163	5,2	6,5	5,8	75	75	150	7,6	7,1	7,3	43	32	75	6,4	4,7	5,7
35-39	107	99	206	7,5	7,2	7,4	64	67	131	6,5	6,4	6,4	26	35	61	4	5,2	4,6
40-44	72	90	162	5,1	6,5	5,8	62	72	134	6,3	6,8	6,6	38	35	73	5,8	5,2	5,5
45-49	83	78	161	5,8	5,7	5,8	46	48	94	4,6	4,6	4,6	36	38	74	5,5	5,6	5,6
50-54	75	63	138	5,3	4,6	4,9	46	48	94	4,6	4,6	4,6	47	28	75	7,2	4,1	5,7
55-59	58	47	105	4,1	3,4	3,8	51	57	108	5,1	5,4	5,3	36	24	60	5,5	3,6	4,5
60-64	50	49	99	3,5	3,6	3,5	47	51	98	4,7	4,8	4,8	22	15	37	3,4	2,2	2,8
65-69	37	40	77	2,6	2,9	2,8	29	22	51	2,9	2,1	2,5	11	26	37	1,7	3,9	2,8
70-74	20	29	49	1,4	2,1	1,8	24	24	48	2,4	2,3	2,3	16	14	30	2,5	2,1	2,3
75->	20	33	53	1,4	2,4	1,9	26	23	49	2,6	2,2	2,4	14	15	29	2,2	2,2	2,2
totaal	1423	1375	2798	100	100	100	992	1052	2044	100	100	100	651	675	1326	100	100	100

vervolg tabel 5c (leeftijdopbouw 1930)

Leeftijdsklasse (in jaren)	Wemeldinge						Wolphaartsdijk						Yerseke					
	absoluut			relatief			absoluut			relatief			absoluut			relatief		
	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot	m	v	tot
0-4	101	101	202	8,7	8,6	8,6	117	127	244	9,4	9,7	9,6	218	189	407	10,6	9,1	9,8
5-9	106	112	218	9,1	9,5	9,3	138	131	269	11,1	10	10,5	225	213	438	10,9	10,2	10,6
10-14	121	115	236	10,4	9,8	10,1	124	143	267	10	10,9	10,5	192	209	401	9,3	10	9,7
15-19	104	119	223	8,9	10,1	9,5	99	110	209	8	8,4	8,2	197	178	375	9,6	8,5	9
20-24	96	96	192	8,2	8,2	8,2	96	98	194	7,7	7,5	7,6	170	175	345	8,2	8,4	8,3
25-29	98	93	191	8,4	7,9	8,2	102	102	204	8,2	7,8	8	116	167	283	5,6	8	6,8
30-34	77	84	161	6,6	7,1	6,9	66	87	153	5,3	6,6	6	140	143	283	6,8	6,9	6,8
35-39	72	73	145	6,2	6,2	6,2	78	92	170	6,3	7	6,7	131	129	260	6,4	6,2	6,3
40-44	80	74	154	6,9	6,3	6,6	81	81	162	6,5	6,2	6,3	145	145	290	7	7	7
45-49	57	59	116	4,9	5	5	63	71	134	5,1	5,4	5,2	110	110	220	5,3	5,3	5,3
50-54	64	52	116	5,5	4,4	5	64	51	115	5,1	3,9	4,5	79	98	177	3,8	4,7	4,3
55-59	53	61	114	4,6	5,2	4,9	57	74	131	4,6	5,6	5,1	94	84	178	4,6	4	4,3
60-64	50	55	105	4,3	4,7	4,5	60	51	111	4,8	3,9	4,3	80	90	170	3,9	4,3	4,1
65-69	37	37	74	3,2	3,1	3,2	38	34	72	3,1	2,6	2,8	66	62	128	3,2	3	3,1
70-74	24	28	52	2,1	2,4	2,2	27	22	49	2,2	1,7	1,9	54	49	103	2,6	2,4	2,5
75->	24	18	42	2,1	1,5	1,8	33	36	69	2,7	2,7	2,7	45	44	89	2,2	2,1	2,1
totaal	1164	1177	2341	100	100	100	1243	1310	2553	100	100	100	2062	2085	4147	100	100	100

Tabel 6a Procentueel aandeel van twee leeftijdsgroepen in de totale bevolking van de Bevelandse dorpen in 1879

Leeftijdsgroep	's-Heer Arendskerke	's-Heerenhoek	Hoedekenskerke	Kapelle	Kloetinge	Ovezande	Wemeldinge	Wolphaartsdijk	Yerseke	Ongewogen gem
0-9	29	22,5	26,8	30,7	25,6	26,2	31,6	29,8	31,8	28,2
60->	8	10,5	8,2	7,4	7,8	9,8	6,3	6	4,8	7,6
totaal	37	33	35	38,1	33,4	36	37,9	35,8	36,6	35,8

Tabel 6b Procentueel aandeel van twee leeftijdsgroepen in de totale bevolking van de Bevelandse dorpen in 1909

Leeftijdsgroep	's-Heer Arendsk.	's-Heerenhoek	Hoedekenskerke	Kapelle	Kloetinge	Ovezande	Wemeldinge	Wolphaartsdijk	Yerseke	Ongewogen gem
0-9	23,2	24,6	24,2	23,7	23,5	21	25,6	25,4	24,3	23,9
60->	9,5	11,8	7,9	8,9	8,6	10,6	9,5	8,7	7	9,2
totaal	32,7	36,4	32,1	32,6	32,1	31,6	35,1	34,1	31,3	33,1

Tabel 6c Procentueel aandeel van twee leeftijdsgroepen in de totale bevolking van de Bevelandse dorpen in 1930

Leeftijdsgroep	's-Heer Arendsk.	's-Heerenhoek	Hoedekenskerke	Kapelle	Kloetinge	Ovezande	Wemeldinge	Wolphaartsdijk	Yerseke	Ongewogen gem
0-9	23,6	27,8	20,8	20	18,1	23,3	17,9	20,1	20,4	21,3
60->	9,7	9,7	13,3	10	12	10,1	11,7	11,7	11,8	11,1
totaal	33,3	37,5	34,1	30	30,1	33,4	29,6	31,8	32,2	32,4

**Tabel 7a Aantal weduwnaars (a) en weduwen (b) in de Zuid-Bevelandse dorpen, 1849-1930
(in absolute aantallen)**

Dorp	1849		1869		1889		1909		1930	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
's-Heer Arendskerke	43	85	55	82	54	98	70	91	77	83
's-Heerenhoek	20	35	10	35	18	49	20	43	13	37
Hoedekenskerke	21	31	26	24	24	35	28	43	28	30
Kapelle	29	60	38	51	36	60	31	72	36	72
Kloetinge	20	43	23	47	20	33	21	42	48	63
Ovezande	17	37	15	43	11	34	17	33	25	33
Wemeldinge	15	33	30	46	35	47	34	58	38	63
Wolphaartsdijk	25	62	30	65	45	70	50	63	49	70
Yerseke	24	32	16	30	39	71	64	97	82	127

Tabel 7b Procentueel aandeel weduwnaars (a) en weduwen (b) in de totale mannelijke, respectievelijk vrouwelijke bevolking van de Zuid-Bevelandse gemeenten, 1849-1930

Dorp	1849		1869		1889		1909		1930	
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b
's-Heer Arendskerke	4,1	8,4	4,2	6,7	3,7	6,8	4,2	5,6	3,9	4,2
's-Heerenhoek	5,1	8,5	2,1	7	3,7	9,2	3,6	7,8	2,1	5,7
Hoedekenskerke	5,4	7,7	5,3	4,9	4,5	7,2	4,3	6,9	4	4,4
Kapelle	4,1	8,5	4,8	6,4	3,8	6,4	2,9	7	2,5	5,2
Kloetinge	4,3	9,3	4,5	8,6	3,2	5,2	2,9	5,7	4,9	6
Ovezande	4,6	9,7	3,7	10,1	2,5	7,4	3,5	6,7	3,3	4,8
Wemeldinge	3,5	7,4	3,7	6,6	3,5	4,7	3,1	5,6	3,6	5,7
Wolphaartsdijk	3,6	8,9	3,4	7	4,4	6,8	4,4	5,4	4	5,4
Yerseke	5,7	8,3	3,1	6,1	2,1	3,8	3,2	4,9	4	6,2
Gemiddeld	4,5	8,5	3,9	7	3,5	6,4	3,6	6,2	3,6	5,3

Tabel 8 De beroepen in de Zuid-Bevelandse dorpen volgens de beroepstelling van 1909 in absolute aantallen

Beroep	's-Heer Arendsk.		's-Heerenh.		Hoede-kenskerke		Kapelle		Kloetinge		Ovezande		Wemeldinge		Wolphaartsdijk		Yerseke	
	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v	m	v
Metselaar	8		1		3		4					6		1				
Timmerman	10	1	5		4		8		3	1	3		6		4		2	
Aannemer	4											28		1		5		
Klompemaker			6		6							1						
Kleermaker	8	2	1	1	6		4		2		3		3	3	4	1	4	4
Zeilmaker												2					1	
Schoenmaker	4		3		4		5		2		1	1	4		4		7	
Zadelmaker			1	1							1							
Smid	4		3		3	1	3		2		1	1	3		4	1	4	
Landbouwer	129	11	40	21	50	10	69	10	71	7	63	19	54	2	89	5	63	3
Boomkweker							3						3					
Geneeskundige	2				1		2						1		1		1	
Koopman	29	18	21	20	18	14	36	17	18	5	9	14	35	15	20	18	57	35
Vrachtrijder			6		9													
Schipper													13		3		10	
Oestervisser													1				85	2
Dijkwerker	6						7						5		3		1	
Timmermanskn.	12		11		12		17		10		8		7		16		19	
Klomp.mak.kn			1		20								2					
Kleermakerskn.			3		3		1			1			3		2		2	
Zeilmakerskn.													8					
Schoenmakersk	2		1				3				3		1		1		5	
Zadelmakerskn			4								1							
Smidsknecht	10		5		4		4				5		7		7		6	
Landarbeider	666	137	154	45	178	18	294	17	249	27	170	92	206	13	465	68	169	10
Boomkwekersk.							55						8					
Koopmanskn	12	1	3	1	5	3	8	1	8		1	1	15	1	2	1	18	3
Vrachtrijderskn			2		2													
Oester en mosselvisk.kn													9				444	20
Schippersknecht													55		8		75	
Sluisperson.													33	1				
Spoorwegpers.	28	11					13	4										
Huisbediende		72		31		28		49	1	34		41		40		58		67
Overige beroepen	145	13	60	23	72	10	132	15	74	36	67	11	129	13	100	5	269	19
Totaal	1079	266	331	143	400	84	668	113	440	111	336	180	648	88	735	157	1247	163
Zonder beroep	572	1365	230	408	247	538	418	922	279	621	147	313	452	952	414	1008	776	1813
totale bevolking	1651	1631	561	551	647	622	1084	1035	719	732	483	493	1100	1040	1149	1165	2023	1976

Tabel 9 Procentuele aandeel landarbeiders in beroepsbevolking van de Zuid-Bevelandse gemeenten in 1909, onderscheiden naar geslacht

dorp	man	vrouw	totaal
's-Heer Arendskerke	61,7	51,5	59,7
's-Heerenhoek	46,5	31,5	42
Hoedekenskerke	44,5	21,4	40,5
Kapelle	44	15	39,8
Kloetinge	56,6	24,3	50,1
Ovezande	50,6	51,1	50,8
Wemeldinge	31,8	14,8	29,8
Wolphaartsdijk	63,3	36,9	59,8
Yerseke	13,6	6,1	12,7
Gemiddeld (ongew)	45,8	28,1	42,8

Bron: beroepstelling-1909

Tabel 10 Bevolkingsdichtheid in de Zuid-Bevelandse gemeenten, 1849-1930 (a = aantal bewoonde woningen; b = totaal aantal inwoners en c = aantal bewoners per woning)

Dorp	1849			1869			1889			1909			1930		
	a	b	c	a	b	c	a	b	c	a	B	c	a	b	c
's-Heer Arendskerke	319	2052	6,4	484	2541	5,3	592	2927	4,9	700	3282	4,7	920	3961	4,3
's-Heerenhoek	143	805	5,6	208	972	4,7	226	1017	4,5	231	1112	4,8	262	1271	4,9
Hoedekenskerke	138	795	5,8	199	978	4,9	203	1020	5	268	1269	4,7	323	1384	4,3
Kapelle	219	1414	6,5	272	1594	5,9	343	1901	5,5	482	2119	4,4	690	2797	4,1
Kloetinge	138	923	6,7	159	1053	6,6	247	1256	5,1	319	1451	4,5	535	2024	3,8
Ovezande	120	753	6,3	173	837	4,8	182	906	5	202	976	4,8	289	1429	4,9
Wemeldinge	151	873	5,8	247	1515	6,1	365	1995	5,5	423	2140	5,1	522	2175	4,2
Wolphaartsdijk	211	1388	6,6	291	1804	6,2	386	2045	5,3	504	2314	4,6	628	2534	4
Yerseke	129	808	6,3	162	1006	6,2	729	3711	5,1	786	3999	5,1	1013	4089	4
Gemiddeld (ongew)			6,2			5,6			5,1			4,7			4,3

Bron: volkstellingen 1849-1930

Bijlage B: Namen van in Goes gevestigde arbeiders in de periode 1888-1903 die onderstand genoten van het burgerlijk armbestuur

Jaar	Tot aantal gevestigde arbeiders ¹	Bedeeld door BA	namen	Plaats herkomst	Gezins-grootte (incl gh)	Periode onderstand
1888	10	2	H. Jansse van Noordwijk	Kapelle	8	1888
			M. Kosten	Haarlemmermeer.	4	1888-92
1889	19	4	J. Daniëlse	Kloetinge	2	1888
			M. Sinke	Rilland	3	1893-
			W. de Kouter	's-Heer Arendskerke	6	1890, 1898
			B. de Bock	Lokeren (B)	6	1894-99
1890	22	7	J. Almekinders	Kloetinge	3	1892-95, 1898-
			W. Verplakke	Middelburg	2	1892-94
			G. Quist	Heinkenszand	7	1891-
			F. van Hoorn	Rotterdam	2	1891-
			F.M. Goossen	Maassluis	2	1890
			M. Hengstmenger	Middelburg	2	1890-
			J. Meyer	Kapelle	4	1891-1900
1891	20	10	M. Vermeule	Kloetinge	6	1891, 1893-1900
			M. Openneer	Kloetinge	2	1891-97
			L. Heijnsdijk	Argentinië	2	1891-93
			J. v.d. Hiele	's-Heer Arendskerke	6	1891-1900
			J. van Klooster	Kruiningen	7	1891
			J. Bil	Vlissingen	9	1891
			J. van Noorden	Kattendijke	5	1891, 1893-1895
			C. Verijzer	Middelburg	2	1891
			D. Blik	Rotterdam	2	1891
1892 ²	11	5	H. Wijs	Colijnsplaat	2	1892-94
			M. Hibels	Kloetinge	2	1892
			J. Oreel	Wolphaartsdijk	4	1895-1901
			Adr. Karman	Kloetinge	4	1892-1901
			M. de Jonge	's-Heer Arendskerke	3	1892-97
1893	10	4	J. F. Timmerman	Rotterdam	3	1892-97
			H. de Pan	Leeuwarden	2	1894-96
			M. Sinke	Yerseke	2	1893-1902
			L. Paardekooper	Wolphaartsdijk	3	1894-97, 1899-02
1894	16	8	I. de Laat	Kloetinge	2	1894-1902
			M. Mieras	Wolphaartsdijk	5	1894-1902
			P. Geluk	Wilhelminadorp	4	1895-1902
			M. Hengstmangel	Amsterdam	3	1894
			Joh de Jonge	's-Heer Abtskerke	2	1897-1902
			N. Verhage	Kruiningen	7	1894-1902
			K. van Dreunen	Yerseke	4	1894-1902
			Joh Sinke	Yerseke	4	1895-1902
1895	19	1	Joh Hoogesteger	Yerseke	3	1895-1902
			P.M. Zweedijk	's-Heer Arendskerke	4	1899
1896	17	1	J. Dodmund	Den Haag	1	1899
1897	14	-				
1898	20	4	M. de Pan	Middelburg	4	1898-
			C. Nagelkerke	Bergen op Zoom	7	1898
			M. van Zweden	Den Haag	4	1898
			D. v.d. Visse	Middelburg	9	1899-1902
1899	28	5	J.L. Dodmund	Yerseke	1	1899
			L. Paardekooper	Middelburg	4	1899-1901
			P. Nagelkerke	Heinkenszand	2	1899-
			L. Korstanje	Delft	1	1899-1904
			M. Hibels	Kloetinge	2	1900-
1900	15	1	C. Reijerse	Rotterdam	2	1900-02
1901	25	6	W. de Pan	Middelburg	5	1902-04
			C.L. Hoogerheide	Rotterdam	5	1902-04
			J. Beuns	Rotterdam	11	1901-
			M. Olivier	Rotterdam	7	1902-
			S. Harink	Rotterdam	8	1901-
			J. Zweedijk	's-Heer Arendskerke	8	1901, 1904-

1902	6	-			
1903	-	-			
1904	4	-			
totaal	256	58			

Bronnen: Archieven Godshuizen/BA (staten ondersteunde personen) en Commissie Oeconomische Spijsuitdeeling, lijst gevestigde arbeiders

1 Het betreft gezinshoofden of, in een enkel geval, alleenstaanden.

2 Tot en met 1892 wordt op de bedelingslijsten onderscheid gemaakt tussen de permanent en tijdelijk (winter) bedeeden. Vanaf 1893 wordt van alle bedeeden één lijst aangelegd.

Bijlage C De armenzorg op de Bevelanden

Tabel 1 Bedeling in geld en natura van de armbesturen in de periode 1850-1940 als percentage van de armenzorgkosten

A De burgerlijke armbesturen

Dorp	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1939	tot 1900	vanaf 1900	1850-1940
's-Heer Arendskerke	42	g.g.	33	47	30	64	76	63	31	44	41	54	48
's-Heer Hendriksk.	67	g.g.	g.g.	71	72	57	47	63	57	46	67	53	59
Wolphaartsdijk	73	55	71	55	63	86	61	36	42	66	65	63	64
Wemeldinge	48	67	59	58	47	60	75	56	47	72	51	62	56
Kapelle	49	52	63	47	68	61	72	67	58	67	53	65	59
Kloetinge	41	41	64	66	48	50	63	67	52	60	55	61	58
Yerseke	50	54	49	34	50	76	78	96	91	88	49	85	66
Hoedekenskerke	35	64	77	57	38	53	69	68	85	54	55	67	61
's-Heerenhoek	38	57	62	67	19	56	73	75	46	82	42	58	50
Ovezande	59	45	64	74	61	61	20	11	11	6	63	18	43

Bron: jaarrekeningen burgerlijke armbesturen

B De kerkelijke armbesturen (elf diaconieën en één katholiek armbestuur)

Dorp	1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1939	tot 1900	vanaf 1900	1850-1940
's-Heer Arendskerke	75	87	82	74	77	81	76	80	70	59	81	70	75
's-Heer Hendriksk.	82	86	62	78	96	76	83	77	84	60	81	77	79
Wolphaartsdijk	88	83	76	93	79	91	100	80	98	98	81	95	88
Wemeldinge	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	94	93	82	50	g.g.	g.g.	79	79
Kapelle	g.g.	96	88	92	92	85	85	94	g.g.	g.g.	91	86	89
Biezeling	95	97	97	96	95	91	92	88	83	57	95	82	89
Kloetinge	g.g.	49	82	98	96	89	66	68	74	86	83	75	79
Yerseke	96	93	94	95	96	87	79	83	75	63	92	78	85
's-Heerenh. Diaconie	100	74	76	97	100	100	96	77	g.g.	g.g.	92	91	92
idem RK	100	68	67	89	69	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	76	-	76

Bron: jaarrekeningen diaconieën

Tabel 2 Maxima van de onderstand in geld bij het burgerlijk armbestuur te Kapelle, in de jaren 1855 en 1870 (bedragen in centen per week)

Categorie behoefte	1855				1870			
	bij ziekte		in gezonde toestand		bij ziekte		in gezonde toestand	
	winter	zomer	winter	zomer	winter	zomer	winter	zomer
1 Verlaten kinderen en wezen beneden 5 jaar	125	125	100	100	125	125	100	100
2 Idem van 5 tot 12 jaar	80	80	75	75	150	150	75	75
3 Idem van 12 tot 16 jaar	75	75	65	65	150	150	65	65
4 Idem boven 16 jaar	60	60	50	50	175	175	50	50
5 Ongehuwde mannen/weduwnaars beneden 60 jaar	150	100	125	75	250	250	125	100
voor ieder inwonend kind beneden de 5 jaar	100	100	75	75	50	50	50	50
idem van 5 tot 12 jaar	75	75	60	60	50	50	30	25
idem van 12 tot 16 jaar	70	70	50	50	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	60	60	25	-	50	50	25	20
6 Ongehuwde vrouwen/weduwen beneden 60 jaar	175	130	150	100	250	250	150	125
voor ieder inwonend kind beneden de 5 jaar	100	100	75	75	50	50	50	50
idem van 5 tot 12 jaar	75	75	60	60	50	50	30	25
idem van 12 tot 16 jaar	70	70	50	50	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	60	60	25	-	50	50	25	20
7 Ongehuwde mannen/weduwnaars boven 60 jaar	300	200	200	150	350	350	225	200
voor ieder inwonend kind beneden de 5 jaar	100	100	75	75	50	50	50	50
idem van 5 tot 12 jaar	75	75	60	60	50	50	30	25
idem van 12 tot 16 jaar	70	70	50	50	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	60	60	25	-	50	50	25	20
8 Ongehuwde vrouwen/weduwen boven 60 jaar	300	200	200	150	350	350	225	200
voor ieder inwonend kind beneden de 12 jaar	100	100	75	75	50	50	50	50
idem van 12 tot 16 jaar	70	70	50	50	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	60	60	25	-	50	50	25	20
9 Man en vrouw gehuwd, man beneden 60 jaar	200	150	175	100	350	350	200	150
voor ieder inwonend kind beneden de 5 jaar	75	75	60	60	50	50	50	50
idem van 5 tot 12 jaar	60	60	40	40	50	50	30	25
idem van 12 tot 16 jaar	50	50	30	30	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	40	40	25	-	50	50	25	20
10 Man en vrouw gehuwd, man boven 60 jaar	350	250	275	200	400	400	300	250
voor ieder inwonend kind beneden de 5 jaar	80	80	70	70	50	50	50	50
idem van 5 tot 12 jaar	70	70	60	60	50	50	30	25
idem van 12 tot 16 jaar	60	60	50	50	50	50	25	20
idem boven de 16 jaar	50	50	25	-	50	50	25	20
11 Voor woning aan gezinnen kan hoogstens per week worden verstrekt	50				100			

Bron: GA Kapelle, Archief gemeente Kapelle, inv.nrs 96 en 108, correspondentie, B&W 1855 en 1869.

Tabel 3 Uitgaven aan uitbesteding van de burgerlijke en kerkelijke armbesturen uitgedrukt in een percentage van hun totale armenzorgkosten, 1850-1900

Dorp	Instelling	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	gemiddeld
's-Heer Arendskerke	BA	48	47	-	-	-	36	28	22	33	16	14	22
	Diaconie	9	8	13	11	17	19	25	18	23	7	-	14
's-Heer Hendriks-kinderen	BA	9	?	?	?	?	-	-	-	-	12	14	5
	Diaconie	-	-	-	-	21	-	-	-	-	24	-	4
Wolphaartsdijk	BA	18	41	44	24	23	21	29	32	18	16	11	25
	Diaconie	-	2	-	4	8	8	7	24	21	11	9	9
Wemeldinge	BA	31	17	14	14	19	16	16	13	19	19	9	17
Kapelle	BA	32	55	29	36	23	37	21	16	15	27	27	29
	Diaconie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0
Biezelinge	Diaconie	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	0
Kloetinge	BA	45	50	50	33	29	17	19	16	31	33	33	32
	Diaconie	?	31	48	24	2	6	2	3	-	-	11	13
Yerseke	BA	37	30	41	23	33	18	13	3	11	6	4	20
	Diaconie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	5	1
Hoedekenskerke	BA	53	39	27	21	16	22	31	24	29	25	24	28
's-Heerenhoek	BA	62	61	40	47	36	28	32	?	82	58	39	49
	Diaconie	-	-	25	19	21	-	3	-	-	-	-	6
	RK	-	-	-	26	28	7	10	27	31	26	?	16
Ovezande	BA	22	23	36	22	21	8	14	23	22	18	23	21
Gemiddeld	Totaal	20	22	20	17	17	13	13	12	18	16	12	16
	BA	36	40	31	24	24	20	20	17	26	23	20	26
	Diaconie	1	5	11	8	9	4	5	6	6	6	3	6

Bron: jaarrekeningen burgerlijke en kerkelijke armbesturen

Tabel 4 Kosteloos onderwezen kinderen aan de openbare lagere scholen, uitgedrukt in een percentage van het totale aantal leerlingen

Dorp	1850	1860	1870	1880	1890	1900
Yerseke	39	46	44	100	65	41
Ovezande	24	12	22	38	57	38
's-Heerenhoek o.l.s.	31	42	25	41	68	61
idem r.k l.s.	-	65	49	g.g.	g.g.	11
Hoedekenskerke	47	48	48	g.g.	g.g.	g.g.
Kloetinge	64	41	23	41	62	53
Wolphaartsdijk	45	37	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
Wemeldinge	41	48	47	100	g.g.	g.g.
Kapelle	22	g.g.	60	36	70	47
's-Heer Arendskerke	54	45	70	77	g.g.	g.g.
Gemiddeld	41	43	43	62	64	42

Bron: jaarverslagen gemeente 1851-1900

Tabel 5 Medische uitgaven arbesturen, in procenten van de totale armenzorguitgaven

Dorp	Arbestuur	1850	1875	1900	1925	1939	gemiddeld
's-Heer	BA	8	27	22	11	6	15
Arendskerke	Diaconie	16	4	19	28	25	18
's-Heer	BA	17	18	29	13	19	19
Hendrikskind.	Diaconie	19	16	20	19	35	22
Wolphaartsdijk	BA	6	1	3	34	28	14
	Diaconie	12	20	-	-	-	6
Wemeldinge	BA	19	13	21	32	22	21
	Diaconie	g.g.	g.g.	6	37	g.g.	22
Kapelle	BA	15	6	9	4	4	8
	Diaconie K	g.g.	10	15	g.g.	g.g.	13
	Diaconie B	5	3	9	13	39	14
Kloetinge	BA	13	10	9	7	20	12
	Diaconie	g.g.	2	-	16	4	6
Yerseke	BA	10	8	12	9	12	10
	Diaconie	2	21	8	12	14	11
Hoedekenskerke	BA	13	13	23	18	14	16
's-Heerenhoek	BA	g.g.	4	5	-	3	3
	RKPA	-	1	g.g.	g.g.	g.g.	1
Ovezande	BA	17	11	16	8	13	13
Gemiddeld		11	10	13	15	16	13

Bron: jaarrekeningen burgerlijke en kerkelijke arbesturen

Tabel 6 Aantal pachters van 'armengronden' in de periode 1850-1935

Dorp	Instelling	oppervlakte grond in ha	Jaren									
			1850	1860	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1930	1935
'sHeer	BA	70	34	43	44	51	51	60	87	82	103	95
Arendskerke	Diaconie	15-32	8	9	5	9	11	11	10	11	29	34
's-Heer	BA	19	17	g.g.	g.g.	22	20	20	35	27	28	27
Hendrikskinderen	Diaconie	14	9	10	12	15	30	30	39	39	37	33
Wolphaartsdijk	BA	18-24	13	15	15	19	20	36	33	g.g.	g.g.	g.g.
Wemeldinge	BA	65-70	33	31	43	49	67	79	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
Kapelle	BA	47-52	g.g.	41	38	48	38	42	43	49	g.g.	g.g.
	Diaconie B	6	8	8	9	9	17	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
Kloetinge	BA	64	25	22	26	27	29	47	55	55	54	46
	Diaconie	9	5	4	4	7	7	8	19	20	g.g.	g.g.
Yerseke	BA	36-49	15	22	28	31	45	59	89	105	100	100
Hoedekenskerke	BA	22-26	g.g.	g.g.	22	25	32	34	31	35	34	36
Ovezande	BA	35-40	14	21	20	19	30	32	35	52	61	61

Bron: bijlagen jaarrekeningen arbesturen en diaconieën

Bijlage D 1 De arbestuurders gespecificeerd naar dorp en bedelingsinstelling

1 's-Heer Arendskerke

A. Burgerlijk arbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Jan Vermet	1847-1891	landbouwer	3	f 32,-	1854	35,1	ja
Pieter B. Remijn	1847-1878	landbouwer	2	- 43,20	1854	17,2	ja
Cornelis Rottier	1851-1853	landbouwer	1	- 56,-	1854	6,0	ja
Jacob Boonman	1851-1863	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Jacobus Nijssse	1860-1874	landbouwer	1	- 56,-	1854	6,0	ja
Hendrik de Jonge	1865-1886	landbouwer	10	-1401-1600,-	1878	18,6	ja
Govert Otte	1878-1883	landbouwer	11	-1601-1800,-	1878	8,1	nee
Bastiaan.P. Remijn Pz	1881-1912	landbouwer	8	-1101-1250,-	1890	24,7	ja
Maarten Jansse	1885-1900	landbouwer	11	-1601-1800,-	1890	7,3	nee
Hendrik Minnaard	1886-1905	landbouwer	10	-1401-1600,-	1890	11	ja
Frans de Ruiter	1892-1913	timmerman	8	-1101-1250,-	1890	24,7	nee
Gillis de Jager Jansz	1901-1907	landbouwer	26	-1750-1850,-	1911	5,1	ja
J. Smit sr	1909-1922	leerhandelaar	24	-1550-1650,-	1911	6,8	nee
J. Smit Jz	1923-na 1940	rijwielhandel.	45	-5200-5400,-	1922	6,3	ja
Jacobus Meulenberg Mz	1907-1909	landbouwer	19	-1050-1150,-	1911	11,1	nee
P. van Breda	1905-1907	zonder	12	-1801-2000,-	1900	4,6	nee
D. Schippers	1909-1919	landbouwer	22	-1350-1450,-	1911	8,5	nee
P. van den Dries	1913-na 1940	landbouwer	71	-10400-10600,-	1922	2,9	ja
D.W. Lindenbergh	1914-na 1940	landbouwer	67	-9600-9800,-	1922	3,1	ja
J. Valkier	1913-1930	koopman	33	-2800-3000,-	1922	11,7	ja
C. Minderhoud	1919-1934	timmerman	34	-3000-3200,-	1922	10,9	nee
F. Dekker Pz	1931-1933	landbouwer	?	?			nee
F. de Jonge	1934-na 1940	landbouwer	?	?			nee
W. Goedbloed	1935-na 1940	wagenmaker	?	?			nee

Gemiddelde zittingsduur: **15,1 jaar** of meer (4 arbestuurders na 1940 tot 1940 meegerekend)

Vóór 1900: 19,5 jaar (gerekend t/m Fr. de Ruiter)

Na 1900: 11,4 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 24 arbestuurders waren 12 gemeenteraadsleden (**50%**)

B. Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Christiaan Everse	1848-1849	rentenier	7	f 28,-	1872 (n.a.'54)		
Jan Valkier	1849-1850	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Nicolaas E. van Breda	1849-50, '52-53	smid ?	4	- 18,-	1854	50,7	nee
Marinus Meulenberg	1850-1851	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Jozias van Loo (bed 1851)	1851	timmerman	6	- 8,-	1854	70,1	nee
Govert Otte	1851-1853	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Abraham Schilham	1852-1854	geneesheer	4	- 18,-	1854	50,7	nee
Christiaan Westveer	1854-1857	arbeider	6	- 8,-	1854	70,1	nee
Jan Koole	1854-1857	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Marus Moll	1855-1856	smid	6	- 8,-	1854	70,1	nee
Marinus Nijssse	1857-1859	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Marinus de Back	1858-61, '62-64	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Marinus Alblas	1858-1860	particulier	8	- 2,-	1854	100	nee

Jacob Smit	1860-1865	schoenmaker	8	- 2,-	1854	100	nee
Hendrik Minnaard	1861-1866	landbouwer	8	- 21,-	1872	25,8	ja (1)
A.J. van Overbeeke	1862	landbouwer	8	- 21,-	1872	25,8	nee
Marinus de Jager	1865-1868	landbouwer	8	- 10,50	1868	27,2	nee
Jan Minnaar	1866-1871	broodbakker	11	- 8,-	1872	64,8	nee
Leendert C. Westmaas	1867-1869	?	?				nee
M. van Iwaarden	1869-1873	zonder	12	- 1,50	1868	72,3	nee
G. Verburg Jzn	1870-1873	landbouwer	10	- 11,-	1872	46,2	nee
Fr. de Ruiter	1872-1877	timmerman	11	- 8,-	1872	64,8	nee
Pieter van Breda	1874-1876	smid	7	-950-1100,-	1878	45,7	nee
C. Engelaar	1876-1881	wagenmaker	5	-700-800,-	1878	62,4	nee
Pieter Hage	1874-1879	landbouwer	9	-1250-1400,-	1878	26,2	nee
Hubrecht Baas	1878-1879	timmerman	6	-800-950,-	1879	52,2	nee
M. Boogaard	1880-1882	landbouwer	9	-1250-1400,-	1878	26,2	nee
W. Steijn	1880	tuinier	1	-301-400,-	1879	100	nee
J.D. de Smit	1881-1882	landbouwer	9	-1250-1400,-	1878	26,2	nee
J. Vermet	1882-1884	landbouwer	8	-1100-1250,-	1878	33,3	nee
H.M. van der Linden	1882-1883	schilder	3	-500-600,-	1878	81,9	nee
Gerard Meulenber	1884-1886	molenaar	8	-1100-1200,-	1890	24,7	nee
W. van Schaik	1885-1887	kleermak(wed)	2	-400-500,-	1890	74,3	nee
J. Meulenber (Jac)	1883-1887	landbouwer	9	-1250-1400,-	1890	17,7	nee
Jacob Smit	1887-1905	schoenmaker	4	-600-700,-	1890	48,3	ja
Cornelis de Ruiter	1887-1890	kleermaker	7	-950-1100,-	1890	28,3	nee
Pieter Mol	1888	smid	4	-600-700,-	1890	48,3	nee
J. van der Poel	1889-1891	timmerman	6	-800-950,-	1890	34,0	nee
Jacob Beenhakker	1891-1900	timmerman	6	-800-950,-	1890	34,0	nee
A. de Priester	1892-1901	winkelier	3	-500-600,-	1890	55,3	nee
Kr. Janse	1901-1912	landbouwer	29	-2050-2200,-	1911	2,7	ja
Jacob de Ruiter	1902-1913	timmerman	16	-775-850,-	1911	13,4	nee
Domus van der Malen	1921-1931	schoenmaker	15	-725-775,-	1922	49,6	nee
A. Bedet	1906-1911	zonder	7	-325-375,-	1911	29,1	nee
M. de Schipper	1912-1941	koopman	17	-850-950,-	1911	12,3	nee
Jacob Nieuwenhuize	1913-1927	vrachtrijder	5	-225-275,-	1911	39,8	nee
H. Schout	1914-1921	timmerman	21	-1250-1350,-	1922	32,1	nee
Jozias Mol	1928	veldarbeider	10	-475-525,-	1922	65,1	nee
Marijn Vogelaar	1929-1940	ambt.secretarie	18	-1050-1150,-	1922	42,2	nee
Zacharias de Priester	1932-na 1940	timmerman	?				nee

Gemiddelde zittingsduur: **5,8 jaar**

Vóór 1900: 4,2 jaar

Na 1900: 11,5 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 50 diakenen waren 3 gemeenteraadsleden (**6%**)

Voor de drie diakenen die lid waren (geweest) van de gemeenteraad gold het volgende.

Van twee diakenen viel het raadslidmaatschap gedeeltelijk samen met de bekleding van het diakenambt. Eén diaken werd lid van de raad lang nadat hij het kerkelijk ambt had bekleed.

2 's-Heer Hendrikskinderen

A. Burgerlijk armbestuur

Namen	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
P.Adr. Hannewijk	tot 1850	?	?	?			ja
Gommert Klap	tot 1852	?	?	?			ja
Jan Vermeule	1850-1852	landman	2	f 35,-	1857	5,6	ja
M. van (onleesbaar)	1851-1855	?	?				
Adr. Abr Hannewijk	1853-59, 1879	landbouwer	8	- 21,-	1872	25,8	ja
Adriaan Kole	1856-1881	landbouwer	11	- 11,-	1872	64,8	ja
Jacob Mieras J	1859-1875	landbouwer	6	- 36,-	1872	4,4	ja
J. Beenhakker	1877-78, 1887	timmerman	6	-801-950,-	1890	34,0	nee
L.Snoodijk	1881-1884	landbouwer	8	-1100-1250,-	1878	33,3	nee
M.L. Brandt	1883-1884	koetsier	7	-951-1100,-	1878	45,7	nee
P. Weststrate	1885-1900	bakker	6	-801-950,-	1890	34,0	nee
J. Verburg	1885-1915	landbouwer	12	-1801-2000,-	1900	4,6	nee
M. Vermeule	1888-1926	landbouwer	9	-1251-1400,-	1890	17,7	nee
A. Kakebeeke	1901-14, '16-24	landman	4	- 601-700,-	1900	38,9	nee
P. Oudkerk	1914-1928	landbouwer	33	-2800-3000,-	1922	13,6	ja
P. de Putter	1925-1938	landbouwer	93	-14800-15000,-	1922	13,6	ja
J. Vermeule	1927- na1940	landbouwer	28	-1950-2050,-	1922	17,6	ja
A.G. Verburg	1928- na 1940	landbouwer	?				nee
E. Rouw	1939- na 1940	landbouwer	?				nee

Gemiddelde zittingsduur: **13 jaar** (begonnen met Jan Vermeule)

Vóór 1900: 13,1 jaar

Na 1900: 12,7 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad:

Van de 18 (geïdentificeerde) armbestuurders waren 9 leden van de gemeenteraad (**50%**)

B. Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Willem de Jonge	1849-1850	arbeider	13	f 1,-	1857	100	nee
Lieven Snoodijk	1848-1853	landman	4	- 18,-	1857	16,7	nee
Marinus Snoek	1851	?	?				nee
Gerard P. van der Bilt	1852-1853	?	?				nee
Marinus Mieras	1854-1855	particulier	11	- 3,-	1857	52,8	nee
Pieter Brandt	1854-1856	arbeider	13	- 1,-	1857	100	nee
Cornelis Schipper	1856-1859	arbeider	13	- 1,-	1857	100	nee
Joh Schipper	1857-1860	arbeider	13	- 1,-	1857	100	nee
Matthijs Brandt	1860-1867	arbeider	13	- 1,-	1857	100	nee
Anthony Schipper	1861-62, '69-72	landman	3	-500/600,-	1878	81,9	nee
Pieter Weststrate	1863-1864	broodbakker	10	- 11,-	1872	46,2	nee
W. de Jonge	1865-1868	arbeider	-	-			nee
Pieter Kooman	1868-1869	herbergier	13	- 2,-	1872	90,1	nee
Jozias Verburg	1870-71, '91-92	boerenknecht	1	-300/400,-	1890	100	nee
Janis Dobbelaar	1872-1873	arbeider	14	- 1,-	1872	100	nee
Frederik van der Blik	1873-1876	landman	11	- 8,-	1872	64,8	nee
Joh. Schipper	1874-76, '93-94	tuinman	2	-400/500,-	1890	74,3	nee
B. Slimmens	1877-1878	visser	1	-300/400,-	1900	100	nee

M.J. van den Berge	1877-1890	arbeider	1	-300/400,-	1890	100	nee
C. Dalebout	1879-1889	landbouwer	6	-801/950,-	1879	52,2	nee
M. Vermeulen	1890-1898	landbouwer	9	-1250/1400,-	1890	17,7	nee
A. Kakebeeke	1895-1900	landman	4	- 600/700,-	1900	38,9	nee
Joh. de Jonge	1899-1907	arbeider	1	- 300/400,-	1900	100	nee
C.H. Schipper	1901-1902	veldarbeider	2	- 75/125,-	1911	75,3	nee
J. van de Berge	1903-1933	kantonnier	3	-125/175,-	1911	56,2	nee
P. Oudkerk	1908-1923	landbouwer	7	-325/375,-	1911	29,1	ja
W. Priester	1923-1934	tuinier(boerekn	7	-325/375,-	1922	78,6	nee
W. de Schipper	1934-(41herk)	landbouwer	?				nee
A. van der Meer	1935-1941	veldarbeider	9	-425/475,-	1922	67,0	nee

Gemiddelde zittingsduur: **6,6** jaar
Vóór 1900: 4,9 jaar
Na 1900: 12,8 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 29 diakenen was 1 gemeenteraadslid (**3,45%**)
P. Oudkerk bekleedde enige tijd het diakenambt terwijl hij lid was van de raad.

3 's-Heerenhoek

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	periode	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
W.B. Remijn	tot 1855	wethouder	1	f 89,-	1856	4,3	ja
Jan op 't Hof	1854-61	landman	8	- 28,-	1856	20,4	ja
N. van Stee	1857-61, '66-91	landman	4	- 48,-	1856	10,8	ja
Jacobus Wirtz	1862-1885	schoenmaker	21	- 1,50	1868	83,9	nee
Dignus Lambregtse	1862-65	landman	12	- 18,-	1856	35,5	ja
J.G.P. Timans	1891-1918	burgemeester	13	-2000/2500,-	1900	5,8	ja
L. Wirtz	1885-1913	brievengaarder	5	- 600/700,-	1900	34,0	nee
J. Remijn	1914-t/m WO II	molenaar	30	- 2950,-	1922	9,9	ja
Jan Westerweele	1914-1939	koopman	26	- 2200,-	1922	12,8	ja
Th.C.L. Luycks	1918-1923	burgemeester	24	- 1900,-	1922	17,5	ja
C.F.A.M. van Horsigh	1923-t/m WO II	burgemeester	?				ja
G. Verdonk	eind 1939-t/m WO II		?				ja

Gemiddelde zittingsduur: **20,1** jaar (vanaf Op 't Hof tot Verdonk gerekend)
Vóór 1900: 20,7 jaar
Na 1900: 19,3 jaar

Lidmaatschap van de gemeenteraad: van de 12 armbestuurders waren 10 gemeenteraadsliden (**83,3%**)

B Diaconie hervormde gemeente

Naam	periode	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Nicolaas Priester	1849-1850	landbouwer	3	f 32,-	1854	35,1	nee
Marius de Regt	1850-1851	?	?				nee
A. Beekman	1851-1852	landman	3	- 500/600,-	1878	81,9	nee
Nicolaas Balje	1852	timmermans knecht		-			nee
J. Dourleijn	1853-1854	?	?				nee
Jacob de Kok	1855-1858	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Jan Grijspeere	1853-1857	schoenmaker	3	- 500/600,-	1878	81,9	nee
Abraham Smit	1858-1859	schoenmaker	15	- 8,-	1868	45,9	nee
Gerard Paardekooper	1859-1860	arbeider	-	-			nee
Jacob Dronkers	1860-1870	bakker	18	- 4,-	1868	60,2	nee
Willem Slabbekoorn	1861-1862	arbeider	-	-			nee
Giljam Nijse	1863-1864	arbeider	12	- 2,50	1868	72,3	nee
Nicolaas van Antwerpen	1865-1886	?	?				
A. Kieboom	1867-1872	schipper	11	- 8,-	1872	64,8	nee
Karel van Dalen	1871-1872	winkelier	22	- 1,-	1868	100	nee
E. Westveer	1873-1876	koopman	1	-300/400,-	1878	100	nee
L. Wirtz	1877-78, '94-01	brievengaarder	4	-500/600,-	1890	46,2	nee
M. Rottier	1877-80	landbouwer	7	- 950/1100,-	1878	45,7	nee
G.J. de Graag	1873-76, '79-80	winkelier	20	- 5,50	1880	59,0	nee
D. Schipper	1881-1886	landbouwer	9	-1250/1400,-	1890	17,7	nee
A. Smit	1881-1887	schoenmaker	15	- 4,50	1880	35,2	nee
Abr Polderdijk	1887-1894	arbeider	1	-300/400,-	1890	100	nee
	of	landbouwer	9	-1250/1400,-	1890	17,7	nee
N. Pols	1888-1893	schoolhoofd	7	-800-1000,-	1890	23,7	nee
Leendert Goedegebure	1895-1919	landbouwer	12	- 575/625,-	1911	20,5	nee
J. Dronkers	1902-1918	bakker	7	-350,-	1911	30,3	nee
W. Westerweele	1906-1908	arbeider	2	-100,-	1911	80,6	nee
Hendrik van Dalen	1909-1910	arbeider	1	-50,-	1911	100	nee
H van 't Veer	1920-	slager	21	-1600,-	1922	23,4	nee
M. Wiskerke	1919-	veldarbeider	24	-1550-1650	1922	24,2	nee

Uit de diaconie rekening over 1926 (laatst beschikbare) blijkt dat de kerkeraad in dat jaar bestond uit: A. de Boot, C. Schipper, J. Traas, J. Goedegebure, H. van 't Veer en M. Wiskerke. De laatste twee waren diakenen.

Gemiddelde zittingsduur: **5,3 jaar** (Van 't Veer en Wiskerke gerekend tot en met 1926)

Vóór 1900: 4,9 jaar

Na 1900: 7,4 jaar

Lidmaatschap van de gemeenteraad: onder de diakenen bevonden zich geen raadsleden.

C Rooms-katholiek parochiaal armbestuur

Naam	periode	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Cornelis Pover	1855-1864	landbouwer	6	f 6,-	1858	59	nee
Willem van Stee	1855-1856	landbouwer	3	- 32,-	1854	35,1	nee
Jan Vermue	1855-1858	?	?				nee
Fr. van der Bulck	1855-1862	landman	7	- 38,-	1856	18	ja
Mar. Hubr. Vermue	1856-1859	landbouwer	1	- 56,-	1854	6	nee
P.C. de Jonge	1859-1865	koopman	16	- 6,-	1856	48	nee
P.D. de Jonge	1858-1870	landbouwer	2	- 43,20	1854	17,2	nee
L.J. Geus	1862-1870	wagenmaker	14	- 10,-	1868	44	nee
Bast. Adr. Remijn	1864-1879	landman	4	- 48,-	1856	11	nee
P.J. Rijk	1865-1877	landbouwer	10	- 19,-	1870	19	ja
C.M. Nijsten	1870-1878	zonder	10	-1500,-	1900	9	nee
Bast.P. Remijn	1870-1876	landbouwer	8	- 29,-	1870	15	ja
Ding.P. de Jonge	1877-1879	landbouwer	6	- 60,-	1880	8	ja
Pieter Jac Rijk	1877-1880	landbouwer	5	- 78,-	1880	6	ja
Joh.F. Buise	1878-1881	landbouwer	9	- 16,-	1872	35	nee
W.A. Remijn	1879-1890	koopman	5	- 650,-	1890	38	nee
M.D. Boonman	1880	zonder	8	- 42,-	1880	10	nee
Willem Rijk	1881-1888	winkelier	9	-1300,-	1890	15	nee
Petrus N. van Stee	1882-1897	landbouwer	10	-1500,-	1890	12	nee
Bast. A. Remijn	1895-1902	landbouwer	25	- 1650/1750,-	1911	6	nee
J.G.P. Timans	1881-1901	burgemeester	10	-1500,-	1890	12	ja
L.J. Rijk	1889-1905	?	?				nee
Mar. P. de Jonge	1891-?	?	?				nee
J. B. de Jonge	1898-1905	klompenmaker	5	- 650,-	1900	34	nee

Gemiddelde zittingsduur: **8,4 jaar**

Lidmaatschap gemeenteraad: 6 van de 24 arbestuurders waren raadslid (**25%**)

Aangezien de notulen van de bestuursvergaderingen niet compleet zijn (voor de periode 1907-1915 en vanaf 1917 ontbreken ze) en ons geen andere bronnen ter beschikking staan waarin we de namen van de katholieke arbestuurders kunnen lezen, hebben we de arbestuurders slechts tot ongeveer 1900 in kaart kunnen brengen. De meeste arbestuurders woonden in 's-Heerenhoek, een klein aantal in 's-Heer Arendskerke.

4 Hoedekenskerke

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	periode	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Hubregt P. Vermue	tot 1851	?	?	?			?
Johannis de Boe	tot 1851	vrachtrijder	8	f 4,-	1855	44,6	nee
W. de Boodt	tot 1855	rentenier	2	- 21,-	1855	11,6	ja
Jacob Walrave	1851-1855	landman	2	- 21,-	1855	11,6	ja
Andries Harpe	1851-1868	landman	2	- 21,-	1855	11,6	ja
Adriaan Huije	1856-1869	landman	1	- 27,-	1855	4,5	ja
Jan Walraven	1856-1876	landman	5	- 11,-	1855	23,2	ja
Marinus Goud	1856-1869	klein landman	9	- 2,50	1855	58,0	nee
Cornelis Louisse	1856-1863	landman	5	- 11,-	1855	23,2	ja
Pieter Verbrugge	1863-1873	landman	13	- 4,-	1872	50,9	ja
Joh van Nieuwenhuize	1869-1878	landbouwer	6	- 25,-	1872	14,3	ja
Lourens van Doeselaar	1869-1889	landbouwer	12	- 6,-	1872	42,9	nee
Jan Raven	1870-1880	landman	2	- 50,-	1872	3,6	ja
Marinus Paauwe	1874-75, '78-83	aannemer	10	- 10,-	1872	26,8	ja
Jacob van Dijke	1876-1888	landbouwer	6	- 25,-	1872	14,3	ja
J. Duijnkerke	1877-1887	slager	13	- 4,-	1872	50,9	ja
Jan de Jonge Az	1881-1911	particulier	11	- 8,-	1872	35,7	ja
L.L. Peeters	1884-1896	timmerman	9	- 12,-	1872	22,3	nee
Jacobus Welleman	1888-1896	burgemeester	8	-1200/1500,-	1890	8,0	ja
M.G. Verbeek	1888-1920	landbouwer	8	-1200/1500,-	1900	6,2	ja
Mar. Joh. Bakker	1890-1899	bakker	6	-800/1000,-	1900	16,2	nee
Jan Louisse	1896-1918	landbouwer	4	-500/600,-	1900	26,2	ja
C. Boogaard	1896-1906	landbouwer	4	-500/600,-	1900	26,2	nee
A.C. van der Linde	1900-1925	landbouwer	4	-500/600,-	1900	26,2	nee
H. de Regt	1907-1942	landbouwer	14	-650/700,-	1922	48,1	nee
A. Walraven	1912-1919	organist	13	-600/650,-	1910	11,7	ja
L. Lous	1919-1928	slager	18	-1000/1100,-	1922	32,7	ja
J.F. Depondt	1919-1937	smid	19	-1100/1200,-	1922	29,3	nee
J. Steijn	1921-1935	boerenknecht	12	-550/600,-	1922	53,1	nee
P.J. Verburg	1926	landbouwer	11	-500/550,-	1922	56,8	nee
J. Holleman	1929-1932	landbouwer	(bevolkingsregister)				nee
B. Louisse	1926-1934	landbouwer	23	-1500/1600,-	1922	18,5	nee
A den Dekker	1933-1938	landbouwer	26	-1800/1900,-	1922	15,7	ja
M. van de Ree	1935-na WO	landbouwer	(bevolkingsregister)				nee
Martinus Steijn	1936-na WO	landbouwer	25	-1700/1800,-	1922	16,7	ja
J. Raas	1938-na WO	landbouwer	17	- 900/1000,-	1922	38,3	nee
F.F. Depondt	1939-1944	smid	(bevolkingsregister)				nee

Gemiddelde zittingsduur: **13,9** jaar

Vóór 1900: 14,2 jaar

Na 1900: 13,2 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: 20 van de 36 armbestuurders waren lid van de gemeenteraad (**55,6%**)

B. Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Marinus Goud	1850-1851	klein landman	9	f 2,50	1855	58,0	nee
Jan de Boe	1851-52, '59-60	vrachtrijder	8	- 4,-	1855	44,6	nee
Joh Gilh Heijkam	1852-1853	kleermaker	9	- 2,50	1855	58,0	nee
Lev Lod Peters	1854-55, '61-63	timmerman	7	- 6,50	1855	36,6	nee
Leendert Wisse	1853-1854	molenaar	6	- 9,-	1855	27,7	nee
Marinus Schrijver	1855-1856	particulier	7	- 6,50	1855	36,6	nee
Pieter Jongejan	1856-1857	wagenmaker	9	- 2,50	1855	58,0	nee
Pieter de Broekert	1857-1858	hoefsmid	7	- 6,50	1855	36,6	ja
Cornelis Hoogesteger AZ	1858-1859	landman	15	- 1,95	1860	67,9	nee
Hubregt de Wagter	1860-1862	boerenknecht	17	- 0,80	1860	87,5	nee
Laurus van Doeselaar	1863-1865	landman	11	- 6,-	1860	34,8	ja
Mar Corn de Loeff	1864-1866	winkelier	14	- 2,50	1860	61,6	nee
M. Eckhardt	1866-1869	herbergier	15	- 2,50	1872	64,3	nee
Cornelis Schrijver	1867-1868	landman	14	- 3,-	1872	56,3	nee
S. Goeman	1869-1870	herbergier	14	- 3,-	1872	56,3	nee
Willem Spruit	1871-1872	landbouwer	12	- 6,-	1872	42,9	nee
Jan van Belsen	1870-71, '75-77	timmerm.knecht	17	- 1,30	1872	95,5	nee
A. Servaes	1872-1873	timmerman	13	- 4,-	1872	50,9	nee
J. Gelok	1874-1875	havenmeester	16	- 1,-	1875	76,3	nee
J.P.C. de Wilde	1873-1874	hoefsmid	12	- 6,-	1872	42,9	nee
G.W. van Egmond	1876	rijksambtenaar	17	- 1,30	1872	95,5	nee
Johannes de Boe	1876-1883	arbeider	18	- 0,80	1872	100	nee
G. de Jager	1876-1878	landbouwer	8	- 12,-	1875	18,4	nee
H. de Regt	1879-1895	winkelier	16	- 2,50	1880	84,3	nee
Joost van der Linde	1884-1894	landbouwer	7	-1000/1200,-	1900	9,5	ja
A.C. van der Linde	1895-1898	landbouwer	4	-500/600,-	1900	26,2	nee
M.J. Bakker	1896-1897	bakker	6	-800/1000,-	1900	16,2	nee
A. den Dekker	1898-1901	arbeider	1	-250/300,-	1900	100	ja
Johannes Eckardt	1899-1900	timmerman	2	-300/400,-	1900	57,1	nee
M. de Pree	1901-1904	arbeider	1	-250/300,-	1900	100	nee
	of	koetsier	2	-300/400,-	1900	57,1	nee
J. de Korte	1902-1903	arbeider	1	-250/300,-	1900	100	nee
J. Bliet	1904-1905	landbouwer	2	-300/400,-	1900	57,1	nee
Willem Ruijsaard	1905-1906	arbeider	1	-250/300,-	1900	100	nee
Job Lagrand	1906-1915	veldarbeider	3	-100/150,-	1910	55,1	nee
P. de Bart	1907-1910	veldarbeider	3	-100/150,-	1910	55,1	nee
J. Hoogesteger	1911-1912	veldarbeider	1	- 50,-	1910	100	nee
M. van de Durpel	1913-1916	veldarbeider	2	- 50/100,-	1910	68,2	nee
Marinus de Pree	1916-1924	kantonnier	3	-100/150,-	1922	92,0	nee
J. de Waal	1917-1943	boerenknecht	4	-150/200,-	1922	84,3	nee
Pieter Hoek van Dijke	1925-1938	dijkwerker	7	-300/350,-	1922	73,5	ja
Jan Lagrand	1938-na WO II	timmerman	19	-1100/1200,-	1922	29,3	nee

Gemiddelde zittingsduur: **4,5** jaar

Vóór 1900: 3,6 jaar

Na 1900: 6,7 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: 5 van de 41 diakenen waren gemeenteraadslid (**12,1%**)

Vier van hen waren diaken voordat ze lid werden van de raad. Hoek van Dijke was de uitzondering.

5 Kapelle-Biezelingse

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Cornelis Westveer	vóór 1853-1866	wethouder	2	f 26,-	1853	7,5	ja
Jozias de Jager	idem tot 1867	landbouwer	2	- 26,-	1853	7,5	ja
W. Staal	idem tot 1859	kleermaker	6	- 6,-	1853	29,8	nee
Daniel van Maris	1860-1886	timmerman	4	- 16,-	1869	24,4	nee
J. van Duine (voorz.)	1867-1873	landbouwer	2	- 30,-	1869	7,1	ja
Cornelis Wondergem	1868-1869	landbouwer	5	- 10,-	1869	38,6	nee
Marinus Schipper	1870-1889	landbouwer	5	- 10,-	1869	38,6	ja
P.J. van der Mandere	1873-1887	burgemeester	4	-1000-1300,-	1880	44,6	ja
J. van Strien	1877-1894	landbouwer	7	-2001-2500,-	1880	13,4	ja
Thomas de Klerk	1877-1891	landman	2	- 501-700,-	1880	69,5	nee
Marinus Bruinooge	1879-1887	landbouwer	7	-2001-2500,-	1880	13,4	nee
Jan Weststrate	1879-1886	landbouwer	6	-1601-2000,-	1880	16,5	nee
Willem v. Eenennaam	1888-1901	molenaar	6	- 801-900,-	1890	24,5	nee
A. Nijssen	1887-1913	landbouwer	12	-2001-2500,-	1890	6,8	ja
Jacobus Jan de Jager	1887 -1888	landbouwer	4	-1001-1300,-	1880	44,6	nee
Simon Kramer	1890-1903	winkelier	5	- 701-800,-	1890	30,4	nee
Jan de Jager Joziaszn	1888-1917	landbouwer	9	-1201-1400,-	1890	14,8	nee
Gerard Zuidweg	1889-1936	landbouwer	7	- 300-350,-	1910	26,3	nee
Maarten Nieuwenhuize	1892-1907	zonder	4	- 601-700,-	1890	41,3	ja
Johannes de Jonge Cz	1894-1897	winkelier/aann.	5	- 701-800,-	1890	30,4	nee
W. van Liere CZ	1897-	landbouwer	30	-2650-2800,-	1910	3,0	nee
Hubrecht vEenennaam	1901-1914	rentenier	14	- 850-950,-	1910	10,9	nee
Johannes Staal Jaczn	1903-1918	koopman	10	- 450-550,-	1910	18,0	nee
Constant Stevense	1908-1923	koopman	4	- 150-200,-	1910	48,5	nee
Jan Adriaan Nijssen	1914-1918	landbouwer	18	-1250-1350,-	1910	7,4	nee
Jan Rottier	1915-1932	landbouwer	76	-14500-14800,-	1921	1,2	ja (1)
Pieter Mol Jansz	1917-1940	fruitkweker	40	-3900-4100,-	1921	7,6	nee (1)
Jacob Zegers	1919-1931	wethouder	19	-950-1025,-	1921	30,3	ja
Cornelis D. Vereeke	1918-WO II	zonder(ex-landb)	107	-23800-24100,-	1921	0,3	nee (1)
H. Slabbekoorn Wz	1924-WO II	koopman	39	-3700-3900,-	1921	8,4	ja (1)
Jan Ganseman	1931-WO II	arbeider	20	-1025-1100,-	1921	28,1	nee
W. Bierens J	1933-WO II	burgemeester	18	-875-950,-	1921	33,3	ja
J. Burger	1937-WO II	bakker	24	-1400-1500,-	1921	20,5	nee
N. Eversdijk	1940-WO II	arbeider	?				nee

(1) De positie van deze armbestuurders hebben we, gezien de hoge klassen waarin ze waren aangeslagen en gezien het feit dat we in het overzicht van de kohieren der hoofdelijke omslag alle mensen vanaf klasse 31 tot één groep hebben gerekend, nader gedifferentieerd. Dit hebben we uiteraard ook voor de armbestuurders uit de andere dorpen gedaan, voor zover zij in klasse 31 of hoger waren aangeslagen.

Gemiddelde zittingsduur: **14,97** jaar (laatste armbestuurder niet meegerekend; vanaf 1850 geteld tot 1940)

Vóór 1900: 16,1 jaar

Na 1900: 13 jaar (t/m J. Zegers gerekend: 14,1 jaar)

Lidmaatschap gemeenteraad: 12 van de 34 armbestuurders (**35,3%**)

B. Diaconie hervormde gemeente Kapelle

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Cornelis Wondergem	1851-1853	landbouwer	5	f 9,-	1853	22,0	nee
Jan Kriger	1852-1854	smid	4	- 13,-	1853	15,9	nee
Willem Leendertse	1853-1856	landbouwer	4	- 13,-	1853	15,9	nee
Marinus Sinke	1854-1856	landbouwer	4	- 13,-	1853	15,9	nee
Morren Zegers	1855 (2 mnd)	?	4	- 13,-	1853	15,9	nee
D. van Maris	1857-1858	timmerman	5	- 9,-	1853	22,0	nee
P. van Zweden	1857-1859	landbouwer	7	- 4,-	1853	33,6	nee
P. de Dreu	1855-1857	landbouwer	7	- 2,-	1869	72,4	nee
J. Hoogstraten	1858-1860	vrachtrijder	7	- 4,-	1853	33,6	nee
B. de Jager	1859-1861	koopman	8	- 1,-	1869	100	nee
L. de Jonge	1860-1862	molenaar	4	- 13,-	1853	15,9	nee
Z. de Groene	1861-1866	landbouwer	5	- 10,-	1869	38,6	nee
L.W. Wouterse	1862-1864	herbergier	6	- 5,-	1869	54,3	nee
S. Kramer	1863-1865	winkelier	7	- 2,-	1869	72,4	nee
Joh van Willegen	1865-1870	schilder	8	- 1,-	1869	100	nee
A. Nijssen	1866-1868	landbouwer	4	- 16,-	1869	24,4	ja
Willem Poleij	1867-1869	herbergier	8	- 1,-	1869	100	nee
Adr de Jonge	1869-1871	winkelier	(bevolkingsregister)				nee
A. Schipper	1870-1872	landbouwer	4	- 16,-	1871	22,7	nee
Joh de Jonge	1871-1873	kleermaker	9	- 1,-	1871	100	nee
C. van Maris	1872	timmerman	(bevolkingsregister)				nee
Jacob van Willegen	1872-1874	schilder	11	- 1,-	1874	100	nee
A. de Jager	1873-1875	landbouwer	7	- 12,-	1874	35,6	nee
J. Oele	1874-1879	landbouwer	9	- 6,-	1874	61,4	nee
J. van Maris	1875-1880	timmermanskn.	1	- 400/500,-	1880	100	nee
A. Kriger	1876-1881	smid	5	-1300/1600,-	1880	21,3	nee
M. Tollenaar	1880	arbeider	2	- 500/700,-	1880	69,5	nee
D. van Maris	1881-1899	timmerman	6	- 800/900,-	1890	24,5	nee
Jacob Dane	1882-1891	mandenmaker	2	- 400/500,-	1890	61,2	nee
G. Baas	1880-1885	particulier	2	- 500/700,-	1880	69,5	nee
Jan de Jager Jz	1886-1892	landbouwer	9	-1200/1400,-	1890	14,8	nee
P. Hoogstrate	1893	arbeider	1	- 300/400,-	1890	100	nee
Simon Vreeke	1892-1893	tuinman	1	- 300/400,-	1890	100	nee
Joh Baas	1894-1897	wagenmaker	3	- 500/600,-	1890	50,2	nee
Jan van Wingen	1894-1898	molenaar	7	- 900/1000,-	1900	18,7	nee
Ding Schipper Mz	1898-1900	landman	3	- 500/600,-	1900	44,4	nee
Jacob Marcusse	1899-1901	landman	1	- 300/400,-	1900	100	nee
J. Reijerse	1900-1909	boomkwek.kn.	2	- 400/500,-	1900	64,7	nee
C. Lepoeter	1901-1903	werkman	2	- 400/500,-	1900	64,7	nee
J.J. van Willegen Jz	1902-1907	schilder	3	- 500/600,-	1900	44,3	nee
Jac Lavooij	1904-1910	?	?				?
C. Karman	1908-1911	arbeider	3	- 100/150,-	1910	63,5	nee
P. Reijnierse	1910-1918	landbouwer	6	- 250/300,-	1910	31,3	nee
C. Baas	1911-1913	arbeider	5	- 225/275,-	1921	72,4	nee
Kr. van Willegen	1912-1918	magazijnmeester	11	- 525/575,-	1921	47,7	nee
D. op 't Hof	1914-1916	arbeider	8	- 375/425,-	1921	58,5	nee
Jacobus Burger	1917-1925	fruitkweker	11	- 525/575,-	1921	47,7	nee
M. Burger	1919-1921	arbeider	2	- 50/100,-	1910	91,3	nee
J. van Willegen	1921	arbeider	4	- 175/225,-	1921	84,9	nee
W. Glas	1922-na 1940	arbeider	4	- 175/225,-	1921	84,9	nee
Jac Almekinders	1919-1925	arbeider	14	- 675/725,-	1921	41,0	nee
P. van Oeveren	1925-na 1940	landbouwer	14	- 675/725,-	1921	41,0	nee
P.C. van de Vliet	1925-1934	arbeider	9	- 425/475,-	1921	53,6	nee

W. Gijzel Pz	1935-na 1940	landbouwer	14	- 675/725,-	1921	41,0	nee
--------------	--------------	------------	----	-------------	------	------	-----

Gemiddelde zittingsduur: **5,0 jaar**

Vóór 1900: 4,0 jaar

Na 1900: 7,2 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: slechts één diaken (A. Nijssen) werd later lid van de gemeenteraad (vanaf 1875) Op een totaal van 54 diakenen is dit slechts **1,9%**

C. Diaconie hervormde gemeente Biezeling

Naam	Zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Thomas de Klerck	1849-1850	boerenknecht	8	f 2,-	1853	35,6	nee
Hendrik Slabbekoorn	1850-1851	koopman	6	- 6,-	1853	29,8	nee
Lukas Poortvliet	1851-1852	arbeider	10	- 1,-	1853	51,9	nee
Nicolaas Filipse	1852-55	klompenmaker	8	- 1,-	1869	35,6	nee
	1859-60, '68-69						
Marinus Bruinooge	1853-1854	landbouwer	4	- 13,-	1853	15,9	nee
Adr. Jac van Mourik	1855-1859	chirurgijn	(bevolkingsregister)				nee
Jacobus van Strien	1856-1857	landbouwer	3	- 25,-	1869	13,4	ja
Gommert Sandee	1858	arbeider	(bevolkingsregister)				nee
Maarten Nieuwenhuize	1860-1864	landbouwer	5	- 10,-	1869	38,6	ja
Johannes Kesting	1861-65, '70-72	tuinman	8	- 1,-	1869	100	nee
Leendert Meygaard	1865-1867	landbouwer	7	- 2,-	1869	72,4	nee
C. van de Boomgaard	1866-1868	broodbakker	5	- 10,-	1869	38,6	nee
Jacobus Lepoeter	1869-1871	landbouwer	3	- 25,-	1869	13,4	nee
Cornelis Lansen	1869-1870	wagenmaker	8	- 1,-	1869	100	nee
C. Smallegange(Christiaan)	1871-1874	particulier	7	- 2,-	1869	72,4	nee
(Cornelis)	of	winkelier	8	- 1,-	1869	100	nee
M. van Boven Jz	1872-1877	smid	4	-1001/1300,-	1880	30,5	nee
Iz Midavaine	1873-86, '88-95	tuinman	1	- 300/400,-	1900	100	nee
Cornelis Kloosterman	1875-1878	broodbakker	3	-701/1000,-	1880	47,6	nee
J. Hoogstrate	1878-1880	vrachtrijder	3	-701/1000,-	1880	47,6	nee
C. Scheele	1879-1881	wagenmaker	1	-400/500,-	1880	100	nee
Jan Rottier	1881-1887	landbouwer	12	-2001/2500,-	1890	6,8	nee
J.M. van 't Veer	1882-1893	timmerman	2	-401/500,-	1890	61,2	nee
M. Murre	1887-1891	arbeider	(bevolkingsregister)				nee
Lucas de Jonge	1892-1896	zonder	5	-701/800,-	1890	30,4	nee
Adriaan van der Graaff	1894-1912	onderwijzer	6	-801/900,-	1900	21,8	ja
Cornelis van der Linde W	1896-1899	onderwijzer	3	-500/600,-	1900	44,3	nee
W. van Liere	1899-1907	landbouwer	11	-1700/2000,-	1900	7,3	nee
C. de Waard	1900-05, '13-24	slager	30	-2000/2150,-	1921	15,1	nee
W. Nieuwdorp	1906-1928	landbouwer	6	-250/300,-	1910	31,3	nee
A. van der Velde Hz	1908-1910	winkelier	4	-150/200,-	1910	48,5	nee
Jacobus de Schipper	1911-1926	arbeider(?)	2	-50/100,-	1910	91,3	nee
Joh C. Dekker	1925-1928	metselaar	10	-475/525,-	1921	50,3	nee
Jac de Schipper	1936-1941	landbouwer	26	-1600/1700,-	1921	19,0	nee
P. Molhoek	1927-1933	arbeider	6	-275/325,-	1921	64,7	nee
J.L. de Kam	1928- WO II	zonder	29	-1900/2000,-	1921	15,8	nee
L. de Puit	1928-1933	veldarbeider	(bevolkingsregister)				nee
Hendrik Beenakker	1934-1935	arbeider	5	-225/275,-	1921	72,4	nee
Cornelis Wisse	1934- WO II	arbeider	3	-125-175,-	1921	91,4	nee

Gemiddelde zittingsduur: **6,7**jaar

Vóór 1900: 5,5 jaar

Na 1900: 9,5 jaar

Het gemiddelde vóór 1900 is enigszins geflatteerd door de uitzonderlijk lange ambtsperiode van I. Midavaine (21 jaar). Zonder hem zou het gemiddelde geen 5,6 maar slechts 4,96 jaar bedragen.

Lidmaatschap gemeenteraad: 3 van de 38 diakenen waren raadslid (7,9%)

Voor 2 van de 3 diakenen gold dat zij pas raadslid werden geruime tijd nadat ze het ambt van diaken hadden bekleed.

6 Kloetinge

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Adriaan van Liere	vóór 1850-1851	landbouwer	3	f 47,-	1850	6,5	ja
Jacobus Nieuwenhuize	idem	landbouwer	3	- 47,-	1850	6,5	ja
Cornelis van Liere Jz	vóór 1850-1878	landbouwer	4	- 6,15	1870	10,9	ja
Jan Trimpe	1851-1880	burgemeester	2	- 11,50	1870	1,0	ja
Johannes Oele Jz	1851-1862	landbouwer	4	- 33,-	1850	16,3	ja
Johan Caboot	1862-1871	landbouwer	5	- 5,-	1870	22,4	ja
Anthonie van Kruiningen	1871-1878	landbouwer	5	- 5,-	1870	22,4	ja
Bastiaan van Liere	1878-1900	landbouwer	12	- 27,89	1880	9,5	ja
Paulus Wisse	1878-1887	landbouwer	12	- 27,89	1880	9,5	ja
Leendert de Groene	1880-1896	particulier	9	- 10,37	1880	21,6	ja
Willem van Liere Cz	1881-1903	landbouwer	11	- 21,78	1880	13,6	ja
C.A. Sprenger	1896-1900	burgemeester	?				ja
A. van Liere	1900-1920	landbouwer	12	- 700,-	1910	23,9	nee
M. Kole	1900-1910	landbouwer	11	- 600,-	1910	27,2	ja
M. Eversdijk	1904-1936	landbouwer	10	- 500,-	1910	33,6	ja
H.M. Bruijnzeel	1911-1934	zonder	21	-1600,-	1922	18,9	ja
C. Zandee	1921-1923	landbouwer	36	-4600,-	1922	6,9 (1)	nee
J.Q.C. Lenshoek	1924-tot na 1940	administrateur	81	-18100,-	1922	1,2 (1)	ja
J. Meeuwse	1935-tot na 1940	landbouwer	23	-1800,-	1922	17,1	nee
W.N. van Liere	1937-tot na 1940	landbouwer	22	-1700,-	1922	18,2	ja

(1) Zie opmerking bij Burgerlijk armbestuur Kapelle

Gemiddelde zittingsduur: **15,6** jaar (exclusief eerste drie en laatste drie bestuurders 14,6 jaar)

Vóór 1900: 14,6 jaar (14,3 jaar)

Na 1900: 17,4 jaar (15,1 jaar)

Tussen haakjes: alle bestuurders meegerekend (de eerstgenoemden vanaf 1850 en de laatste drie tot en met 1940)

Lidmaatschap gemeenteraad: 17 van de 20 armbestuurders waren raadslid (85%)

B Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid	
Adriaan Beenhakker	1849-1851	broodbakker	5	f 22,-	1854	16,2	nee	
Karel Nieuwenhuize	1850-1852	arbeider ?	13	- 0,80	1854	63,5	nee	
Cornelis van Liere	1850-1852	landman	5	- 22,-	1854	16,2	nee	
Marinus Burger	1852-53, '57-59	smid	6	- 14,-	1854	21,3	nee	
Willem Dekker	1853-1857	timmerman	9	- 3,-	1854	36,5	nee	
Pieter van Liere	1853-1856	landbouwer	7	- 7,50	1854	27,4	nee	
Dignus Remijnse	1854-1856	landman	5	- 22,-	1854	16,2	ja	
L. de Groene	1857-1859	landbouwer	4	- 6,15	1870	10,9	ja	
L. Bruinzeel	1858-60, '64-69	landman	9	- 3,-	1854	36,5	ja (1)	
Jac Allemekinders	1860-1862	landbouwer	6	- 14,-	1854	21,3	nee	
A. van der Linde	1860-1862	wagenmaker	7	- 2,10	1870	40,3	nee	
Abr Bliet	1863-1866	landbouwer	?		?	?	nee	
Jacob Koole	1863-1868	landman	7	- 2,10	1870	40,3	nee	
Jac Wagenaar	1861-1863	landbouwer	7	- 2,10 (weduwe)	1870	40,3	nee	
Jacob van Liere Cz	1866-1868	landbouwer	5	- 5,-	1870	22,4	nee	
Cornelis Caboort	1869-1871	landbouwer	6	- 3,25	1870	29,4	ja	
Willem van Liere	1869-1871	landbouwer	5	- 5,-	1870	22,4	nee	
Leunis Dekker	1870-1872	timmerman	7	- 2,10	1870	40,3	nee	
L. de Bruijn	1872-1877	schilder	5	- 5,-	1870	22,4	nee	
Bast. van Liere	1872-1874	landbouwer	5	- 5,-	1870	22,4	ja (1)	
P. de Keulenaar	1873-1875	schilder	8	- 1,15	1870	48,3	nee	
Adriaan van Liere	1875-1880	landman	7	- 800/900,-	1880	28,6	nee	
A.M. de Wilde	1876-1881	smid	8	- 900/1000,-	1880	26,1	nee	
A.C. de Blinde	1878	vertrok naar Wemeldinge (secretaris aldaar)						nee
J.P. Saaman	1879-1883	tuinier	4	- 500/600,-	1880	40,2	nee	
Jan Trimpe	1881-1883	arbeider	2	- 300/400,-	1880	70,9	nee	
Willem van Liere	1882-1887	landman	4	- 500/600,-	1880	40,2	nee	
H. Oele	1884-1886	boerenknecht	4	- 500/600,-	1880	40,2	nee	
S. Blomaard	1884-1886	kleermaker	2	- 300/400,-	1880	70,9	nee	
Jan Oele	1887-1891	molenaarsknecht	1	- 200/300,-	1890	100	nee	
S. Notenboom	1887-1892	landbouwer	10	-1200/1400,-	1890	17,8	ja (1)	
C.G. van Liere	1888-1896	landbouwer	6	- 700/800,-	1890	30,3	ja (1)	
M.H. Bruijnzeel	1892-1900	boerenknecht	7	- 800/900,-	1890	26,0	ja (1)	
M. Eversdijk	1893-1901	boerenknecht	6	- 700/800,-	1890	30,3	nee	
Chr. Welleman	1897	zonder	36	- 4600,-	1905	3,3	nee	
J. Jasperse	1898-1900	landbouwer	?				nee	
Simon Dekker Lzn	1901-1919	timmerman	8	- 400,-	1905	36,7	nee	
F. van Riet	1901-1905	schoenmaker	6	- 300,-	1905	47,1	nee	
G. Harinck	1902-1913	landbouwer	8	- 400,-	1905	36,7	nee	
Jan Beenhakker	1906-1927	bakker	6	- 300,-	1905	47,1	nee	
C. Zweedijk	1914-1916	arbeider	11	- 600,-	1922	56,7	ja (1)	
Jac van Liere	1917-1919	landbouwer	24	- 1900,-	1922	15,7	nee	
L. Beenhakker	1920-1922	timmerman	14	- 900,-	1922	39,2	nee	
D. Sinke	1920-1924	landbouwer	15	- 1000,-	1922	33,9	ja (1)	
H.F. Oele	1925-1927	arbeider	10	- 500,-	1922	65,2	nee	
J. Felius	1928-1938 jr of sr	bakkersknecht	8	- 400,-	1922	75,1	nee	
		bakker	23	-1800,-	1922	17,1	nee	
J. Vreeke	1928-1937	onderwijzer	22	- 1700,-	1922	18,2	nee	
P. Staal	1933-1939	wagenmaker	?				nee	
A.C. Lankester	1938-	bakker	?				ja	
J.P. van Wel	1939-	boekhouder	?				nee	
L.J. Dekker	1940-	landbouwer	?				nee	

Gemiddelde zittingsduur: **5,4** jaar
 Vóór 1900: 4,3 jaar
 Na 1900: 8,6 jaar
 (tot en met P. Staal gerekend)

Lidmaatschap gemeenteraad: 11 van de 51 diakenen waren lid van de raad (**21,6%**)
 Van hen bekleedden 7 het ambt voordat ze lid werden van de gemeenteraad.

7 Ovezande

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Daniel Boonman	1854-1859	landbouwer	1	f 30,-	1860	0,8	ja
Jan M. Rijk	1856-1878	landbouwer	4	- 17,-	1860	12,3	ja
Willem Mol	1856-1872	landbouwer	4	- 17,-	1860	12,3	ja
Janis Priem	1860-1871	landbouwer	6	- 12,-	1860	25,4	ja
Pieter Boonman	1872-1879	kleermaker	4	- 9,50	1870	19,8	ja
Hugo Adriaan Mol	1872-1876	particulier	5	- 6,50	1870	30,7	ja
P. Priem	1877-1910	landbouwer	5	- 700,-	1880	33,8	ja
P.A. Rijk	1879-1887	landbouwer	14	- 3000,-	1880	1,5	ja
B.J. Rijk	1879-1897	landman	13	- 2500,-	1880	2,2	ja
M.J. Rijk	1888-1909	landbouwer	20	- 975,-	1900	9,8	ja
P. Westveer	1898-1908	landman	10	- 475,-	1900	20,6	ja
A. van der Slikke	1909-1921	landbouwer	20	- 975,-	1900	9,8	ja
L. Goense	1910-1911	landbouwer	29	- 1850,-	1900	2,9	ja
D. van den Dries	1911-1936	commissionair	27	- 1650,-	1922	20	ja
P.B. Thomaes	1912-1917	koopman	8	- 375,-	1922	59,1	ja
C. Vermeule	1918- WO II	arbeider	19	- 925,-	1922	32,8	ja
P.J. van der Slikke	1922-1932	landbouwer	85	-18350,-	1922	0,6	ja
J.J. Mol	1933-1939	landbouwer	51	- 8150,-	1922	3,8	ja
A. van 't Westeinde	1937-WO II	landman	25	- 1450,-	1922	25,5	ja
C. van Liere	1939-WO II	landman	?				nee
F.J. Schuerman	1940-WO II	kantoorhouder	?				ja
A. van Loenhout	1940-WO II	commissionair	?				nee

Gemiddelde zittingsduur: **12,9** jaar (laatste drie arbestuurders niet meegerekend)
 Vóór 1900: 14,0 jaar
 Na 1900: 11,5 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: 20 van de 22 arbestuurders waren lid van de gemeenteraad (**90,9%**)

B. Diaconie hervormde gemeente Ovezande-Driewegen

(o = Ovezande; d = Driewegen)

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Jan van de Poel	1849-50, 1855	timmerman	5	f 6,-	1850o	29,9	nee
Jacobus Krijger	1849-50, '56-57	broodbakker	5	- 8,-	1851d	16,5	
Gerard Hundersmarck	1850-51, '68-69	smid	6	- 3,-	1850o	46,7	nee
Cornelis van Strien	1850-51, '55-56	particulier	8	- 3,-	1851d	27,2	
Jacob Naerebout	1851-1852	winkelknecht	7	- 1,-	1850o	100	nee
Jan van Loo	1851-1852	timmerman	6	- 6,-	1851d	19,4	
Pieter Walrave	1852-1853	broodbakker	6	- 3,-	1850o	46,7	nee
Marinus Korstanje	1852-1853	veeschatter	9	- 2,-	1851d	29,1	
Johannes van 't Zelfde	1853-54, '60-61	negotiant	3	- 23,-	1850o	15,9	nee
Willem Nijse Cornz.	1853-1854	particulier	9	- 3,-	1860d	68,2	
Cornelis Karelse	1854-1855	arbeider	7	- 1,-	1850o	100	nee
Abraham Koeman	1854-1855	arbeider	13	- 0,25	1851d	100	
Adr. Bruinooge	1855-56, '61-62	boerenknecht	(bevolkingsregister)				
Johannes Eckhardt	1855-1856	broodbakker	6		1855o	53,8	nee
Jan Korstanje	1857-1860 (?)	arbeider	10	- 1,-	1860o	100	nee
Pieter Paauwe	1857-1859	timmerman	9	- 2,-	1860o	45,9	nee
Giljam Nijse Azn	1857-1859	landman	3	- 17,50	1860d	15,9	
Joannes Tazelaar	1858-1860	timmerman	9	- 2,-	1860o	45,9	nee
Gerard Molhoek	1861-1862	boerenknecht	10	- 1,-	1860d	90,9	
Willem Nijse Adrzn.	1858-1860	boerenknecht	10	- 1,-	1860d	90,9	
Jan Baveko	1860-61, '64-65	smid	8	- 4,50	1860d	52,3	
Cornelis Tazelaar	1862-1863	timmerman	9	- 2,-	1860o	45,9	nee
Abraham de Muijnck	1862-1863	timmerman	9	- 3,-	1860d	68,2	
J. de Lijster	1863-1866	broodbakker	7	- 6,-	1860o	31,1	nee
Cornelis Huije	1863-64, '66-67	boerenknecht	10	- 1,-	1860d	90,9	
L. Smit	1864-1865	schoenmaker	7	- 6,-	1865o	31,2	nee
Cornelis Nijse Paulsz	1865-1866	arbeider	11	- 2,-	1870d	84,7	
Frederik Schijf	1866-1867	timmerman	7	- 2,50	1870o	60,4	nee
Hugo A. Mol	1867-68, '70-71	particulier	5	- 6,50	1870o	30,7	ja
Machiel v.d. Meulen	1867-1868	landbouwer	3	- 26,-	1870d	22,0	
J. van Houte	1868-1869	herbergier	8	- 7,-	1870d	40,7	
Cornelis Paauwe	1869	leurder	10	- 1,-	1865o	100	nee
Jan Nijse Augzn	1869-1870	arbeider	11	- 2,-	1870d	84,7	
Joh van 't Zelfde	1869-1870	landbouwer	(bevolkingsregister)				
Jacobus Spruit	1870-1871	huisschilder	(bevolkingsregister)				
A. G van 't Zelfde	1871-1880	arbeider	(bevolkingsregister)				
C. Zweedijk	1871-1877 (?)	koopman	12	- 1,-	1870d	100	
Jan Desijn	1872-1878 (?)	arbeider	(bevolkingsregister)				
Chr. van de Plas	1872-1877 (?)	slager	(bevolkingsregister)				
L. Boeij	ca 1880-1883	?	?				?
Jan Smit	ca 1880-1882	schoenmaker	1	- 300,-	1880o	100	nee
Klaas Duivewaarde	1878-1882	zonder	10	- 3,50	1880d	90,3	
W. Nieuwenhuize	1878-1883	knecht	10	- 3,50	1880d	90,3	
L. de Blaaij	1883-1886/87	wagenmaker	9	- 6,50	1880d	62,9	
J. van de Velde	1883	kleermaker	1	- 300,-	1890o	100	nee
D. van de Poel	1884-1886(?)	timmerman	3	- 500,-	1880o	57,4	nee
W.N. van Liere	1884	landbouwer	7	-1000,-	1880o	19,1	nee
C. Nijse	1884-1885(?)	arbeider	2	- 300/400,-	1890d	63,3	
J. van de Plasse	1885-1890(?)	landman	3	- 500,-	1880o	57,4	nee
Marus Verhulst	1887-1896	boerenknecht	1	- 200/300,-	1890d	100	
A. Wiskerke	1891	arbeider	(bevolkingsregister)				
Johan Wagenaar	1887-1892	schilder	3	- 500,-	1890o	41,7	nee

Gerrit ten Velde	1888-1897 (?)	timmerman	3	- 400/500,-	1890d	46,7	
Cornelis Meeuwssen	1892	zonder	4	- 600,-	1890o	28,6	nee
Jan Bakker	1893	arbeider	(bevolkingsregister)				
A. van der Slikke	1893-1896	landbouwer	8	-1200,-	1898o	10,2	ja
Jan Job Mol	1894-06, '20-39	landbouwer	6	- 800,-	1898o	18	ja
			51	-8150,-	1922	3,8	ja
Adriaan Noels	1897-1900(?)	arbeider	1	- 200/300,-	1898d	100	
J. van Liere	1897-1905	huurkoetsier	5	- 700,-	1898o	24,3	nee
P. Koeman	1900(?)-1906	arbeider	1	- 200/300,-	1898d	100	
C. Mol	1900(?)-1907	arbeider	2	- 300/400,-	1898d	46,4	
C. Maat	1906-1912	arbeider	1	- 255,-	1910o	100	nee
W.H. de Reijger	1907-1919	arbeider(1898)	12	-1075,-	1922d	38,3	
S.H. Bakker	1907-1915	koetsier	2	- 305,-	1910o	74,4	nee
A. Koeman	1908	arbeider	2	- 275,-	1910d	72	
W. Machielse	1909-1929	arbeider	1	- 225,-	1910d	100	
D. Remeijnse	1913-1919	landbouwer	16	-1275,-	1922o	41,2	nee
P.J. van der Slikke	1916-1923	landbouwer	85	-18350,-	1922o	1	nee
Joh van Sabben	1920-1921	arbeider	5	- 925,-	1922d	76,6	
G. Boeij	1919	arbeider	11	-1025,-	1922o	50,7	nee
Adriaan Koeman	1922-1938	arbeider	20	-1475,-	1922d	21,4	
M. Moerdijk	1924-1935	arbeider	(bevolkingsregister)				
A. van Wijngen	1930-WO II	arbeider	17	-1325,-	1922d	24,9	
Jac Bakker	1936-WO II	arbeider	3	- 525,-	1922o	93,6	nee
J. Maat	1939-WO II	kleermaker/slager?					
W. Mol	1940-WO II	?					

H.A. Mol en A. van der Slikke waren diakenen voordat zij raadslid werden. Het raadslidmaatschap van P.J. van der Slikke overlapte zijn vervulling van het diakenambt met twee jaar. J.J. Mol was gedurende de jaren 1927-1939 raadslid en diaken.

Gemiddelde zittingsduur: **4,8 jaar** (laatste drie niet meegerekend; J.J. Mol vóór en na 1900 meegerekend)

Vóór 1900: 3,6 jaar

Na 1900: 9,6 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad; van de 33 diakenen over wie we informatie hadden, waren er 4 lid van de raad (**12,1%**)

8 Wemeldinge

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Adriaan Bustraan	1851-1861	landbouwer	6	f 14,-	1854	25,6	ja
Corn.Joh. van Oosten	1853-60, '62-70	landbouwer	3	- 30,-	1854	12,2	ja
Foort Dominicus Jz	1857-1862	raadslid(beroep)	2	- 26,-	1862	14,0	ja
Jan Walrave	1861-1862	raadslid(beroep)	5	- 10,-	1862	25,8	ja
Johan Zuijdweg	1863-1868	landbouwer	4	- 13,-	1862	21,5	ja
Jan Dekker Cz	1863-1872	raadslid	1	- 33,-	1862	5,4	ja
Adriaan Dominicus Jz	1869-1878	<i>gezworen enz</i>	3	- 35,-	1874	5,1	ja
Willem de Groene A	1871-1885	landbouwer	9	- 4,-	1874	39,7	ja
Cornelis Paauwe	1873-1878	schoenmaker	7	- 10,-	1874	20,6	nee
Cornelis Lindenbergh	1879-1899	timmerman	22	-3500/4000,-	1894	1,0	nee
Jan Lindenbergh	1879-1911 op kohier-1894 staat naam Jan 3x vermeld:						
	Jan	timmermans knecht	1	-200/250,-		100	
	Jan Cz	aannemer	4	-350/400,-		58,4	ja

	Jan Fr.	koopman	5	-450/500,-		46,3	
Ant. de Broekert	1886-91,1900-'26	landbouwer	29	-1900-2000,-	1913	4,6	ja
Pieter Blik	1892-1913	wagenmaker	8	-600/700,-	1894	25,7	nee
Foort Wabeke	1902, 1914-18	burgemeester	24	-1400-1500,-	1913	5,8	ja
Cornelis van Oosten	1902-1920	landbouwer	22	-1200/1300,-	1913	6,9	ja
Jac de Zeeuw	1903-1914	landbouwer	32	-2300/2500,-	1913	3,3	nee
Francois Burger	1913-1936	landbouwer	34	-2700/2900,-	1913	2,8	nee
Jacobus de Bourgraaf	1915-1924	aannemer	31	-2550-2750,-	1922	9,3	ja
Leendert Dominicus	1920-1935	landbouwer	79	-19600-20000,-	1922	0,8	nee
Jan Oudeman Jansz.	1922-28, 1931	fruithandelaar	16	-750-800,-	1922	40,0	nee
Johannes Polderman	1926-1939	rijkssluismeester	28	-1950-2150,-	1922	15,7	nee
Johannes de Groene A	1927-1931	landbouwer	28	-1950-2150,-	1922	15,7	nee
Jan Slaakweg	1932-1936	schilder	20	-950-1000,-	1922	32,8	nee
H. Dekker	1936-WO II	koopman	8	-350-400,-	1922	71,6	nee
Chr. Glerum	1937-WO II	?		niet op kohier-1922			nee
Jan Oele Johnz	1937-WO II	landbouwer	25	-1400-1550,-	1922	19,7	nee
J. Burger	1938-WO II	bakker	42	-5400-5700,-	1922	3,4	nee
J. Mieras	1940-WO II	vrachtrijder	8	-350-400,-	1922	71,6	nee

Gemiddelde duur: **10,7 jaar** (laatste niet meegeteld, de vier voorlaatste tot 1940)

Vóór 1900 11,7 jaar

Na 1900 : 9,8 jaar

(Anth de Broekert is twee maal meegerekend: eenmaal voor de periode tot 1900)

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 27 armbestuurders (Jan Lindenbergh buiten beschouwing gelaten) waren er 12 lid van de gemeenteraad (**44,4%**)

B Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Marinus Veijs	1849-50, '53-54	wagenmaker	9	f 5,50	1854	51,1	nee
Abraham de Schipper	1850-51, 1853	arbeider	9	- 0,50	1851	100	nee
Anthonie Laven	1850-51, '54-56	timmerman	8	- 8,-	1854	41,1	nee
Willem Breeweg	1851-1852	winkelier	9	- 5,50	1854	51,1	nee
Adriaan Bal	1851-1852	arbeider	13	- 1,-	1854	100	nee
Mar. Ferdinandusse	1852-1853	sluiswachter	9	- 5,50	1854	51,1	nee
Job Centse	1852-1853	arbeider	7	- 2,50	1851	52,7	nee
Marinus Marinusse	1853-54, '63-65	arbeider	13	- 1,-	1854	100	nee
Adriaan Dominicus	1854-1856	landbouwer	3	- 30,-	1854	12,2	ja
Cornelis Hoogstrate	1855-1857	broodbakker	8	- 8,-	1854	41,1	nee
Pieter Corn. Dekker	1855-1859	landbouwer	7	- 11,-	1854	32,2	nee
Marinus Traas	1857-58, '60-62	landbouwer	4	- 13,-	1862	21,5	nee
Cornelis Lindenbergh	1857-1860	timmerman	9	- 5,-	1862	52,7	ja
Johannes Zuijdweg	1858-1862	landbouwer	4	- 13,-	1862	21,5	ja
Willem Meijaard	1859-1864	?	?				
Jacob Oudeman	1861-1864	vrachtrijder	10	- 4,-	1862	66,7	nee
A. Paauwe Mz	1863-65, 1867	strodekker	8	- 2,50	1871	58,3	nee
J. Bustraan	1865-1868	landbouwer	7	- 3,50	1871	44,7	nee
Ding. Jeremiasse	1865-1868	koopman	10	- 1,-	1871	100	nee
M. van Oosten	1866-1869	arbeider	10	- 1,-	1871	100	nee
D. Pieterse	1866	koopman	6	- 5,-	1871	28,2	ja
P. Dekker Jz	1868-1871	landbouwer	8	- 2,50	1871	58,3	ja
A. de Broeckert	1869-1870	landbouwer	6	- 5,-	1871	28,2	ja
C. Wabeke Jc	1869-1870	koemelker	7	- 3,50	1871	44,7	nee
M. Noussen	1870-1871	winkelier	10	- 1,-	1871	100	nee

Jac de Groene	1871-76, '82-83	particulier	9	- 1,50	1871	75,7	nee
J. Karelse	1871-1872	arbeider	10	- 1,-	1871	100	nee
A. van Klinke	1872-1877	klein landman	12	- 0,75	1874	100	nee
J. Lindenberg Frsz	1872-1877	arbeider	12	- 0,75	1874	100	nee
C. Kosten Hz	1873-1876	arbeider	11	- 1,50	1874	69,9	nee
Joh Oudeman	1877-1879	timmermanskn	8	- 600/700,-	1880	24,4	nee
J. van Elsacker	1877-1879	smid	10	- 800/900,-	1880	15,9	nee
Joh Oele	1878-1880	winkelier	8	- 600/700,-	1880	24,4	nee
M. Houtekamer	1878-80, 82, 84-85	landman	11	- 900/1000,-	1880	14,5	nee
Adr Ruissaard	1880-1885	arbeider	2	- 250/300,-	1880	76,3	ja
Hubrecht Mieras	1881-87, '89-97	landman	9	- 700/800,-	1894	22,0	ja
W. Tilroe	1881-1887	klompenmaker	2	- 250/300,-	1880	76,3	nee
Marinus Vermaire	1882	arbeider	2	- 250/300,-	1880	76,3	nee
Jan Oudeman	1880-1882	arbeider	5	- 450/500,-	1880	38,5	nee
Willem Westrate	1886-1903	landman	8	- 600/700,-	1894	25,9	nee
Joris Haaij	1886-1888	landman	9	- 700/800,-	1894	22,0	nee
L. Oele	1888-1891	kleermaker	4	- 350/400,-	1894	58,6	nee
Jacob Burger	1888-1898	winkelier	5	- 450/500,-	1894	46,6	nee
Pieter Lindenberg	1890-1898	landman	15	-1450/1600,-	1894	5,5	ja
Hendrik Roozmond	1898-1903	molenaar	8	- 600/700,-	1894	25,9	nee
Leendert Dominicus	1899-1902	landman	13	-1150/1300,-	1899	11,0	nee
Elias Wabeke	1899-1920	landbouwer	31	-2550/2750,-	1922	9,3	nee
Daniel de Jonge	1903-1905	koemelker	5	- 450/500,-	1899	58,0	nee
F. Dominicus Kz	1904-1906	koopman	8	- 600/700,-	1899	32,5	nee
Jan Oudeman Jansz	1904-1906	werkman	6	- 500/550,-	1899	46,6	nee
		of	2	- 250/300,-	1899	100	nee
Jacob Kole Jz	1906-1907	werkman	4	- 350/400,-	1899	71,8	nee
Jacobus Burger Cz	1907-1922	landbouw.kn.	13	- 600/650,-	1922	51,1	nee
Matth Schouwenaar	1907-1915	koopman	14	- 650/700,-	1922	47,1	nee
Johan Wisse	1908-1917	vrachtrijder	15	- 700/750,-	1922	43,5	nee
C. van de Plasse	1923-1942	landbouwer	22	-1100/1200,-	1922	27,2	nee
F. Dominicus Jz	1916-1919	vrachtrijder	2	- 50/100,-	1922	99,2	nee
Leendert Ruissen	1918-1923	manufacturier	10	- 450/500,-	1922	64,0	nee
Jan Slaakweg	1921-1948	schilder	20	- 950/1000,-	1922	32,8	nee
Adr Haaij	1920-1947	landbouwer	8	- 350/400,-	1922	71,6	nee
Jan de Schipper Cz	1924-1945	veldarbeider	7 of 8	- 300/400,-	1922	71,6	nee

Gemiddelde zittingsduur: **7,6** jaar

Vóór 1900: 5,3 jaar

Na 1900: 10,2 jaar

Elias Wabeke is gerekend als een diaken vóór 1900. Zonder hem zou de gemiddelde zittingsduur vóór 1900 slechts 4,89 jaar bedragen. De diakenen die tot en met of na WO II in functie waren, zijn gerekend tot en met 1940.

Lidmaatschap gemeenteraad: 9 van de 60 diakenen waren raadslid (**15,0%**).

Negen diakenen zijn raadslid geweest. Voor acht van hen gold dat ze eerst diaken waren geweest en daarna raadslid. P. Dekker Jz was maar liefst dertig jaar raadslid en vanaf 1877 burgemeester. Hubrecht Mieras was gedurende 1891-1896 diaken en raadslid.

De naam Jan de Schipper Cz komt twee maal voor: in klasse 7 en 8. Beiden waren veldarbeider.

Ook Jan Oudeman komt twee maal voor.

Willem Meijaard is niet op de kohieren te vinden. Dit kan betekenen dat zijn inkomen dusdanig laag was dat hij beneden de belastinggrens bleef. In vergelijking met bijvoorbeeld Kapelle werden in Wemeldinge weinig mensen aangeslagen, wat erop duidt dat de inkomensgrens voor de laagste klasse hoog lag.

9 Wolphaartsdijk

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
M. Tolhoek	1854-1865	landbouwer	4	f 40,-	1857	16,0	ja
Huibregt Mieras	1854-1858	particulier	4	- 40,-	1857	16,0	ja
Janus Tolhoek	1857-63, '65-73	dijkgraaf	7	- 20,-	1857	35,8	ja
W. van Maldegem	1862-1864	landbouwer	4	- 34,-	1864	15,7	ja
Cornelis van Damme	1864-1882	landbouwer	6	- 22,50	1864	25,0	ja
Laurus Tolhoek	1866-1874	particulier	4	- 79,-	1874	11,7	ja
Hendrik van Strien	1874-1883	particulier	2	- 120,-	1874	2,2	ja
Janus Kallemein	1876-1886	landbouwer	5	- 700-800,-	1887	32,8	ja
Willem van Strien	1883-1886	landbouwer	7	- 901-1000,-	1887	27,0	nee
Daniel Willem den Herder	1884-1888	landbouwer	9	-1200-1400,-	1887	18,4	nee
Cornelis Philipse	1887	landbouwer	5	- 700-800,-	1887	32,8	ja
Mattheus Weststrate	1887	gemeente-ontv.	8	-1000-1200,-	1887	21,3	nee
Adriaan op 't Hof	1887	landbouwer	12	-1800-2000,-	1887	9,0	nee
Abraham Remeijnse	1887	landbouwer	11	-1600-1800,-	1887	11,1	nee
Frederik van der Blik	1887, 1892-'95	landbouwer	8	-1000-1200,-	1887	21,3	nee
Pieter Goetheer	1888-1891	zonder	14	-2501-2750,-	1890	6,6	nee
Jan op 't Hof	1888-1891	landbouwer	6	- 800-900,-	1890	30,1	ja
J. Goetheer	1888-1890	landbouwer	8	-1000-1200,-	1890	23,0	nee
Jan Pieter van Wel	1891-1911	schoenmaker	3	- 500-600,-	1895	54,5	nee
Marinus Houtekamer	1892-1894	arbeider	2	- 400-500,-	1895	77,7	nee
Pieter Nagelkerke	1895-1897	arbeider	2	- 400-500,-	1895	77,7	nee
Dingenis Vleugel	1896-1910	koopman	4	- 600-700,-	1895	44,6	nee
Anthonie Pot	1898-1916	koopman	15	- 950-1050,-	1912	12,4	nee
Johannes Mar. Mol	1911-1918	landbouwer	26	-2050-2200,-	1912	3,8	ja
Abraham Huisson	1912-1926	landbouwer	42	-2500-2600,-	1922	12,5	nee
Anthony Weijns	1916-1933	zonder (ex-landb)	98	-8100-8200,-	1922	5,0	nee
Joh. van der Werff	1918-1920	zonder	12	- 550-600,-	1922	44,3	nee
Hendrik van Leerdam	1920-1940	smid	37	-2000-2100,-	1922	15,0	nee
Marinus de Jager	1927-1933	zonder	46	-2900-3000,-	1922	10,0	nee
Marinus Kloosterman	1930-1940	landbouwer	38	-2100-2200,-	1922	14,3	ja
Dingenus Vleugel Jz	1930-1940	landbouwer	16	- 750-800,-	1922	38,2	nee
Cornelis Snoep	1934-1940	landbouwer	32	-1550-1600,-	1922	19,5	nee
Gijsbrecht Heijnsdijk	1934-1940	landbouwer	42	-2500-2600,-	1922	12,5	nee

Gemiddelde zittingsduur: **8,4 jaar**

Vóór 1900: 7,7 jaar

Na 1900: 9,8 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 33 armbestuurders waren er 12 raadslid (**36,4%**)

B Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Pieter van Sabben	1850-1852	landbouwer	9	f 4,80	1854	54,5	nee
Ding. Kallemein	1851-1853	landbouwer	5	- 30,-	1854	17,2	nee
Adriaan van Strien Cz	1852-1854	landbouwer	5	- 30,-	1854	17,2	nee
Alexand. M de Groot	1853-1855	wagenmaker	8	- 8,25	1854	46,3	nee
Dirk van der Schraaf	1854-1856	landbouwer	8	- 8,25	1854	46,3	nee
Joost van Damme	1855-1857	landbouwer	4	- 37,-	1854	20,1	nee
Willem van Strien Cz	1856-1858	molenaar	7	- 14,25	1854	33,6	nee

Jacob Koeman	1857-1859	vrachtrijder	9	- 4,80	1854	54,5	nee
Machiel Machielse	1858-1860	winkelier	7	- 14,25	1854	33,6	nee
Pieter Mieras	1859-1861	landbouwer	7	- 14,25	1854	33,6	nee
Pieter Jan Kooman	1860-1864	timmerman	8	- 8,25	1854	46,3	nee
Jan Tolhoek Mz	1861-1865	landbouwer	8	- 8,25	1854	46,3	nee
Koenraad Jacob Cz	1862-1867	kleermaker	10	- 2,80	1871	74,8	nee
D. Rouw	1865-1867	landbouwer	9	- 5,-	1866		nee
Gillis de Jager	1866-1868	landbouwer	4	- 24,50	1871	16,5	ja
Janus Kallemein	1867-69, '71-73	particulier	9	- 5,25	1871	52,2	ja
Frederik Ossewaarde	1868-1870	barbier	12	- 0,70	1871	100	nee
Jan Dingemanse	1869-1871	arbeider	12	- 0,70	1871	100	nee
M. Tolhoek Dz	1870-1872	particulier	7	- 11,50	1871	28,7	?
P. Goetheer	1872-1875	kleermaker	7	- 11,50	1871	28,7	nee
N. Valkier	1874, 1879-1881	landbouwer	8	-1000/1200,-	1883	29,0	nee
P. den Herder	1873-1874	timmerman	11	-1600/1800,-	1883	12,9	nee
A. Servaas	1876-1878	timmerman	5	- 700/800,-	1883	44,3	nee
Joseph M. Parhan	1875-1877	landbouwer	9	- 5,25	1871	52,2	ja
Philippus de Back	1874-1875	landbouwer	9	- 5,25	1871	52,2	nee
D.W. den Herder	1876	landbouwer	10	- 2,80	1871	74,8	nee
Janus Thorenaar	1877-1879	timmerman	8	- 8,25	1871	39,1	nee
J. Polderman	1878-80, '84-86	landbouwer	6	- 800/900,-	1883	39,0	nee
J.P. van Wel	1880-1885	schoenmaker	3	- 500/600,-	1883	61,0	nee
A. de Koster	1881-1883	wagenmaker	2	- 400/500,-	1887	66,8	nee
Adriaan Caan Az	1882-1887	timmerman	5	- 700/800,-	1883	44,3	nee
M. Houtekamer	1886-1888	winkelier	2	- 400/500,-	1887	66,8	nee
P.J. van Damme	1887-1889	landbouwer	4	- 600/700,-	1887	41,4	nee
D. Vleugel	1888-1893	koopman	4	- 600/700,-	1887	41,4	nee
Jan Houtekamer	1889-1891	arbeider	2	- 400/500,-	1887	66,8	nee
Jan Tolhoek	1890-1898	bakker	7	- 900/1000,-	1900	25,8	nee
P. Nagelkerke	1892-1894	arbeider	2	- 400/500,-	1900	71,0	nee
A. Noordhoek	1894-1904	bakker	5	- 700/800,-	1900	38,7	nee
P. Kole	1895-1898	zonder	5	- 700/800,-	1900	38,7	nee
A. Huisson	1899-1902	vrachtrijder	2	- 400/500,-	1900	71,0	nee
P. van der Schraaf	1897-1905	landbouwer	1	- 300/400,-	1900	100	nee
M. Kaboord	1905-1908	landbouwer	2	- 400/500,-	1900	71,0	nee
Nicolaas Valkier Jz	1903-22, '26-28	landbouwer	38	- 2100/2200,-	1922	14,3	ja
Jac Laurus Goetheer	1906-1916	bakker	40	- 2300/2400,-	1922	13,0	nee
Adriaan Beenhakker	1909-30, '32-34	kantoorh post	32	- 1550/1600,-	1922	19,3	nee
Gerard J Broekhoven	1917-1919	winkelier	3	- 100/150,-	1910	63,0	nee
Daniel Meulenberg	1921-1923	koopman	32	- 1550/1600,-	1922	19,3	nee
D. Schipper	1923-1925	veldarbeider	10	- 450/500,-	1922	48,8	nee
Jan Hannewijk	1924-29, '31-45	veldarbeider	3	- 100/150,-	1922	89,1	nee
Dingenis Vleugel Jz	1929-1944	landbouwer	16	- 750/800,-	1922	38,2	nee
J. Ossewaarde	1933-1946	veldarbeider	3	- 100/150,-	1922	89,1	nee

Gemiddelde zittingsduur: **4,8** jaar (tot en met 1940 gerekend)

Vóór 1900: 3,6 jaar

Na 1900: 10,7 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: 4 van de 51 diakenen waren lid van de gemeenteraad (**7,8%**).

Ofschoon tenminste vier diakenen zitting hadden in de gemeenteraad, viel de periode dat zij het ambt van diaken vervulden niet samen met hun raadslidmaatschap. Nicolaas Valkier was een uitzondering. De andere drie werden pas lid van de raad nadat zij diaken waren geweest. Wellicht was voor hen het diakenambt een eerste stap op weg naar een 'carrière' in de plaatselijke politiek.

10 Yerseke

A. Burgerlijk armbestuur

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Willem de Jonge	1856-1873	landbouwer	2	f 8,50	1858	18	ja
Jozias de Koeijer	1856-74, '78-82	landbouwer	2	- 8,50	1858	18	ja
C. van de Vrede	1856-1878	landbouwer	2	- 8,50	1858	18	ja
Cornelis van Hoorn	1874-1878	landbouwer	2	- 8,50	1858	18	ja
Jan Kriekaard	1875-1877	koopman	7	- 20,-	1878	7,5	ja
Joos Sinke	1882-1885	zonder	8	- 31,-	1878	3,8	ja
Pieter Sandee	1881-1886	koopman	7	- 20,-	1878	7,5	ja
Anthony van der Burght	1879-1884	smid	9	- 45,-	1878	2,6	nee
Paulus Poelman	1885-1887	opzichter	4	- 5,25	1878	31,9	nee
Gerard Schipper	1887	oesterhandelaar	8	- 31,-	1878	3,8	ja
Salomon de Koeijer	1887	opzichter	4	- 8,02	1892	27,1	nee
Leunis Laban	1886	metelaar	9	- 31,11	1892	8,4	ja
Jan Schipper Jz	1888	oesterkweker	13	- 78,17	1892	1,8	nee
Jasper Lemson	1887-1889	oesterkweker	12	- 64,11	1892	2,7	ja
Jan Cornelis v/d Burght	1886-1891	directeur	8	- 23,14	1892	11,0	ja
Joos Sandee Jansz	1887-1896	opzichter	6	- 13,99	1892	18,2	nee
Joos Sandee Pz	1889-1894	opzichter	10	- 40,11	1892	5,0	ja
Jan Molhoek	1892-1895	landbouwer	10	- 40,11	1892	5,0	nee
Willem van Oeveren Jz	1890-1900	directeur	10	- 40,11	1892	5,0	ja
Adriaan Sandee Pz	1897-1901	oesterkweker	9	?	1899	9,0	ja
Jacobus Sandee	1897-1900	opzichter	3	?	1899	39,9	nee
Marinus Reijngoudt	1888-1889	opzichter	4	- 4,91	1886	34,7	nee
Cornelis Dirk Klos	1889-1896	oesterkweker	14	- 93,60	1892	1,3	ja
Meeuwis de Koeijer	1895-1896	?	?				nee
Cornelis Hartoog	1896-1933	opzichter oesterij	6	?	1899	19,8	ja
Jan de Schipper	1895-1906	landbouwer	10	?	1899	4,7	ja
Jan Duijnkerke	1901-1905	arbeider	2	- 4,07	1892	57,2	nee
Joh Mar van Oeveren	1900-1917	oesterkweker	4	?	1899	29,4	ja
Adriaan van der Burght	1900-1924	smid	11	?	1899	3,2	nee
Christiaan Sonke	1905-1925	landbouwer	3	?	1899	39,9	nee
Marinus van Stee Fz	1907-1911	arbeider	3	?	1899	39,9	ja
Cornelis Sauer	1911-1912	oesterkweker	16	?	1899	0,6	ja
Mattheus de Korte	1912-1923	zonder (ex-ondw)	11	?	1899	3,2	nee
Jan Kramer	1917-1927	landbouwer	bevolkingsregister				ja
Jacob Willemsen	1923-1936	koopman	"	?			nee
Pieter Dronkers	1925-1938	zonder	"	?			nee
Gommert Daane	1925-WO II	landbouwer	"	?			ja
Jan Bakker	1928-1931	zonder	"	?			ja
Johannes Padmos Sr	1932-WO II	oesterkweker	"	?			nee
Marinus Mol	1934-WO II	landbouwer	"	?			nee
Laban Jacobus de Rijke	1937-WO II	dijkgraaf	"	?			nee
Cornelis Hirdes	1938-WO II	fabrikant	"	?			ja

Gemiddelde zittingsduur: **8,98** jaar (laatste twee niet meegerekend)

Vóór 1900: 7,9 jaar

Na 1900: 10,9 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 42 armbestuurders waren er 24 raadslid (**57,1%**).

B. Diaconie hervormde gemeente

Naam	zittingsduur	beroep	klasse	aanslag/inkomen	jaar	welstand	raadslid
Paulus Schuiling	tot en met 1851	landbouwer	4	f 16,50	1850	24,5	nee
Willem van Oeveren	tot en met 1852	landbouwer	3	- 15,50	1850	18,4	ja
C. de Jonge	tot en met 1853	molenaarsknecht	8	- 2,70	1850	72,4	nee
Anthony van der Burght	1852-1854	smidsknecht	8	- 2,70	1850	72,4	nee
Jacobus Nieuwenhuizen	1853-1855	winkelier	8	- 2,70	1850	72,4	nee
Marinus Corn de Looff	1854-1856	bakker	5	- 11,25	1850	32,7	nee
Stoffel Veijs	1855-1861	wagenmaker	5	- 1,75	1858	45	nee
Cornelis Mieras	1856-1858	winkelier	5	- 1,75	1858	45	nee
Willem Commee	1857-1863	arbeider	8	- 0,40	1858	92	nee
Jacob van Leeuwen	1862-1864	timmerman	4	- 3,-	1858	32	nee
Gerard Schipper	1863-1865	schippersknecht	6	- 1,25	1858	58	ja
G. van Oosten	1864-1866	bakkersknecht	8	- 0,40	1858	92	nee
François van Stee	1865-1867	visser	6	- 5,50	1873	33,2	nee
Christiaan van Hoorn	1866-1868	arbeider	10	- 1,-	1873	72,7	nee
Christiaan Oostdijk	1867-1870	winkelier	3	- 17,-	1873	10,7	nee
Marinus van de Vreede	1868-1874	arbeider	1	- 0,25	1873	100	nee
Pieter Sandee	1869-1875	koopman	4	- 11,-	1873	17,1	ja
C. Ridderhof	1871-1873	timmerman	6	- 5,50	1873	33,2	nee
L. van Liere	1874-1880	landbouwer	7	- 19,71	1878	7,5	nee
Leunis Laban	1875-1878	metseelaar	5	- 7,89	1878	20,9	ja
P. Poelman	1876-1879	opzichter	4	- 4,97	1878	31,6	nee
Leendert Jagt	1879-1881	kleermaker	2	- 2,15	1878	63,2	nee
Pieter Dijkwel	1880-82, '91-93	opzichter	5	- 6,33	1886	26,4	nee
W. van Oeveren	1881-1882	oesterkweker	6	- 8,12	1886	21,2	ja
H. van den Vrede	1882	opzichter	4	- 4,91	1886	34,7	nee
P.L. van Oeveren	1883-1887 (?)	bakker	5	- 6,33	1886	26,4	nee
Cornelis Klos	1882-86, 93-1900	oesterhandelaar	15	- 55,45	1886	2,5	ja
Janus Mieras	1882-1889	arbeider	4	- 4,91	1886	34,7	nee
C. van den Endt	1883-1890 (?)	opzichter	7	- 10,13	1886	15,6	nee
Machiel de Jonge	1887-1891	opzichter	2	- 2,56	1886	68,0	nee
A.W. den Boer	1887(?) - 1892	winkelier	8	- 23,14	1892	11,0	nee
C. van der Plasse	1890-1894	schipper	3	- 5,65	1892	37,1	nee
P. Filius	1893-1900	winkelier	1	- 2,40	1892	100	nee
J. Doorenbos	ca 1894-1895	bakker	4	- 8,02	1892	27,1	nee
C. van Oosten	1895-1898	onderwijzer	4	?	1899	29,4	nee
C. Dijkwel	1896-1900	schipper	2	?	1899	56,6	nee
E. de Jonge	1899-1900	landbouwer	15	?	1899	1,0	nee
L.P. van Oeveren	1901-ca 1905	landbouwer	5	?	1899	24,1	nee
C. de Jonge Cz	1901-1928	timmerman		bevolkingsregister			nee
J. Eckhardt	1903-1931	smid	7	?	1899	16,0	nee
A. Hartog	1906	arbeider	1	?	1899	100	nee
L. Hartog	1907-1910	schippersknecht	1	?	1899	100	nee
W. Bom	1909-1917	oesterkweker	6	?	1899	19,8	nee
Joh van Es	1911-1919	kuiper	7	?	1899	16,0	nee
Marinus Kole	1918	schippersknecht	?	?			nee
C. van Iwaarden	1919-1941	schipper	?	?			nee
Jacob Goeman	1935-na WO II	timmerman	?				nee
A.C. van der Burght	1922-1923	oesterwerker		bevolkingsregister			nee
Jac Glerum Pz	1924-1930	oesterkweker		"			nee
P.C. Filius	1929-1933	bakker		"			nee
Adr de Dreu	1931-1932	schippersknecht		"			nee
J. Glerum	1932-1934	schipper		"			nee
M.C. Eckhardt	1933-1934	smid		"			nee

El. van Es	1934-1942	kuiper	"	nee
Jacob Kosten Czn	1935-1946	oesterwerker	"	nee

Gemiddelde zittingsduur: **5,98** jaar (laatste twee diakenen gerekend tot en met 1940)

Vóór 1900: 4,5 jaar

Na 1900: 9,2 jaar

Lidmaatschap gemeenteraad: van de 55 diakenen waren er 6 raadslid (**10,9%**);
5 van hen werden dit pas geruime tijd nadat ze het diakenambt hadden bekleed.

Bijlage D 2 De beroepen van de armbestuurders, per dorp en per instelling gespecificeerd

Beroep	's-Heer Arendskerke				Beroep	's-Heer Hendrikskinderen			
	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie			Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief		absoluut	relatief	absoluut	relatief
Landbouwer	17	70,8	16	32,0	Landbouwer	13	68,4	8	27,6
Geneesheer	-	-	1	2,0	Timmerman	1	5,3	-	-
Ambtenaar secretarie	-	-	1	2,0	Koetsier	1	5,3	-	-
Timmerman	2	8,3	8	16,0	Bakker	1	5,3	1	3,4
Leerhandelaar	1	4,2	-	-	Tuinman	-	-	1	3,4
Rijwielhandelaar	1	4,2	-	-	Visser	-	-	1	3,4
Koopman	1	4,2	1	2,0	Herbergier	-	-	1	3,4
Smid	-	-	4	8,0	Kantonnier	-	-	1	3,4
Schoenmaker	-	-	3	6,0	Boerenknecht	-	-	2	6,9
Broodbakker	-	-	1	2,0	Veldarbeider	-	-	11	37,9
Schilder	-	-	1	2,0	Particulier	-	-	1	3,4
Molenaar	-	-	1	2,0	Onbekend	3	15,8	2	6,9
Tuinier	-	-	1	2,0					
Kleermaker	-	-	2	4,0					
Wagenmaker	1	4,2	1	2,0					
Winkelier	-	-	1	2,0					
Vrachtrijder	-	-	1	2,0					
Arbeider	-	-	2	4,0					
Particulier	-	-	1	2,0					
Rentenier	-	-	1	2,0					
Zonder	1	4,2	2	4,0					
Onbekend	-	-	1	2,0					
Totaal	24	100	50	100	Totaal	19	100	29	100

Beroep	Hoedekenskerke				Beroep	's-Heerenhoek-Nieuwdorp					
	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie			Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie		Rooms-katholiek armbestuur	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief		absoluut	relatief	absoluut	relatief	absoluut	Relatief
Landbouwer	23	59,0	9	22,0	Landbouwer	3	27,3	7	23,3	13	54,2
Burgemeester	1	2,6	-	-	Burgemeester	3	27,3	-	-	1	4,2
Aannemer	1	2,6	-	-	Wethouder	1	9,1	-	-	-	-
Slager	2	5,1	-	-	Molenaar	1	9,1	-	-	-	-
Timmerman	1	2,6	4	9,8	Koopman	1	9,1	1	3,3	2	8,3
Kleermaker	-	-	1	2,4	Schoenmaker	1	9,1	3	10	-	-
Molenaar	-	-	1	2,4	Brievengaarder	1	9,1	1	3,3	-	-
Wagenmaker	-	-	1	2,4	Bakker	-	-	2	6,7	-	-
Winkelier	-	-	2	4,9	Schipper	-	-	1	3,3	-	-
Herbergier	-	-	2	4,9	Winkelier	-	-	2	6,7	1	4,2
Bakker	1	2,6	1	2,4	Schoolhoofd	-	-	1	3,3	-	-
Havenmeester	-	-	1	2,4	Slager	-	-	1	3,3	-	-
Rijksambtenaar	-	-	1	2,4	Wagenmaker	-	-	-	-	1	4,2
Kantonnier	-	-	1	2,4	Klompenmaker	-	-	-	-	1	4,2
Vrachtrijder	1	2,6	1	2,4	Arbeider	-	-	7	23,3	-	-
Organist	1	2,6	-	-	Timmerknecht	-	-	1	3,3	-	-
Smid	2	5,1	2	4,9	Zonder	-	-	-	-	2	8,3
Timmerknecht	-	-	1	2,4	Onbekend	-	-	3	10	3	12,5
Boerenknecht	1	2,6	2	4,9							
Veldarbeider	-	-	9	22,0							
Dijkwerker	-	-	1	2,4							
Particulier	2	5,1	1	2,4							
Onbekend	3	7,7	-	-							
Totaal	39	100	41	100	Totaal	11	100	30	100	24	100

Beroep	Kapelle				Biezelinghe	
	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie		Hervormde diaconie	
	absoluut	Relatief	absoluut	relatief	absoluut	relatief
Landbouwer	15	46,9	16	29,6	9	23,7
Burgemeester	2	5,9	-	-	-	-
Wethouder	2	5,9	-	-	-	-
Onderwijzer	-	-	-	-	2	5,3
Timmerman	1	2,9	3	5,6	1	2,6
Molenaar	1	2,9	2	3,7	-	-
Winkelier	2	5,9	2	3,7	2	5,3
Bakker	1	2,9	-	-	2	5,3
Tuinman	-	-	1	1,9	2	5,3
Klompemaker	-	-	-	-	1	2,6
Wagenmaker	-	-	1	1,9	2	5,3
Kleermaker	1	2,9	1	1,9	-	-
Mandenmaker	-	-	1	1,9	-	-
Smid	-	-	2	3,7	1	2,6
Slager	-	-	-	-	1	2,6
Koopman	3	8,8	1	1,9	1	2,6
Vrachtrijder	-	-	1	1,9	1	2,6
Fruïtkweker	1	2,9	1	1,9	-	-
Schilder	-	-	3	5,6	-	-
Metselaar	-	-	-	-	1	2,6
Herbergier	-	-	2	3,7	-	-
Chirurgijn	-	-	-	-	1	2,6
Magazijnmeester	-	-	1	1,9	-	-
Boerenknecht	-	-	-	-	1	2,6
Arbeider	2	5,9	11	20,4	8	21,1
Boomkwekersknecht	-	-	-	-	-	-
Timmerknecht	-	-	-	-	-	-
Rentenier	1	2,9	-	-	-	-
Zonder	2	5,9	-	-	-	-
Onbekend	-	-	-	-	-	-
Totaal	34	100	54	100	38	100

Beroep	Kloetinge				Beroep	Ovezande			
	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie			Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief		absoluut	relatief	absoluut	relatief
Landbouwer	15	75	22	43,1	Landbouwer	15	68,2	9	11,8
Burgemeester	2	10	-	-	Particulier	1	4,5	3	3,9
Administrateur-boekhoud.	1	5	1	2,0	Koopman	1	4,5	1	1,3
Particulier	1	5	-	-	Kantoorhouder	1	4,5	-	-
Bakker	-	-	4	7,8	Commissionair	2	9,1	-	-
Smid	-	-	2	3,9	Kleermaker	1	4,5	2	2,6
Timmerman	-	-	4	7,8	Timmerman	-	-	9	11,8
Wagenmaker	-	-	2	3,9	Broodbakker	-	-	4	5,3
Schilder	-	-	2	3,9	Smid	-	-	2	2,6
Tuinier	-	-	1	2,0	Veeschatter	-	-	1	1,3
Kleermaker	-	-	1	2,0	Negotiant	-	-	1	1,3
Schoenmaker	-	-	1	2,0	Schoenmaker	-	-	2	2,6
Onderwijzer	-	-	1	2,0	Herbergier	-	-	1	1,3
Molenaarsknecht	-	-	1	2,0	Schilder	-	-	2	2,6
Boerenknecht	-	-	3	5,9	Slager	-	-	1	1,3
Arbeider	-	-	4	7,8	Wagenmaker	-	-	1	1,3
Zonder	1	5	1	2,0	Koetsier	-	-	2	2,6
Onbekend	-	-	1	2,0	Winkelknecht	-	-	1	1,3
					Leurder	-	-	1	1,3
					Boerenknecht	-	-	6	7,9

					Arbeider	1	4,5	23	30,3
					Zonder	-	-	2	2,6
					Onbekend	-	-	2	2,6
Totaal	20	100	51	100	Totaal	22	100	76	100

Beroep	Wolphaartsdijk				Beroep	Wemeldinge			
	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie			Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief		absoluut	relatief	absoluut	relatief
Landbouwer	11	39,3	17	28,3	Landbouwer	18	54,5	19	37,3
Raadslid	3	10,7	-	-	Dijkgraaf	1	3,0	-	-
Burgemeester	1	3,6	-	-	Gemeenteontvanger	1	3,0	-	-
Gezwoorene	1	3,6	-	-	Schoenmaker	1	3,0	1	2,0
Schilder	1	3,6	1	1,7	Koopman	2	6,1	2	3,9
Koopman	1	3,6	4	6,7	Smid	1	3,0	-	-
Vrachtrijder	1	3,6	3	5	Molenaar	-	-	1	2,0
Bakker	1	3,6	1	1,7	Wagenmaker	-	-	2	3,9
Sluismeester	1	3,6	1	1,7	Vrachtrijder	-	-	2	3,9
Fruithandelaar	1	3,6	-	-	Winkelier	-	-	3	5,9
Aannemer	1	3,6	-	-	Timmerman	-	-	5	9,8
Schoenmaker	1	3,6	-	-	Kleermaker	-	-	2	3,9
Timmerman	1	3,6	2	3,3	Barbier	-	-	1	2,0
Wagenmaker	1	3,6	1	1,7	Bakker	-	-	3	5,9
Winkelier	-	-	4	6,7	Kantoorhouder	-	-	1	2,0
Stroodekker	-	-	1	1,7	Arbeider	2	6,1	6	11,8
Smid	-	-	1	1,7	Particulier	3	9,1	2	3,9
Koemelker	-	-	2	3,3	Zonder	4	12,1	1	2,0
Manufacturier	-	-	1	1,7					
Klompemaker	-	-	1	1,7	Totaal	33	100	51	100
Kleermaker	-	-	1	1,7					
Molenaar	-	-	1	1,7					
Timmerknecht	-	-	1	1,7					
Landbouwersknecht	-	-	1	1,7					
Veldarbeider	-	-	14	23,3					
Particulier	-	-	1	1,7					
Onbekend	-	-	1	1,7					
Totaal	28	100	60	100					

Beroep	Yerseke			
	Burgerlijk ambestuur		Hervormde diaconie	
	absoluut	relatief	absoluut	relatief
Landbouwer	10	23,8	5	9,1
Dijkgraaf	1	2,4	-	-
Fabrikant	3	7,1	-	-
Oesterhandelaar	1	2,4	1	1,8
Oesterkweker	7	16,7	2	3,6
Opzichter	7	16,7	5	9,1
Onderwijzer	-	-	1	1,8
Koopman	3	7,1	1	1,8
Smid	2	4,8	1	1,8
Metselaar	1	2,4	1	1,8
Winkelier	-	-	5	9,1
Bakker	-	-	3	5,5
Wagenmaker	-	-	1	1,8
Timmerman	-	-	3	5,5
Kleermaker	-	-	1	1,8
Kuiper	-	-	1	1,8
Visser	-	-	1	1,8
Schipper	-	-	3	5,5
Molenaarsknecht	-	-	1	1,8
Smidsknecht	-	-	1	1,8
Schippersknecht	-	-	2	3,6
Bakkersknecht	-	-	1	1,8
Arbeider	2	4,8	5	9,1
Zonder	4	9,5	-	-
Onbekend	1	2,4	10	18,2
Totaal	42	100	55	100

Bijlage D 3 De inkomenspositie van de burgerlijke en kerkelijke arbestuurders in de periode 1850-1922, per dorp en per instelling gespecificeerd

Periode	's-Heer Arendskerke				's-Heer Hendrikskinderen			
	Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie		Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie	
	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie
1850-1870	5	20	15	55	4	25	7	81
1870-1890	6	16	14	49	2	40	6	73
1890-1910	5	7	14	33	5	26	10	69
1922	3	7	4	47	3	15	2	73

Periode	Hoedekenskerke				's-Heerenhoek			
	Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie		Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie	
	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie
1850-1870	8	24	12	50	5	31	6	58
1870-1890	9	29	12	65	-	-	7	67
1890-1910	7	17	14	64	2	20	8	42
1922	9	34	4	70	3	13	2	24

periode	Kapelle				Biezeling		Yerseke			
	Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie		Hervormde diaconie		Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie	
	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie
1850-1870	7	22	17	44	13	51	4	18	12	55
1870-1890	12	29	15	62	7	46	6	10	18	34
1890-1910	5	18	9	58	7	49	22	17	13	41
1922	8	16	10	57	7	47	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.

Periode	Kloetinge				Ovezande			
	Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie		Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie	
	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie
1850-1870	7	10	20	30	6	17	33	57
1870-1890	4	14	12	44	3	13	13	66
1890-1910	3	28	5	34	4	11	10	65
1922	5	13	8	40	6	24	9	39

Periode	Wolphaartsdijk				Wemeldinge			
	Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie		Burgerlijk arbestuur		Hervormde diaconie	
	leden	positie	leden	positie	leden	positie	leden	positie
1850-1870	5	22	13	38	6	21	15	53
1870-1890	10	19	22	52	3	22	22	62
1890-1910	9	37	8	60	8	12	13	41
1922	9	19	8	41	10	28	10	51

Toelichting: de nummers in de kolom 'positie' hebben betrekking op de plaats van de arbestuurders binnen de plaatselijke elite. Dat wil zeggen: alle mensen die op grond van hun welstand of inkomen een hoofdelijke omslag werd opgelegd. Een vermelding van bijvoorbeeld

19 wil zeggen dat de armbestuurders in dat jaar of die periode tot de rijkste 19% van de belastingplichtigen behoorden.

Bijlage E Aantallen bedeeden, per dorp en instelling gespecificeerd, in de tweede helft van de negentiende eeuw

(bronnen: gemeentelijke jaarverslagen en tabellen van onderstand, voor alle gemeenten te vinden in de correspondentie van de gemeentebesturen)

Tabel 1 Wemeldinge (1851-1900)

Jaar	Burgerlijk armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1851	45	132	177	85	75	160
1852	76	150	226	125	75	200
1853	78	157	235	130	80	210
1854	90	170	260	35	184	219
1855	100	180	280	32	200	232
1856	108	190	298	17	32	49
1857	104	196	300	18	38	56
1858	103	190	293	16	46	62
1859	96	182	278	17	54	71
1860	92	179	271	28	54	82
1861	77	165	242	54	105	159
1862	47	158	205	30	141	171
1863	55	146	201	50	30	80
1864	49	141	190	30	60	90
1865	47	140	187	30	90	120
1866	49	147	196	30	140	170
1867	28	212	240	38	216	254
1868	18	209	227	60	214	274
1869	16	198	214	47	180	227
1870	47	230	277	n.a.	n.a.	n.a.
1871	54	136	190	n.a.	n.a.	n.a.
1872	68	124	192	65	180	245
1873	68	113	181	86	196	282
1874	49	147	196	33	135	168
1875	56	200	256	94	187	281
1876	72	181	253	n.a.	n.a.	n.a.
1877	64	153	217	60	58	118
1878	50	176	226	65	87	152
1879	66	176	242	87	92	179
1880	65	205	270	61	113	174
1881	45	241	286	17	105	122
1882	52	189	241	30	102	132
1883	54	172	226	14	68	82
1884	46	171	217	15	66	81
1885	45	210	255	19	82	101
1886	n.a.	n.a.	n.a.	14	87	101
1887	59	166	225	16	97	113
1888	70	214	284	16	100	116
1889	73	210	283	30	58	88
1890	69	242	311	44	66	110
1891	92	208	300	45	61	106
1892	77	210	287	48	61	109
1893	79	197	276	48	45	93
1894	n.a.	n.a.	n.a.	46	45	91
1895	67	162	229	35	32	67
1896	65	176	241	42	20	62
1897	72	182	254	38	34	72
1898	77	215	292	n.a.	n.a.	n.a.

1899	66	257	323	29	124	153
1900	79	155	234	26	103	129

Tabel 2 Kapelle (burgerlijk armbestuur, 1867-1900)

jaar	Burgerlijk armbestuur		
	permanent	tijdelijk	totaal
1867	18	50	68
1868	19	40	59
1869	23	27	50
1870	25	59	84
1871	21	17	38
1872	19	19	38
1873	20	10	30
1874	n.a.	n.a.	n.a.
1875	37	41	78
1876	41	48	89
1877	18	35	53
1878	24	43	67
1879	20	63	82
1880	22	59	81
1881	18	100	118
1882	27	86	114
1883	33	52	85
1884	31	38	69
1885	30	51	81
1886	28	19	47
1887	22	65	87
1888	18	51	69
1889	18	108	126
1890	36	57	93
1891	31	62	93
1892	39	59	98
1893	22	57	79
1894	27	55	82
1895	20	94	114
1896	33	53	86
1897	31	95	126
1898	46	83	129
1899	33	84	117
1900	64	75	139

Tabel 3 Wolphaartsdijk (burgerlijk armbestuur, 1851-1882)

Jaar	Burgerlijk armbestuur		
	permanent	tijdelijk	totaal
1851	88	126	214
1852	122	104	226
1853	107	142	249
1854	110	133	243
1855	85	149	234
1856	74	113	187
1857	70	101	171
1858	73	103	176
1859	82	117	199
1860	27	101	128
1861	39	85	124
1862	30	95	125
1863	35	83	118
1864	47	98	145
1865	65	92	157
1866	46	62	108
1867	50	42	92
1868	50	59	109
1869	42	48	90
1870	61	49	110
1871	62	82	144
1872	40	79	119
1873	44	62	106
1874	40	38	78
1875	46	26	72
1876	49	34	83
1877	40	43	83
1878	43	45	88
1879	71	40	111
1880	47	52	99
1881	48	66	114
1882	48	56	104

Tabel 4 's-Heer Arendskerke (1868-1900)

Jaar	Burgerlijk armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1868	22	110	132	16	47	63
1869	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1870	95	84	179	n.a.	n.a.	n.a.
1871	42	60	102	21	40	61
1872	19	8	27	n.a.	n.a.	n.a.
1873	24	6	30	36	92	128
1874	19	12	31	59	73	132
1875	23	11	34	36	112	147
1876	34	50	84	43	77	120
1877	61	34	95	40	89	129
1878	24	31	55	53	91	144
1879	25	38	63	54	94	148
1880	24	28	54	47	77	124
1881	17	33	50	38	88	126
1882	7	32	39	42	75	117
1883	25	44	69	45	54	99
1884	29	48	77	34	41	75
1885	31	43	74	28	33	61
1886	32	62	94	25	53	78
1887	30	68	98	30	34	64
1888	35	63	98	34	26	60
1889	31	63	94	29	22	51
1890	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1891	43	49	92	35	48	83
1892	76	88	164	29	47	76
1893	50	89	139	30	49	79
1894	44	117	161	26	25	51
1895	40	76	116	32	42	74
1896	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
1897	54	74	128	38	24	62
1898	38	33	71	25	54	79
1899	46	55	101	26	18	44
1900	n.a.	n.a.	n.a.	27	35	62

Tabel 5 Kloetinge (1867-1900)

Jaar	Burgerlijk armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1867	33	60	93	26	11	37
1868	23	42	65	45	15	60
1869	28	50	78	42	14	56
1870	52	71	123	34	22	56
1871	28	13	41	44	20	64
1872	32	15	47	26	20	46
1873	32	28	60	30	14	34
1874	36	8	44	34	20	54
1875	41	9	50	31	32	63
1876	38	20	58	29	25	54
1877	30	38	68	28	19	47
1878	34	26	60	28	23	51
1879	34	27	61	37	27	64
1880	35	37	72	46	17	63
1881	27	32	59	45	16	61
1882	30	13	43	35	19	54
1883	40	22	62	37	18	55
1884	40	29	69	44	6	50
1885	40	33	73	41	17	58
1886	22	49	71	24	33	57
1887	34	46	80	27	19	46
1888	34	53	87	27	26	53
1889	20	40	60	27	18	45
1890	19	44	63	35	37	72
1891	28	35	63	38	18	56
1892	30	44	74	19	36	55
1893	30	44	74	24	6	30
1894	17	54	71	22	13	35
1895	31	47	78	30	27	57
1896	31	44	75	30	17	47
1897	28	35	63	31	14	45
1898	32	23	55	37	17	54
1899	29	32	61	24	24	48
1900	38	24	62	24	14	38

Tabel 6 's-Heerenhoek (1852-1900)

Jaar	Burgerlijk armbestuur			Katholiek armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1852	8	4	12	26	61	87	8	49	57
1853	9	13	22	19	12	31	12	29	41
1854	Niet aanwezig								
1855	9	11	20	21	19	40	6	21	27
1856	9	11	20	19	14	33	6	18	24
1857	12	4	16	14	10	24	9	13	22
1858	8	6	14	16	12	28	11	7	18
1859	8	8	16	18	11	29	11	7	18
1860	8	10	18	19	14	33	13	9	22
1861	8	11	19	28	18	46	11	11	22
1862	4	11	15	27	15	42	8	10	18
1863	4	6	10	24	19	41	10	11	21
1864	4	5	9	26	19	45	8	9	17
1865	4	3	7	13	16	29	1	17	18
1866	4	3	7	11	22	33	8	8	16
1867	11	4	15	27	52	79	16	11	27
1868	22	11	33	42	81	123	17	34	51
1869	10	4	14	40	84	124	18	25	43
1870	9	5	14	38	56	94	18	33	51
1871	16	17	33	27	22	49	35	41	76
1872	16	11	27	42	25	67	20	3	23
1873	13	16	29	51	34	85	13	4	17
1874	19	15	34	39	59	98	28	1	29
1875	26	2	28	68	42	110	28	18	46
1876	24	17	31	49	17	66	35	19	54
1877	23	12	35	63	42	105	15	12	27
1878	23	13	36	61	46	107	26	15	41
1879	25	10	35	91	8	99	14	8	22
1880	19	13	32	88	14	102	11	10	21
1881	17	11	28	76	20	96	8	26	34
1882	23	9	32	72	22	94	14	22	36
1883	18	11	29	66	28	94	14	23	37
1884	20	18	38	66	20	86	6	22	28
1885	9	15	24	64	23	87	11	13	24
1886	13	9	22	62	18	80	17	9	26
1887	17	16	33	58	18	76	19	11	30
1888	18	18	36	50	26	76	18	14	32
1889	15	20	35	24	25	49	18	17	35
1890	17	24	41	65	24	89	n.a.	n.a.	n.a.
1891	11	31	42	65	31	96	25	9	34
1892	10	24	34	47	37	84	19	11	30
1893	10	34	44	43	37	80	20	7	27
1894	9	27	36	48	38	86	20	7	27
1895	8	29	37	48	42	90	23	7	30
1896	12	36	48	47	40	87	16	13	29
1897	10	27	37	52	39	91	11	7	18
1898	7	22	29	51	34	85	n.a.	n.a.	n.a.
1899	6	15	21	49	38	87	24	7	31

1900	8	23	31	50	46	96	12	4	16
------	---	----	----	----	----	----	----	---	----

Tabel 7 Hoedekenskerke (1851-1897)

Jaar	Burgerlijk armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1851	12	28	40	4	6	10
1852	12	28	40	9	23	32
1853	19	34	53	9	35	44
1854	21	46	67	6	34	40
1855	19	44	63	10	26	36
1856	19	39	58	10	23	33
1857	19	30	49	13	23	36
1858	18	30	48	6	21	37
1859	15	31	46	6	21	37
1860	14	37	51	6	21	37
1861	10	44	54	6	23	29
1862	9	53	62	6	24	30
1863	12	52	64	4	25	29
1864	15	48	63	4	24	28
1865	18	56	74	4	24	28
1866	22	43	65	6	21	27
1867	12	28	40	7	20	27
1868	21	47	68	6	23	29
1869	18	49	67	6	19	25
1870	19	42	61	6	23	29
1871	29	27	56	13	24	37
1872	15	33	48	18	18	36
1873	18	42	60	4	5	9
1874	Niet aanwezig					
1875	Niet aanwezig					
1876	22	30	52	7	14	21
1877	Niet aanwezig					
1878	13	34	47	4	14	18
1879	12	24	36	6	6	12
1880	13	24	37	4	9	13
1881	19	31	50	4	14	18
1882	30	50	80	4	18	22
1883	25	31	56	1	14	15
1884	25	27	52	3	5	8
1885	20	16	36	5	7	12
1886	30	20	50	4	9	13
1887	29	19	48	1	7	8
1888	35	16	51	0	8	8
1889	30	20	50	3	5	8
1890	35	21	56	0	7	7
1891	36	16	52	3	4	7
1892	22	19	41	2	5	7
1893	14	16	30	2	8	10
1894	18	4	22	2	7	9

1895	17	7	24	3	7	10
1896	9	16	25	3	4	7
1897	14	19	33	3	4	7

Tabel 8 Ovezande (burgerlijk armbestuur, 1851-1900)

Jaar	Burgerlijk armbestuur		
	permanent	tijdelijk	totaal
1851	39	74	113
1852	24	70	94
1853	24	70	94
1854	63	38	101
1855	60	36	96
1856	58	39	97
1857	52	28	80
1858	49	21	70
1859	19	22	41
1860	19	25	44
1861	24	41	65
1862	25	63	88
1863	27	62	89
1864	26	41	67
1865	28	39	67
1866	40	29	69
1867	48	25	73
1868	52	24	76
1869	52	24	76
1870	52	24	76
1871	50	25	75
1872	44	24	68
1873	48	0	48
1874	48	0	48
1875	48	9	57
1876	46	20	66
1877	47	14	61
1878	45	21	66
1879	39	35	74
1880	41	22	63
1881	45	32	77
1882	43	19	62
1883	46	22	68
1884	42	22	64
1885	39	50	89
1886	42	18	60
1887	36	43	79
1888	39	15	54
1889	44	10	54
1890	40	21	61
1891	27	53	80
1892	36	29	65
1893	30	28	58

1894	29	11	40
1895	33	17	50
1896	34	20	54
1897	37	19	56
1898	36	22	58
1899	35	19	54
1900	32	26	58

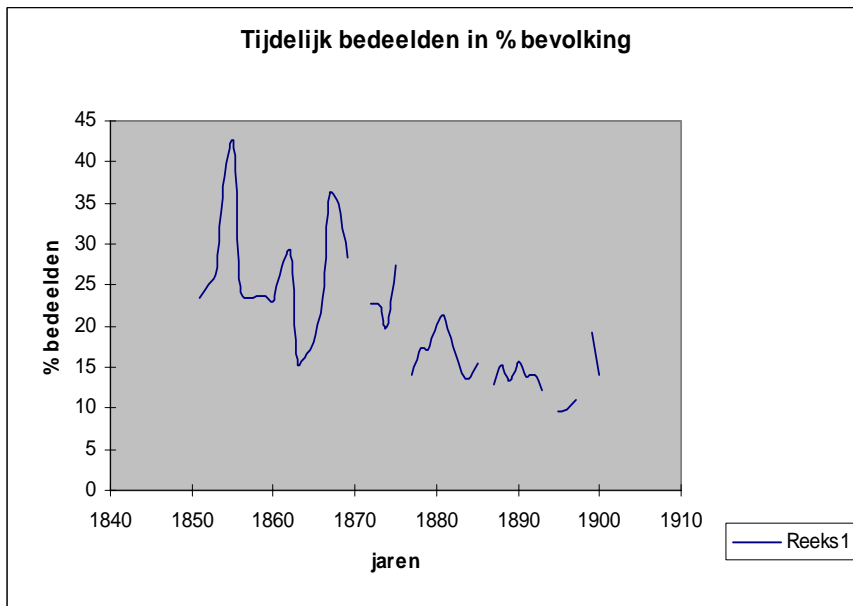
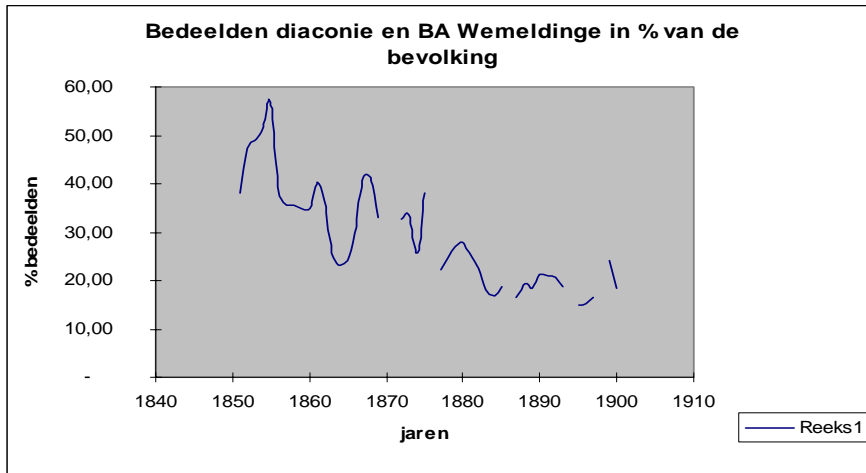
Tabel 9 Yerseke (1851-1878)

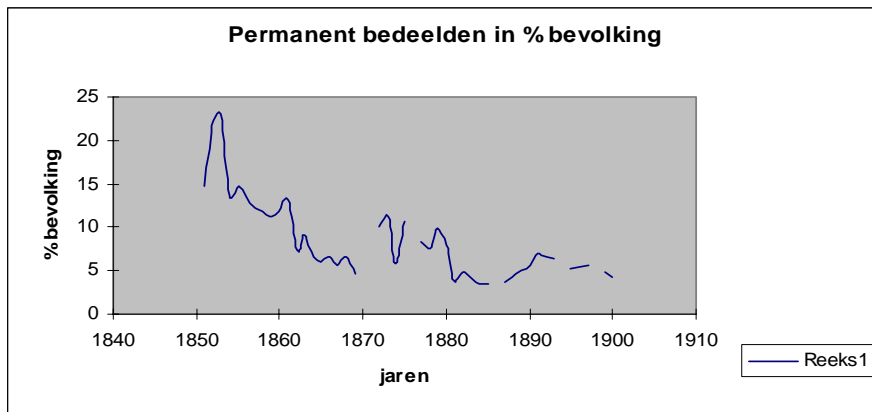
Jaar	Burgerlijk armbestuur			Hervormde diaconie		
	permanent	tijdelijk	totaal	permanent	tijdelijk	totaal
1851	19	30	49	36	140	176
1852	25	38	63	47	82	129
1853	25	40	65	40	108	148
1854	28	47	75	45	85	130
1855	34	55	89	42	107	149
1856	33	59	92	32	86	118
1857	25	40	65	17	91	108
1858	24	31	55	24	22	46
1859	19	33	52	17	13	30
1860	19	31	50	21	67	88
1861	12	29	41	30	85	115
1862	14	28	42	31	35	66
1863	11	25	36	37	57	94
1864	13	14	27	45	51	96
1865	28	9	37	55	65	120
1866	15	30	45	n.a.	n.a.	n.a.
1867	5	25	34	56	119	175
1868	7	20	27	62	138	200
1869	6	18	24	n.a.	n.a.	n.a.
1870	4	25	29	47	119	166
1871	17	42	59	37	76	113
1872	17	83	100	33	95	128
1873	11	48	59	28	95	123
1874	11	48	59	37	48	85
1875	11	48	59	n.a.	n.a.	n.a.
1876	20	37	57	42	64	106
1877	11	23	34	27	18	45
1878	11	23	34	n.a.	n.a.	n.a.

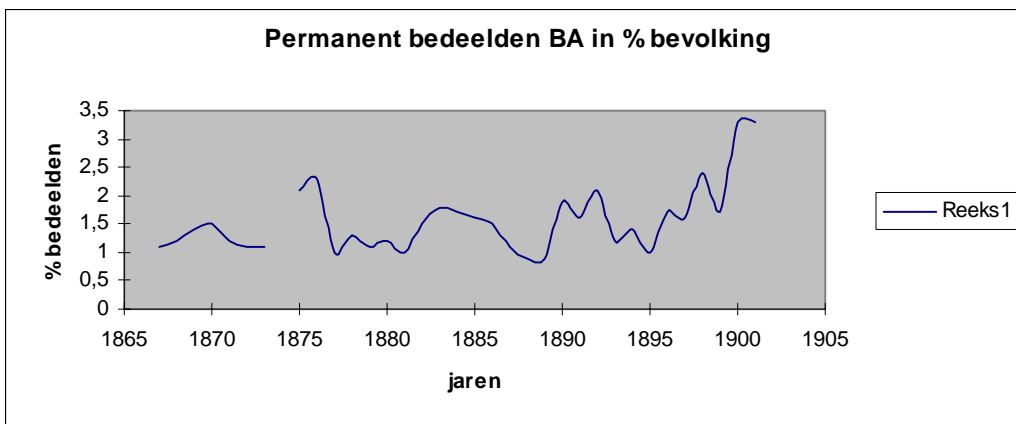
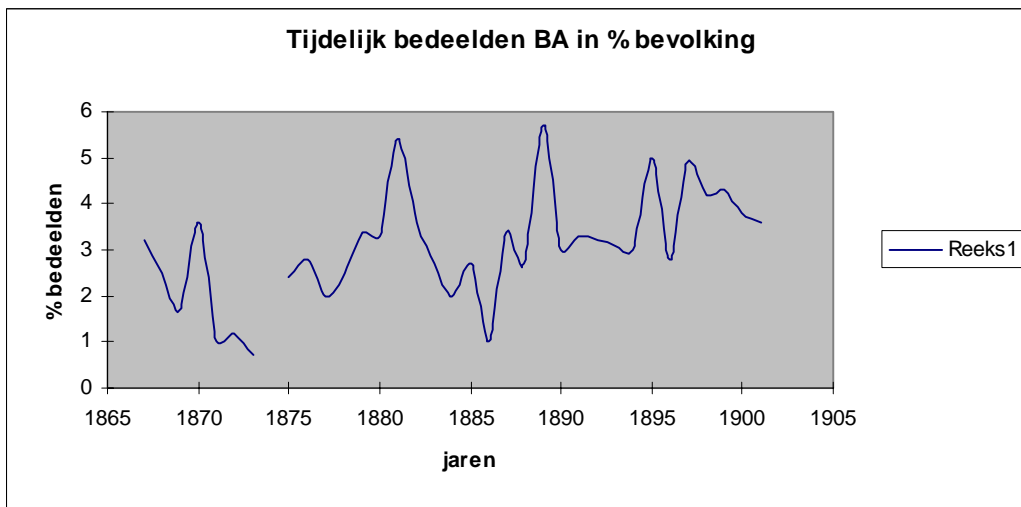
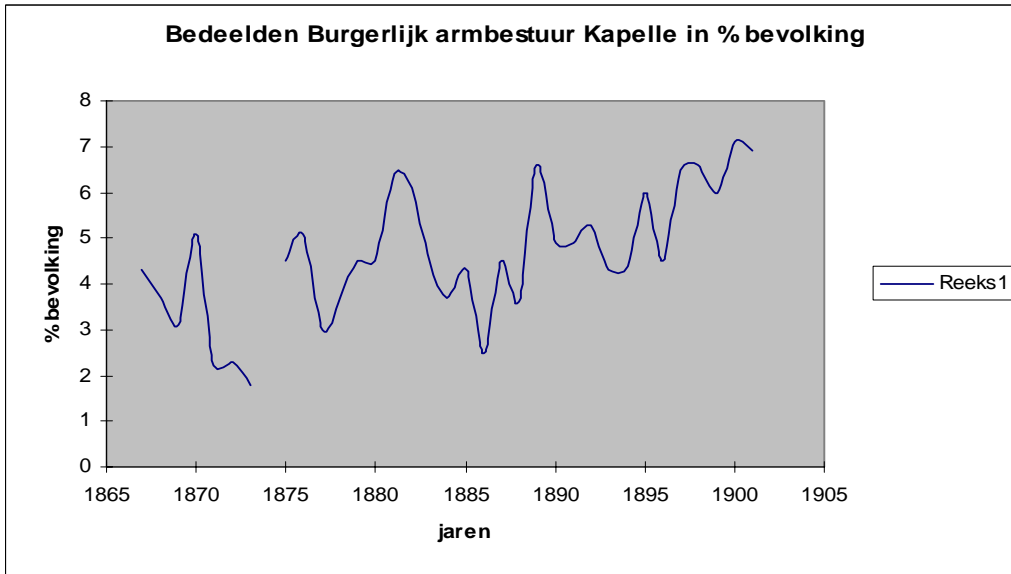
Bijlage F aantallen bedeelden uitgedrukt in een percentage van de bevolking, per dorp (en per instelling) gespecificeerd, in de tweede helft van de negentiende eeuw

A Wemeldinge

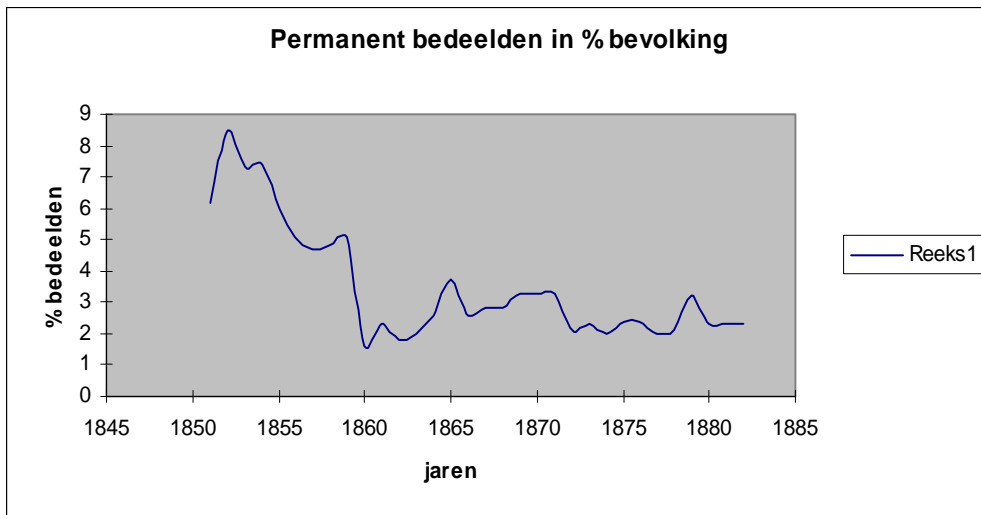
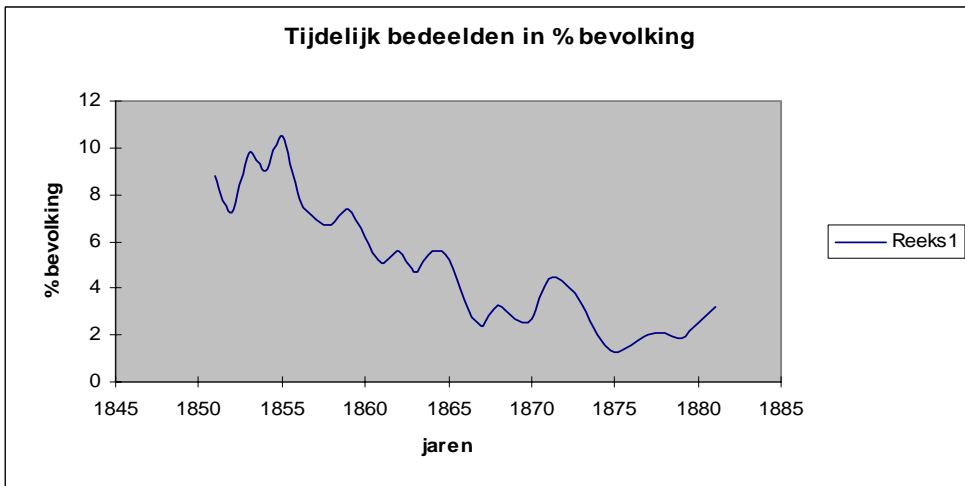
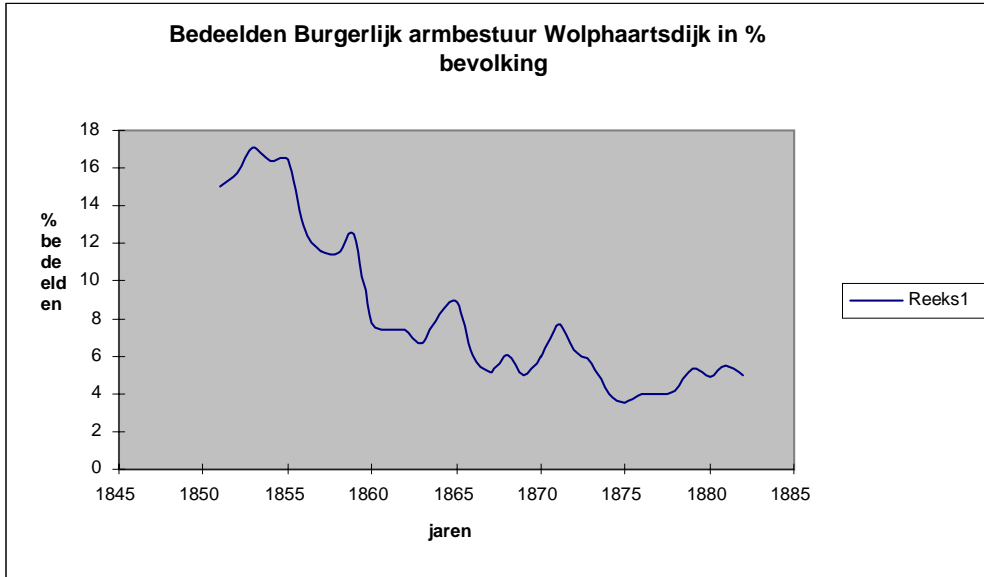

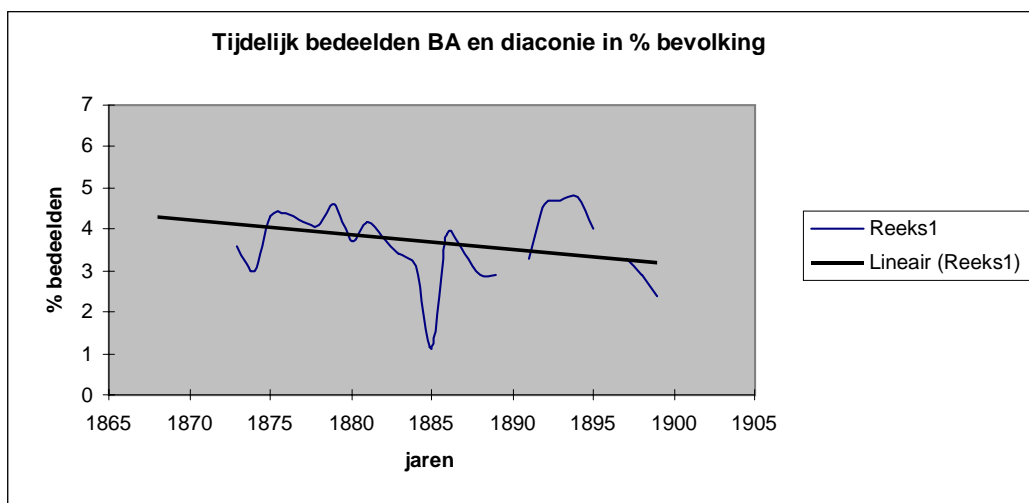
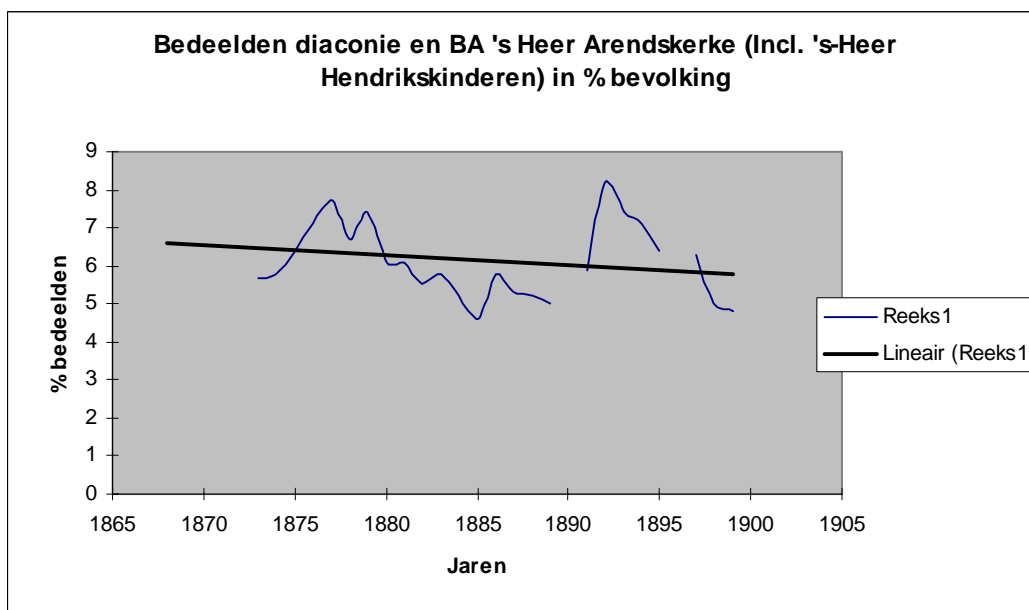
B Kapelle-Biezeling

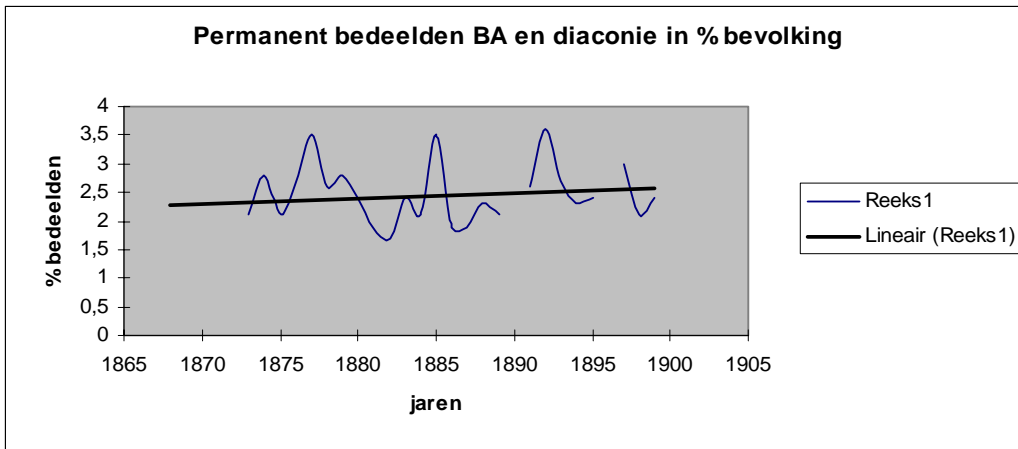

C Wolphaartsdijk

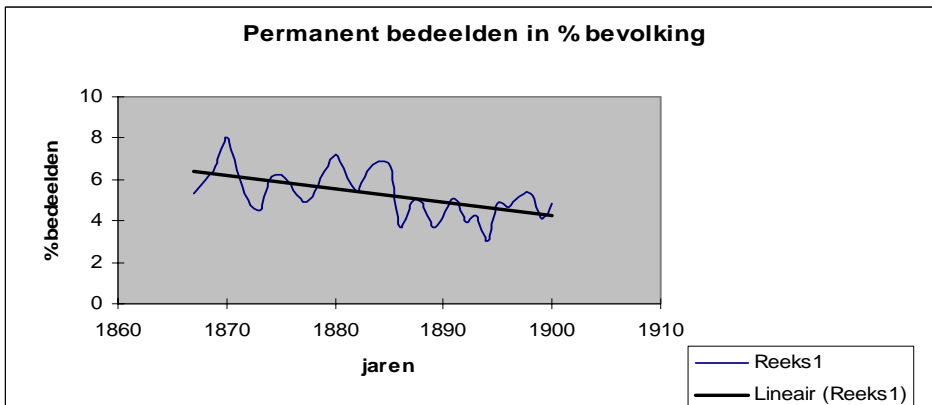
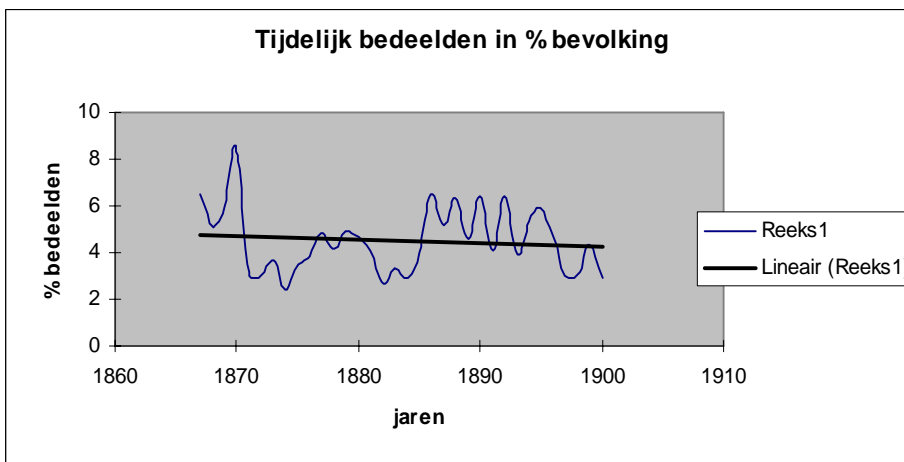
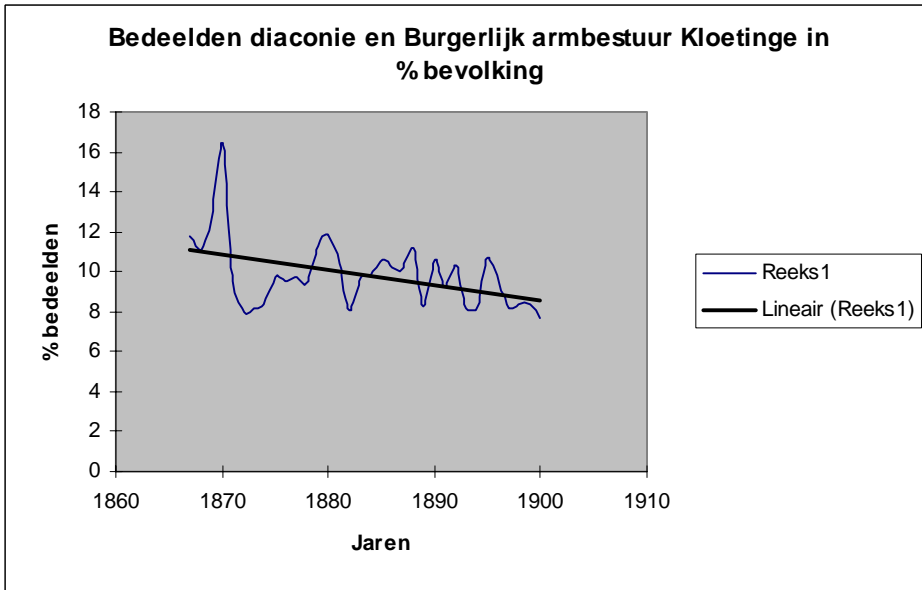

D 's-Heer Arendskerke

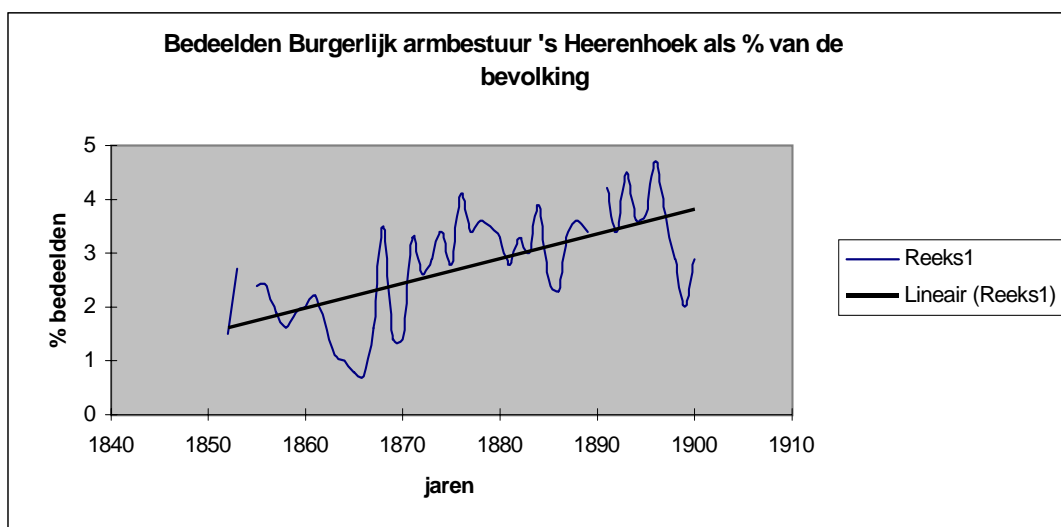

E Kloetinge

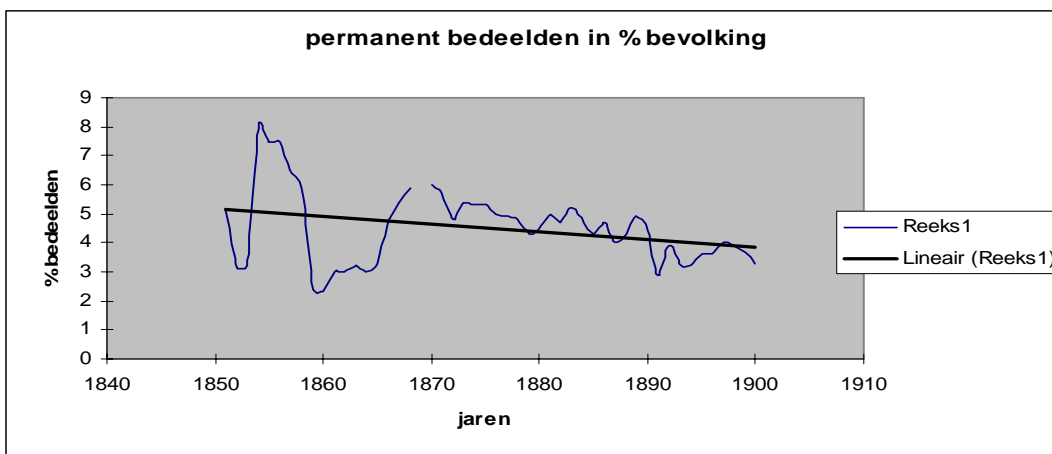
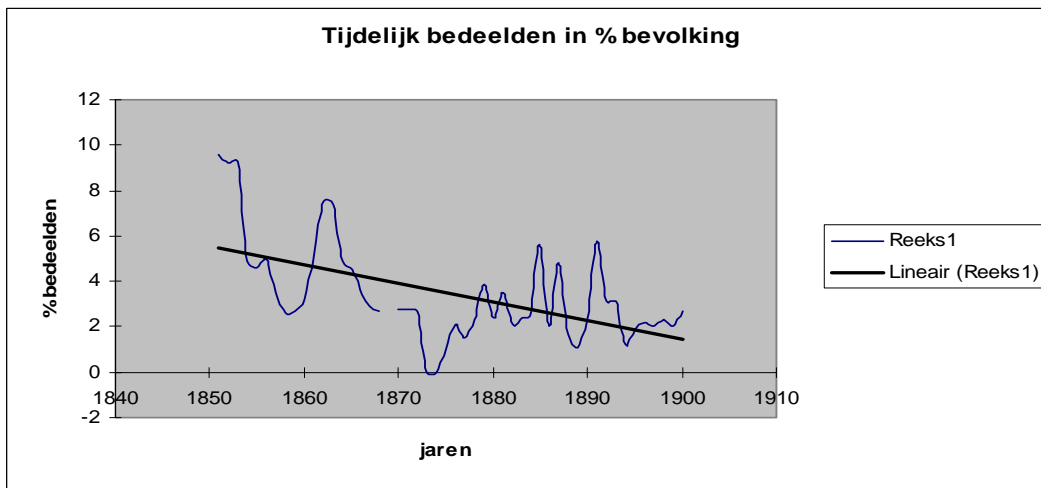
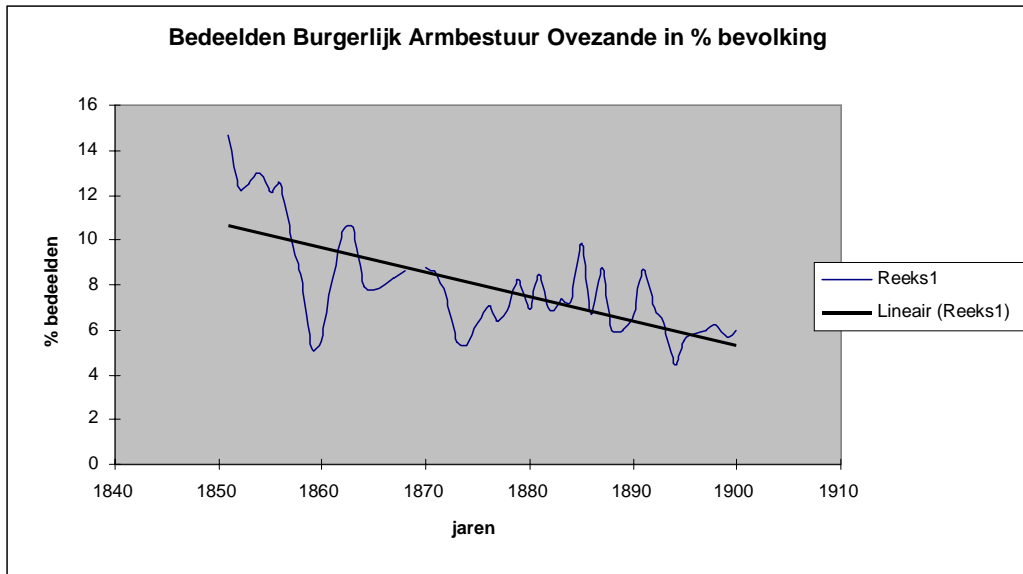
F 's-Heerenhoek

Gezien het uiterst geringe aantal door het burgerlijk armbestuur bedeelde personen, was het weinig zinvol de kleine onderzoekspopulatie nog kleiner te maken door onderscheid te maken tussen de permanent en tijdelijk ondersteunden. Cijfers van het katholiek armbestuur hebben we, maar omdat de grenzen van de parochie niet samenvielen met die van de burgerlijke gemeente, konden we het aantal bedeelde katholieken niet uitdrukken in een percentage van de totale dorpsbevolking

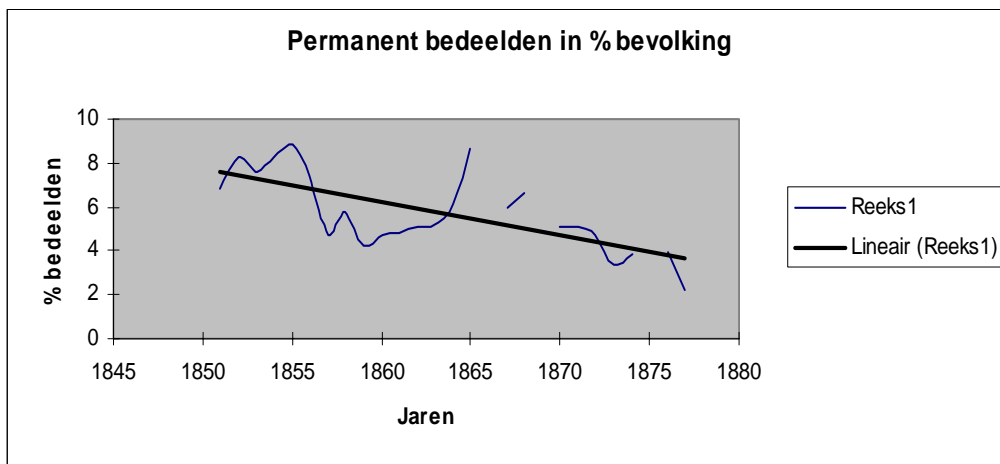
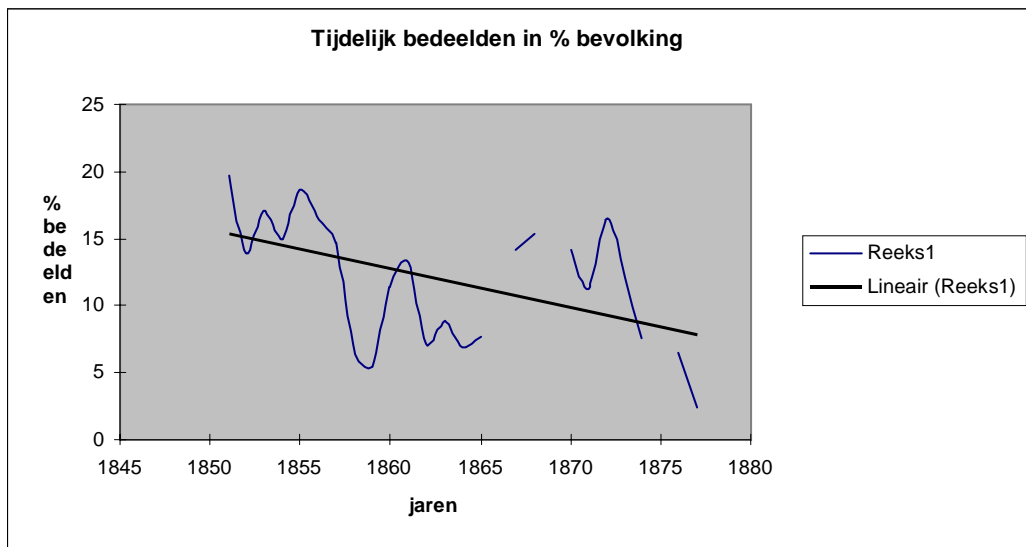
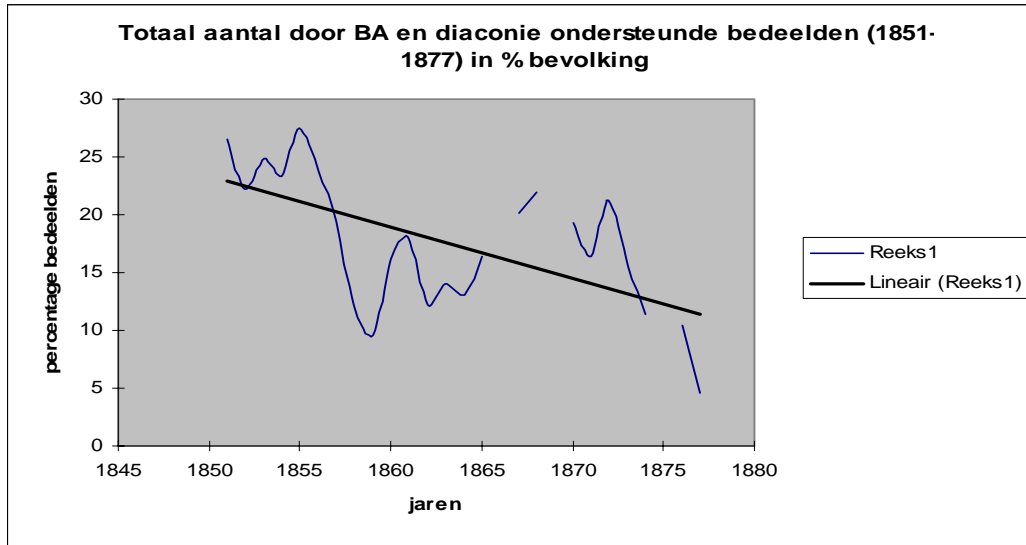

H Ovezande

I Yerseke

Toelichting bij bijlagen E en F De aantallen bedeelden in een percentage van de totale bevolking.

In de jaarverslagen van de gemeente waaraan we de bevolkings- en bedelingscijfers ontleenden, werden tot en met het jaar 1866 alle bedeelden geregistreerd. Voor de jaren 1867-1868 vinden we behalve deze cijfers een registratie van het aantal bedeelde gezinshoofden en alleenstaanden. Gegevens over het totale aantal bedeelden zal men in de jaarverslagen vanaf 1870 vergeefs zoeken. Daarin worden uitsluitend gezinshoofden en alleenstaanden geteld, al dan niet permanent bedeeld. Dit betekent dat we voor de berekening van het totale aantal bedeelden vanaf 1870 het aantal gezinshoofden moesten vermenigvuldigen met een bepaalde factor (de gemiddelde gezinsgrootte) waarbij het van belang was onderscheid te maken tussen de permanent en tijdelijk bedeelden. Gezinnen van tijdelijk bedeelden waren doorgaans groter dan die van permanent ondersteunden, onder wie zich vaak ouderen en weduwen bevonden. Tijdelijk bedeelden waren vaak grotere gezinnen van werkloze landarbeiders die in de winter bij het armbestuur aanklopten. Van welke gezinsgrootte moeten wij uitgaan? De Meere die provinciale cijfers bestudeerde, hanteerde voor de periode tot 1850 getallen van respectievelijk 2,1 (permanent bedeelde gezinnen) en 2,69 (tijdelijk bedeelden). Bij Van Loo liggen de cijfers verder uit elkaar. Voor het jaar 1855 kwam hij tot respectievelijk 1,76 en 2,95 (De Meere, *economische ontwikkeling*, 44 en 133; Van Loo, *armelui*, 204).

Wij zijn als volgt te werk gegaan. Voor ieder dorp afzonderlijk hebben we zowel voor de diaconie als voor het burgerlijk armbestuur alle bedeelden (inclusief inwonende kinderen) bij elkaar opgeteld en wel op verschillende momenten, namelijk in de jaren 1870, 1880, 1900 en 1910. Vervolgens hebben we hiervan het aantal alleenstaanden (weduwen en weduwnaars zonder kinderen) afgetrokken. Wat resteerde, was het totale aantal mensen dat in gezinsverband woonde: de gezinshoofden met eventuele echtgenoten en kinderen. Nadat we dit totaal deelden door het totale aantal gezinshoofden, kregen we de gemiddelde gezinsomvang van die mensen die in de bedelingsstaten met gezinshoofd werden aangeduid. Dit is dus wat anders dan de gemiddelde gezinsgrootte van alle bedeelden waartoe immers ook de omvangrijke groep alleenstaanden behoorde. Deze lag aanmerkelijk lager dan de door ons berekende gezinsgrootte. Aangezien het hier momentopnamen betreft, waarvan de uitkomsten als gevolg van de betrekkelijk geringe omvang der populatie beïnvloed konden zijn door extreme waarden, hebben we voor de opeenvolgende decennia voortschrijdende gemiddelden berekend. Daar uit de bedeelregisters niet altijd even duidelijk was of we te maken hadden met permanent of tijdelijk bedeelden, was het niet mogelijk voor alle jaren een onderscheid naar gezinsomvang tussen beide groepen te maken.

Voor Wemeldinge kwamen we tot de volgende uitkomsten:

Gemiddelde gezinsgrootte bedeelden (inclusief gezinshoofd)				
Jaar	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie	
	permanent	tijdelijk	permanent	tijdelijk
1870-1872	4,1	4,1	4,9	4,9
1880	4,9	4,9	3,5	5,7
1900	3,3	4,5	2,0	4,3
1910	4,1	6,1	2,3	4,6

De gemiddelden die wij als vermenigvuldigingsfactor hebben gebruikt om op basis van het aantal bedeelde gezinshoofden (exclusief alleenstaanden) het totale aantal bedeelde te berekenen, zijn:

Periode	Burgerlijk armbestuur		Hervormde diaconie	
	permanent	tijdelijk	permanent	tijdelijk
1867-1880	4,5	4,5	4,2	5,3
1881-1900	4,1	4,7	2,75	5,0
1901-1910	3,7	5,3	2,15	4,45

Bronnen: GA Kapelle, Archief Gemeente Wemeldinge, inv.nrs 121ev (Jaarverslagen gemeente en tabellen van onderstand), inv.nrs 1683-1689 (rekeningen BA) en inv.nrs 1706-1712 (staten personen met uitkering)

Een dergelijke berekening hebben we voor alle dorpen moeten maken. Dat er tussen de verschillende dorpen en instellingen aanzienlijke verschillen bestonden in de gezinsgrootte van de bedeelde huishoudens en dat we dus gedwongen waren voor ieder dorp en iedere periode afzonderlijk verschillende omrekenfactoren te hanteren, werd ons al spoedig duidelijk. Zo kwamen we voor Kapelle, waar we bij gebrek aan voldoende gegevens niet tot een even verfijnde berekening als voor Wemeldinge konden komen, voor het jaar 1883 uit op een gemiddelde gezinsgrootte van 3,7 voor een permanent ondersteund gezinshoofd en 4,8 voor een tijdelijk ondersteund gezinshoofd. In 1901 lagen deze cijfers op respectievelijk 4,8 en 4,4; een enigszins verrassende uitkomst aangezien in verreweg de meeste gevallen gezinnen van tijdelijk ondersteunden groter waren. Als omrekenfactor voor de gehele periode zijn we uitgegaan van de gemiddelden uit 1883 en 1901: 4,3 (permanent) en 4,6 (tijdelijk). De onderstandstabellen van het burgerlijk armbestuur en de diaconieën zijn te vinden in: GA Kapelle, Archief gemeente Kapelle, inv.nrs 93 ev., correspondentie B&W 1852-1922.

Voor de diaconie in 's-Heer Arendskerke hebben we de samenstelling van de groepen uit 1860, 1880 en 1900 bestudeerd en kwamen we tot de volgende getallen: 1861 (permanent 3,75; tijdelijk 4,3), 1880 (3,57 en 4,53) en 1900 (3,75 en 4,3).

Aangezien deze cijfers zo dicht bij elkaar lagen, zijn we voor de berekening van de aantallen door de diaconie bedeelde armen in de periode 1870-1900 uitgegaan van de gemiddelden van bovenstaande cijfers. We kwamen voor een permanent bedeelde gezinshoofd uit op 3,7 en voor een tijdelijk bedeelde gezinshoofd op 4,4.

Voor het burgerlijk armbestuur in 's-Heer Arendskerke hebben we de jaren 1880 en 1900 onderzocht. Voor 1880 was het niet mogelijk om onderscheid te maken tussen permanent en tijdelijk bedeelde en kwamen we uit op een hoge factor van 6,15. Voor het jaar 1900 was een differentiatie naar uitkeringsduur wel mogelijk. De gezinsgrootte van een permanent bedeelde arme was 3 en van een incidenteel bedeelde gezinshoofd 4,1. Net als bij de diaconie zijn we voor de berekening van de totale aantallen bedeelde uitgegaan van gemiddelden. Voor een doorlopend bedeelde gezinshoofd kwamen we uit op een gezinsgrootte van 4,6 en voor een tijdelijk bedeelde hoofd op 5,1.

(bron: GA Goes, Archief 's-Heer Arendskerke, inv.nrs 195-243 (correspondentie B&W, hierin gemeentelijke jaarverslagen vanaf 1851 en tabellen van onderstand vanaf 1868).

Voor Kloetinge hebben we voor de jaren 1851-1866 weliswaar de beschikking over bedelingscijfers, doch deze hebben in tegenstelling tot de andere gemeenten naar alle waarschijnlijkheid geen betrekking op alle bedeelde, maar op gezinshoofden en alleenstaanden, dus exclusief kinderen. Aangezien tussen beide groepen tot 1867 geen onderscheid werd

gemaakt -slechts de permanent en tijdelijk bedeelden werden onderscheiden-, was het onmogelijk voor die periode een berekening van het totale aantal bedeelden te maken. Vanaf 1867 werden de bedeelden in de tabellen onderscheiden naar duur (vast en tijdelijk) en burgerlijke staat (gezinshoofd of alleenstaand). Zoals we dit ook voor de andere gemeenten hebben gedaan, hebben we voor de bedeelde gezinshoofden van het armbestuur en de diaconie een omrekenfactor gehanteerd die ons in staat stelde de gezinsgrootte van deze groep bedeelden te reconstrueren. Hiervoor hebben we op verschillende momenten in de negentiende eeuw de groepen bedeelden doorgelicht en, waar mogelijk, onderscheid gemaakt tussen permanent en tijdelijk bedeelde gezinshoofden.

Voor het onderzoek naar de bedeelden van het armbestuur hebben we de groepen uit 1850, 1871 en 1900 doorgelicht en kwamen tot de volgende omrekenfactoren: 1850: 3,45 (permanent en tijdelijk); 1871 (permanent 3,6 en tijdelijk 3,7) en 1900: 3,9 (permanent en tijdelijk).

Voor de berekening van de gezinsomvang van de bedeelde hoofden hebben we de gemiddelden hiervan berekend en kwamen voor de periode 1850-1871 op: 3,5 (permanent) en 3,6 (tijdelijk) en voor de periode 1870-1900, voor ons onderzoek veruit de belangrijkste periode, op: 3,7 respectievelijk 3,8. De cijfers uit Kloetinge tonen aan dat een tijdelijk bedeelde huishouden meer gezinsleden telde dan een gezin dat permanente ondersteuning genoot.

Een dergelijke verfijning was voor de diaconiebedeelden onmogelijk. Op basis van twee groepen bedeelden, die uit 1850 en 1900, berekenden we de omrekenfactor. Een onderscheid tussen permanent en tijdelijk bedeelden was onmogelijk, gezien het geringe aantal tijdelijk bedeelden in 1900 en het ontbreken van gegevens uit 1850 wat betreft de duur van de ondersteuning. Voor 1850 kwamen we op een factor van 2,2 en voor 1900 op 4,5. Voor alle hervormde bedeelde gezinshoofden zijn we uitgegaan van het (afgeronde) gemiddelde hiervan: 3,4.

Informatie over aantallen bedeelden uit: GA Goes, Archief Gemeente Kloetinge, inv.nrs 237ev (corr B&W, hierin: jaarverslagen gemeente en tabellen onderstand).

Zoals ook voor de meeste andere dorpen het geval was, werden in 's-Heerenhoek tot het jaar 1867 de totale aantallen bedeelden geregistreerd, al dan niet permanent ondersteund. Vanaf 1867 werd onderscheid gemaakt tussen gezinshoofden en alleenstaanden.

De omrekenfactor die we gebruikten om op basis van het aantal ondersteunde gezinshoofden het totale aantal bedeelden uit te rekenen, is berekend op basis van twee peilingen van bedeelden van de hervormde diaconie en wel in de jaren 1886 en 1900. Voor een doorlopend bedeelde gezinshoofd kwamen we voor het jaar 1886 op een omrekenfactor van 2 en in 1900 van 2,5.

Voor een tijdelijk bedeelde hoofd lagen deze cijfers op respectievelijk 2,5 en 3. De gemiddelden hiervan (permanent bedeelde gezinshoofd: 2,3 en een tijdelijk bedeelde hoofd 2,8) hebben we gebruikt om de bedelingscijfers van de onderstandstabellen te bewerken.

We hebben gegevens van de hervormde diaconie moeten gebruiken omdat het aantal bedeelden van het burgerlijk armbestuur te klein was om tot een enigszins verantwoorde berekening te komen én omdat we niet de beschikking hebben over namen van door het katholieke armbestuur ondersteunde armen.

De bedelingscijfers van burgerlijk armbestuur, hervormde diaconie en katholiek armbestuur zijn te vinden in: GA Borsele, Archief gemeente 's-Heerenhoek, inv.nrs 127-146, 165-175, 213-249, (correspondentie B&W), hierin gemeentelijke jaarverslagen en onderstandstabellen.

De omrekenfactor die we voor de bedeelde gezinshoofden uit Hoedekenskerke hebben gebruikt, is gebaseerd op twee waarnemingen uit 1883 en 1900 en wel onder de bedeelden van het burgerlijk armbestuur. Van het katholieke armbestuur hadden we slechts één bedelingslijst uit 1865 en van de hervormde diaconie zijn ons geen namen van bedeelden bekend. Aangezien

de notulen van het armbestuur geen informatie geven over de periode gedurende welke een armlastige bedeling genoot, kunnen we geen onderscheid maken tussen permanent en tijdelijk bedeeden. Voor 1883 berekenden we een factor van 2,8 en voor 1900 een van 4,4. Met het gemiddelde hiervan (3,6) hebben we alle aantallen bedeelde gezinshoofden vermenigvuldigd om tot de geschatte gezinsgrootte te komen.

De aantallen bedeeden van de drie instellingen zijn te vinden in: GA Borsele, Archief gemeente Hoedekenskerke, correspondentie B&W 1852-1923, gemeentelijke jaarverslagen en onderstandstabellen.

De omrekenfactor die we voor de bedeeden uit Ovezande hebben gebruikt, is gebaseerd op de groep door het burgerlijk armbestuur in 1865 ondersteunde armen. Voor de permanent bedeelde gezinshoofden kwamen we uit op een factor van 2,5. Voor de tijdelijk bedeeden op 3,4. (Bron: GA Borsele, Archief gemeente Ovezande, correspondentie B&W 1852-1930, hierin: gemeentelijke jaarverslagen en onderstandstabellen). In tegenstelling tot vele andere gemeenten vindt men in de correspondentie van het gemeentebestuur vanaf 1869 geen onderstandstabellen meer.

De omrekenfactor die we voor de gezinshoofden van het armbestuur in Yerseke hebben berekend, is gebaseerd op twee waarnemingen en wel in 1882 en in 1892. Voor het eerste jaar konden we geen onderscheid maken tussen permanent en tijdelijk bedeeden en kwamen we uit op een getal van 4,9. Voor 1892 kwamen we op een factor van 5,4 voor de vast bedeelde en 6,6 voor de tijdelijk bedeelde gezinshoofden. Voor de omrekening van gezinshoofd naar totale aantal ondersteunden (exclusief alleenstaanden) zijn we uitgegaan van de gemiddelden, namelijk respectievelijk 5,2 en 5,8.

Voor de diaconie was een differentiatie tussen permanent en tijdelijk bedeeden niet mogelijk. Op basis van de groepen diaconiebedeeden uit 1879 (factor 4) en 1890 (factor 3,5) kwamen we op een omrekenfactor van 3,8. Men ziet: de gezinsgrootte van de kerkelijk bedeeden was aanzienlijk kleiner dan die van de klanten van de burgerlijke armbesturen. Voor de periode vanaf 1882 zijn de incidentele statistische opgaven van het burgerlijk armbestuur te vinden in de ongeïnventarisierde correspondentie van deze instelling.

Bron: GA Reimerswaal, Archief Gemeente Yerseke, inv.nrs 457-474 (jaarverslagen gemeente 1850-1867), 165-175 (corresp. B&W 1868-1878). Hierin bevinden zich de bedelingscijfers van het burgerlijk armbestuur en de diaconie. Tot 1870 worden totale aantallen bedeeden vermeld, onderscheiden naar uitkeringsduur. Vanaf 1871 worden in de onderstandstabellen de ondersteunden niet alleen onderscheiden naar uitkeringsduur (vast/tijdelijk) en burgerlijke staat (gezinshoofd of alleenstaand).

Bijlage G De identiteit der bedeelden, een per dorp en per periode gerangschikt overzicht

Toelichting: onder de 'gefotografeerde' bedeelden (A-tabellen) verstaan we die bedeelden van wie we gegevens hebben verzameld op één bepaald moment en wel in het jaar waarin ze onderstand genoten van het armbestuur of de diaconie.

In de B-tabellen zijn gegevens opgenomen van de bedeelden die we over een langere periode hebben gevolgd, namelijk gedurende de jaren dat ze onderstand genoten.

De gegevens zijn ontleend aan de rekeningen en begrotingen van de verschillende armbesturen, staten van bedeelde personen, bevolkingsregisters en akten van de burgerlijke stand.

De aantallen en percentages zijn afgerond in hele getallen.

1 Wemeldinge

Tabel 1a: de 'gefotografeerde' bedeelden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)			beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		W'dinge	elders	arbeid	zonder	Ander	NH	anders	gehuwd	we/ong		
1850	35	74	26	52	71	29	80	3	17	100	0	66	34	2,3	
1870	24	42	58	42	79	21	75	21	4	100	0	21	79	1,6	
1880	23	70	30	48	70	30	87	4	9	100	0	61	39	2,3	
1900	19	63	37	50	47	53	68	16	16	95	5	53	47	1,95	
1910	35	51	49	53	57	43	37	49	14	94	6	34	66	2,6	
1930	13	46	54	49	77	23	31	31	38	85	15	46	54	1,4	
1935	60	85	15	48	65	35	57	11	32	93	7	73	27	2	

Tabel 1b: de bedeelden van het burgerlijk armbestuur uit 1860, 1890 en 1920

jaar	Tot. Aant.	geslacht		geboorteplaats		Beroep (%)			Godsdienst (%)		burg.staat (%)		Gem. Aant. Kind.	leeft. hu w.	gedwongen huw. (%)	Analfabetis m (%)	gemid aantal jaren steun
		man (%)	vrouw (%)	Wem (%)	elders (%)	arb. (%)	zonder (%)	ander (%)	NH (%)	ander (%)	geh (%)	w/ong (%)					
1860	22	50	50	73	27	95	5	-	95	5	41	59	2,4	27	17	67	4,2
1890	35	71	29	56	44	70	18	12	94	6	53	47	4,5	26	61	40	8,6
1920	27	41	59	56	44	22	52	26	93	7	37	63	3,1	28	53	40	11,8

Jaar	gemid leeftijd eerste steun.
1860	-
1890	44
1920	51

Wat leren bovenstaande tabellen ons over de bedeelden van het armbestuur? De getalsmatige verhouding tussen de geslachten was in de loop der tijd aan grote veranderingen onderhevig. Opvallend was dat in de perioden rond 1850, 1880-1890 en 1935 er aanzienlijk meer mannen werden bedeeld dan vrouwen, terwijl in de jaren rond 1870 en 1920-1930 het juist de vrouwen waren die oververtegenwoordigd waren. Een verband met de economische omstandigheden was duidelijk aanwezig. Het jaar 1850 kende de nasleep van de grote crisis uit de jaren veertig, de periode 1880-1890 zag de agrarische depressie en in 1935 beleefde Nederland zijn donkerste crisisjaar. Het waren de door de crisis getroffen mannelijke gezinshoofden naar wie de aandacht van het armbestuur in eerste instantie uitging. Steun aan de traditionele categorieën armen, zoals alleenstaande weduwen, kwam op de tweede plaats. Andere gegevens uit de tabel bevestigen

deze veronderstelling. Zoals gezegd was de verhouding tussen man en vrouw in de economisch 'rustige' jaren (1860-70, 1900-1920) in evenwicht of waren het juist de vrouwen die in de meerderheid waren. Het armbestuur ondersteunde in deze periode niet zozeer de armen, die als gevolg van werkloosheid bij het armbestuur aanklopten, maar in eerste instantie degenen die als gevolg van ouderdom of ziekte verarmd waren. De ontwikkeling in de verhouding tussen gehuwden en alleenstaanden (weduwen, weduwnaars) liet hetzelfde beeld zien als die tussen mannen en vrouwen. In 1850 werden met name gehuwden gesteund (meer dan 60% van de bedeelden was gehuwd), tien jaar later waren ze echter in de minderheid, in 1870 was hun aandeel zelfs gedaald tot 20% van het totale aantal gesteunden. De agrarische crisis was echter nog maar net begonnen of hun aandeel nam met sprongen toe tot 60%. Rond 1900 was de verhouding weer enigszins gelijk getrokken om in 1910-1930 weer in het voordeel van de alleenstaanden te veranderen. In 1935 veranderde de verhouding opnieuw radicaal. Bijna driekwart van de bedeelden was toen gehuwd.

Ook in de verhouding tussen de verschillende beroepen leek een verband met de crisis aanwezig, al lag dit minder duidelijk dan bij de burgerlijke staat. Tot circa 1900 vormden de arbeiders de overgrote meerderheid onder de bedeelden, ook in de periode 1860-1870. Vanaf 1910 zien we dat het aandeel van de groep 'zonder beroep' groter werd en dat van de arbeiders zelfs overtrof. In de meeste gevallen ging het hier om weduwen en ongehuwde vrouwen, kortom: groepen die met name in de niet-crisisjaren werden gesteund. In de bevolkingsregisters van vóór 1890 stond er in de meeste gevallen achter hun naam 'arbeidster' aangetekend, wat er op wees dat zij samen met hun man werkten; uit de latere registers blijkt dat dit vanaf het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw nog maar zelden voorkwam.

In 1935 waren het weer de werkloze arbeiders die de meerderheid onder de bedeelden vormden. Het is uit de tabel duidelijk dat gedurende de gehele periode de arbeiders en degenen zonder beroep de belangrijkste klanten waren van het armbestuur. Andere beroepen waren niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Een heel enkele keer werd een schoenmaker op leeftijd, een aan lager wal geraakte schipper of bejaarde winkelier gesteund. In 1935 echter waren het niet alleen arbeiders en weduwen die tot de clientèle van het armbestuur behoorden. Meer dan 30% van de ondersteunden bestond toen uit mensen met uiteenlopende beroepen als dat van schipper, koopman, bouwvakker of vrachtrijder. Het waren lieden die er tot dan toe in waren geslaagd buiten de bedeling te blijven, maar die in de jaren dertig als gevolg van de economische crisis aangewezen waren op steun van de traditionele armenzorg.

In de ontwikkeling van het gemiddeld aantal inwonende kinderen per bedeed huishouden, kunnen we geen duidelijke trend ontdekken. Het varieerde van 1,4 tot 2,6 bij de 'gefotografeerde' bedeelden, terwijl het totale aantal kinderen bij de bedeelden uit 1860, 1890 en 1920 uiteenliep van 2,4 tot 4,5. Een relatie met de economische ontwikkeling kunnen wij niet vinden. Uit de tabel blijkt in elk geval niet dat in crisisjaren kinderrijke gezinnen werden bevoordeeld boven andere huishoudens.

Ook in de ontwikkeling van de leeftijd kunnen we geen duidelijk trend signaleren. De gemiddelde leeftijd van een bedeede schommelde tussen de tweeënveertig en tweeënvijftig jaar en stond niet in verband met perioden van economische tegenspoed.

Over het kerkgenootschap waartoe de bedeelden behoorden, kunnen we kort zijn. De overgrote meerderheid van de Wemeldingse bevolking behoorde tot de hervormde gemeente en dit kwam tot uiting in de religieuze samenstelling van de groep bedeelden: gemiddeld meer dan 90% van de bedeelden was hervormd.

Wat betreft de geboorteplaats zien we wel een duidelijke trend. In de periode tot 1870 was meer dan 70% van de in Wemeldinge bedeede armen in Wemeldinge geboren. Vanaf 1870 daalde dit

percentage zienderogen. In 1900 was zelfs de meerderheid van de ondersteunden elders geboren. De wijziging van het onderstandsdomicilie in 1870, die bedeelden niet langer aan hun geboorteplaats bond en de toenemende mobiliteit onder de plattelandsbevolking, al dan niet gestimuleerd door de landbouwdepressie, waren in dit opzicht ongetwijfeld belangrijke factoren. Voor het feit dat in de jaren dertig, toen de meerderheid van de ondersteunden in Wemeldinge geboren was, een verschuiving optrad, hebben wij geen verklaring. Of moeten we deze zoeken in het beleid van het armbestuur, dat in tijden van crisis, overspoeld als het werd door vele aanvragen om steun, de voorkeur gaf aan autochtone armen? We kunnen er slechts naar gissen.

Wat betreft de bedeelden die we langere tijd hebben gevolgd, kunnen we behalve de bovengenoemde informatie, iets zeggen over huwelijksleeftijd, gedwongen huwelijken, analfabetisme en onderstandsduur. Over de huwelijksleeftijd kunnen we kort zijn: deze bleef gedurende meer dan een halve eeuw tussen de vijf- en achtentwintig jaar; van een dalende of stijgende trend was geen sprake.

Met het trekken van conclusies over gedwongen huwelijken moeten we uiterst voorzichtig zijn. Het lage percentage uit 1860 kon wellicht veroorzaakt zijn doordat we niet alle geboorten konden registreren. Het door ons voor dat jaar berekende lage gemiddelde aantal kinderen per gezin leek hierop te wijzen. Doodgeboren kinderen werden niet in de bevolkingsregisters vermeld. Bovendien waren, zoals we in hoofdstuk 7 opmerkten, de registers vóór 1850 in de meeste gevallen nauwelijks toegankelijk met als gevolg dat onze informatie over het aantal kinderen, alsmede hun geboortedata, uit de registers van 1860 en later afkomstig zijn. Een kind dat vóór die tijd was overleden of het huis uit was, stond hierin uiteraard niet meer vermeld. Hoe het ook zij, voor de jaren 1890 en 1920, was het percentage gedwongen huwelijken onder bedeelden hoog: meer dan de helft van het aantal geboorten vond plaats vóór het sluiten van het huwelijk of binnen een periode van zeven maanden na het huwelijk.

Het totale percentage bedeelden dat niet in staat was de huwelijksakte te ondertekenen deed geen recht aan de grote verschillen die tussen man en vrouw bestonden. In de meeste gevallen was het de vrouw die tegenover de ambtenaar van de burgerlijke stand verklaarde *het schrijven niet te hebben geleerd*, slechts een enkele maal kon de echtgenoot niet tekenen.

In de loop van 1860-1920 nam het aantal analfabeten af: kon van het aantal in 1860 bedeelden zo'n tweederde zijn of haar naam niet schrijven, dertig jaar later was dit nog 'maar' 40%. Het percentage bleef echter hoog: zoals uit de tabel blijkt, lag het onder de mensen uit de groep van 1920 nog steeds op veertig.

De gemiddelde leeftijd waarop een arme voor het eerst in zijn leven in aanraking kwam met het armbestuur was in 1890 bijna vierenveertig jaar, dertig jaar later was deze gestegen tot eenenvijftig jaar. Aangezien we bij gebrek aan voldoende gegevens de gemiddelde leeftijd waarop de bedeelden uit 1860 voor het eerst bij het armbestuur aanklopten niet konden uitrekenen, kunnen we op basis van de cijfers uit 1890 en 1920 concluderen dat in de loop der tijd een toenemend aantal mensen pas in een latere levensfase afhankelijk werd van het armbestuur. De cijfers die we voor de diaconie uit dezelfde jaren hebben uitgerekend, bevestigen deze conclusie.

In het aantal jaren dat een bedeelde afhankelijk was van het armbestuur bespeuren we een duidelijke ontwikkeling. Zien we in de vroegere perioden een betrekkelijke korte onderstandsperiode van iets meer dan vier jaar, in de loop der tijd trad een aanzienlijke verlenging op: in 1890 bleef een bedeelde gemiddeld meer dan acht jaar afhankelijk van het armbestuur; dertig jaar later was de gemiddelde bedelingsduur zelfs opgelopen tot bijna twaalf jaar. Een verklaring hiervoor is niet moeilijk. Bedeelde het armbestuur aanvankelijk vooral gezinshoofden (arbeiders met een beroep) en meestal op tijdelijke basis, in de latere periode

waren het vooral mensen zonder beroep, zoals ouderen en weduwen, die vaak tot hun dood door het armbestuur werden bedeeld. De cijfers in de kolom 'beroep' (tabel 1b) zijn hiervan het bewijs. Terwijl de arbeiders in 1860 nog 95,4% van de bedeelden uitmaakten, was hun aandeel in 1920 tot 22,2% geslonken. De mensen zonder beroep namen hun plaats over.

Tabel 2a: de 'gefotografeerde' bedeelden van de hervormde diaconie

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd (%)	geboorteplaats (%)		beroep (%)			burgerlijke staat (%)		kinderen
		man	Vrouw		W'dinge	elders	arbeid	zonder	anders	gehuwd	ong/wed	
1850	40	68	32	54	53	47	83	2	15	58	42	2,2
1872	29	66	34	51	52	48	76	21	3	59	41	2,4
1880	51	67	33	53	61	39	84	12	4	57	43	2,6
1900	27	59	41	66	66	34	63	26	11	37	63	1
1910	22	46	54	64	46	54	46	54	-	27	73	1,3
1929	11	55	45	71	55	45	36	55	9	55	45	0,4

Tabel 2b: de bedeelden van de hervormde diaconie uit 1862, 1890 en 1920

jaar	Tot. Aant	Geslacht (%)		Geboorte-plaats (%)		Beroep (%)			burg.staat		kind gem. aantal	leeft. hu w.	gedwo ngen huw. (%)	analfabetis me (%)	gemid. aantal jaren steun	Gemid.leeft. eerste steun
		man	Vrouw	Wem	elders	arb.	zonder	Ander	geh (%)	w/ong (%)						
1862	28	57	43	82	18	89	-	11	39	61	3,4	26	28	65	14,9	-
1890	37	43	57	65	35	68	27	5	27	73	3,6	29	22	50	14,5	57
1920	19	37	63	63	37	16	68	16	26	74	5,4	26	21	56	12,8	61

Net als bij het burgerlijk armbestuur waren de mannen onder de bedeelden in de meerderheid. Wel nam het aandeel van de vrouwen in de loop van de jaren toe en deze ontwikkeling voltrok zich gelijkmatig. Van schommelingen zoals we die bij het armbestuur tegenkwamen, was geen sprake. Evenmin zien we een relatie met perioden van economische crises. Weliswaar werden in het 'crisisjaar' 1850 voornamelijk mannen gesteund, dit gold echter ook voor de meer welvarende jaren 1862 en 1872. In de nadagen van de landbouwdepressie (1890), toen het armbestuur merendeels mannen bedeelde, waren de vrouwen onder de diaconiebedeelden in de meerderheid. Ook de verschuivingen die zich in de loop der tijd voordeden in de verhouding tussen de gehuwden enerzijds en de ongehuwden, weduwen en weduwnaars anderzijds leken weinig verband te hebben met de economische ontwikkelingen. Tot circa 1880 (1862 was een uitzondering) waren de gehuwden onder de hervormde bedeelden in de meerderheid, vanaf 1890 was het aandeel van de ongehuwden in de meeste peiljaren gestegen tot boven de 70%. Het jaar 1929 betekende in dit opzicht een breuk, maar gezien het geringe aantal bedeelden dat jaar moeten we aan dit percentage een niet al te groot gewicht toekennen.

Als we naar de beroepen kijken, zien we dat de arbeiders tot ongeveer 1900 veruit in de meerderheid waren. In de periode 1910-1930 waren het degenen zonder beroep die meer dan de helft van het diaconale bedeeldenbestand uitmaakten. Een verklaring hiervoor is niet moeilijk te vinden: het aandeel van vrouwen, merendeels weduwen zonder beroep, nam in de twintigste eeuw fors toe.

De gemiddelde leeftijd van de bedeelden liet een duidelijke stijging zien: schommelde deze in de jaren 1850-1880 tussen de vijftig en vierenvijftig jaar, gedurende de eerste drie decennia van de twintigste eeuw had de doorsneebedeelde een leeftijd van vijfenzestig jaar of, als we de peilingen uit 1929 meerekenen, zelfs hoger.

Het feit dat de diaconie zich in steeds sterkere mate ging richten op oudere, alleenstaande bedeelden, betekende dat het door ons berekende gemiddeld aantal kinderen per bedeeld

huishouden in de loop der jaren daalde. De cijfers uit tabel 2a tonen dit aan en behoeven geen nader commentaar.

Meer dan de helft van het aantal diaconiebedeelden (60%) was in Wemeldinge geboren. Ondanks fluctuaties kunnen we niet stellen dat zich in de loop van de tijd een duidelijke ontwikkeling voordeed. De wijziging van het onderstandsdomicilie gold niet voor de kerkelijke instellingen en had dus geen invloed op een eventuele woonplaatsverandering. Een verband met de economische crisis, dat we bij de bedeelden van het burgerlijk armbestuur wel constateerden, zien we hier niet.

De huwelijksleeftijd van de diaconiebedeelden week niet of nauwelijks af van die van de bedeelden van het armbestuur: over de gehele periode lag de gemiddelde leeftijd tussen de zesentwintig en negentwintig jaar. Wel was bij de bedeelden van beide instellingen sprake van een omgekeerde ontwikkeling: terwijl rond 1860 de gemiddelde huwelijksleeftijd van de kerkelijk en burgerlijk bedeelden nagenoeg dezelfde was (ongeveer zesentwintig) steeg deze bij de eerste groep tot ruim achtentwintig in 1890 om daarna tot bijna zesentwintig in 1920 te zakken. Bij de bedeelden van het armbestuur daalde de leeftijd eerst tot circa zesentwintig in 1890 om vervolgens te stijgen tot ruim achtentwintig in 1920. Een verklaring hiervoor kunnen we niet geven. We kunnen op basis van de drie peilmomenten en de schommelingen die zich voordeden niet spreken van een éénduidige ontwikkeling.

Het percentage gedwongen huwelijken lag beduidend lager dan dat onder de bedeelden van het armbestuur. In de periode 1860-1920 was gemiddeld 'slechts' een kwart van de huwelijken gedwongen. Er was bovendien sprake van een licht dalende tendens: was in 1862 ruim 27% van de bruiden op de trouwdag zwanger of reeds bevallen, onder de bedeelden van 1920 was dit percentage teruggelopen tot 21,4%. Het is niet uitgesloten dat de kerkelijke tucht verantwoordelijk was voor dit, zeker in vergelijking met het burgerlijk armbestuur, lage percentage.

Het aantal kerkelijk bedeelden dat de huwelijksakte niet kon tekenen, was en bleef hoog. Waren rond 1860 de percentages analfabeten onder de burgerlijke en kerkelijke bedeelden ongeveer gelijk (65%), in 1890 en 1920 waren er duidelijke verschillen ontstaan: terwijl het percentage onder de eerste groep was teruggedrongen tot zo'n veertig, bleef dit bij de kerkelijk bedeelden boven de vijftig. Net als bij de bedeelden van het armbestuur waren het voor het overgrote deel vrouwen die niet konden schrijven.

De leeftijd dat een arme hervormde lidmaat voor het eerst in zijn leven diaconale ondersteuning genoot, was hoog. Met een gemiddelde leeftijd van zesenvijftig tot zestig jaar was hij ruim tien jaar ouder dan de klant die voor het eerst een succesvol beroep deed op de liefdadigheid van het burgerlijk armbestuur.

Kijken we tenslotte, naar het gemiddeld aantal jaren dat een bedeelde kerkelijke steun genoot, dan zien we het volgende. Allereerst was de lengte van de periode opvallend: veertien jaar was een lange periode, zeker wanneer we haar afzetten tegen de gemiddelde levensverwachting en haar vergelijken met het aantal jaren dat een arme gemiddeld door het algemeen armbestuur werd bedeelde. Wat verder opviel, was dat de lengte van de onderstandsperiode in de loop der jaren een lichte daling te zien gaf, een ontwikkeling die in contrast stond met die welke we bij het burgerlijk armbestuur zagen, waar de gemiddelde onderstandsduur juist met sprongen toenam.

Uit het bovenstaande is duidelijk dat we niet in staat zijn een beeld van een 'standaard'-bedeelde te scheppen. Hiervoor was en bleef de groep bedeelden van het burgerlijk en kerkelijk armbestuur te heterogeen. Wel kunnen we enkele lijnen ontdekken die het ons mogelijk maken een profiel van een bedeelde te schetsen. Met nadruk stellen we dat onderstaande

schetsen rudimentair zijn en geen recht doen aan de individuele bedeeden. Uit de notulen en de correspondentie van armbestuur en diaconie komen we een heel enkele maal werkelijke bedeeden tegen, mensen van vlees en bloed. Hoe interessant en soms zelfs spectaculair deze individuele gevallen ook mogen zijn, het zijn en blijven uitzonderingen die ons beeld van de historische werkelijkheid, dat maar al te vaak gebaseerd is op uitersten, alleen maar vertroebelen.

Een diaconiebedeelde uit circa 1860 was in veel gevallen een man, arbeider van beroep en vader van twee tot drie kinderen. In de regel was hij in Wemeldinge geboren. Hij was op zesentwintigjarige leeftijd gehuwd en in tegenstelling tot zijn echtgenote was hij in staat zijn huwelijksakte te ondertekenen. Mogelijk dat hij al eerder bij de diaconie had aangeklopt, maar de kans dat deze hem accepteerde was groter wanneer de man de vijftig was gepasseerd. Indien de diaconie besloot de arme man de helpende hand toe te steken, bestond er een zeer grote kans dat hij veertien jaar of langer afhankelijk bleef van de kerkelijk steun.

Hoe anders was de situatie in 1920? De meeste bedeeden waren nu in Wemeldinge geboren vrouwen op leeftijd -vijfenzestig jaar of ouder was beslist niet uitzonderlijk-, vaak weduwen en moeders van vijf tot zes kinderen die op het moment van bedeling al lang het huis uit waren. Toen zij op vijfentwintigjarige leeftijd waren getrouwd, bestond er een reële kans dat ze niet konden schrijven. Hun man, in vrijwel alle gevallen een arbeider, was geen analfabeet. De vrouwen waren in de meeste gevallen niet tot het huwelijk gedwongen. De diaconie besloot in de meeste gevallen de vrouwen, onmiddellijk na het overlijden van hun echtgenoot, op de bedelingsrol te plaatsen. Plaatsing op deze rol was voor veel van deze weduwen een levenslang abonnement.

Tussen de diaconie- en de armbestuurbedeeden bestonden rond 1860 nauwelijks verschillen. Ook bij het armbestuur zien we overwegend mannen, die in Wemeldinge zelf waren geboren, arbeider van beroep waren en tot de hervormde kerk behoorden. Net als de diaconiebedeelde was de man op zesentwintigjarige leeftijd gehuwd en de kans dat hij niet kon schrijven was groot, maar lang niet zo groot als de kans dat zijn echtgenote analfabeet was. Rond zijn vijftigste, mogelijk iets eerder, deed hij met succes een beroep op de kassen van het armbestuur. De kans dat hij lange tijd aangewezen bleef op de burgerlijke liefdadigheid was niet erg groot.

In 1920 had ook bij het armbestuur de situatie zich gewijzigd. Nu was de vrouw de belangrijkste klant, zij het niet zo overduidelijk als bij de diaconie. Ze was weduwe, maar met haar vijftig jaar aanzienlijk jonger dan de door de kerk ondersteunde weduwen. Ze was op achtentwintigjarige leeftijd gehuwd en de kans was groot dat ze in tegenstelling tot de vrouwelijke bedeelde uit 1860 kon lezen en schrijven. Vele vrouwelijke bedeeden waren zwanger op het moment dat ze in het huwelijk traden. Wanneer ze eenmaal door het armbestuur werd gesteund, bleef ze meer dan een decennium lang afhankelijk van de bedeling.

2 Kapelle-Biezeling

Tabel 3a: de 'gefotograferde' bedeeden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		Aantal kind
		man	vrouw		Kapelle	elders	arbeid	zonder	ander	NH	Ander	gehuwd	we/ong	
1883	28	54	46	53	39	61	36	50	14	96	4	32	68	2,1
1901	25	36	64	58	42	58	33	63	4	96	4	29	71	1,96
1910	30	40	60	57	37	63	27	70	3	87	13	17	83	1,46
1930	25	44	56	68	52	48	30	61	9	78	22	30	70	0,91
1935	56	69,6	30,4	56	46	54	47	31	22	84	16	62	38	1,49

Tabel 3b: de bedeelden van het burgerlijk armbestuur uit 1888 en 1920

jaar	totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Godsdienst (%)		burg.staat (%)		kind (gem. aantal)	Leeft. Hu w.	gedwo ngen huw. (%)	analfabeti sm (%)	gemid.aa ntal jaren steun
		man	vrouw	Wem	Elders	arb.	Zonde r	Ander	NH	Ander	geh	w/ong					
1888	23	64	36	55	45	50	36	14	95	5	41	59	3,7	28	29	56	?
1920	19	26	74	74	26	21	79	-	84	16	21	79	2,5	28	50	25	16,5

Jaar	gemid leeftijd eerste steun.
1888	?
1920	52,2

Als we de blik richten op de bedeelden van het Kapelse burgerlijk armbestuur in de periode 1883-1935, vallen de volgende zaken op.

De verhouding tussen aantallen mannen en vrouwen was aan aanzienlijke schommelingen onderhevig. Zo werden er in de jaren 1883, 1888 en 1935 aanmerkelijk meer mannen ondersteund dan vrouwen; in het laatste jaar bestond bijna 70% van de armbestuurklanten uit mannen. Het ligt voor de hand hier de invloed van de crisis te bespeuren, toen de aandacht van de armbesturen in eerste instantie voornamelijk mannelijke gezinshoofden betrof. We zagen dit reeds eerder in Wemeldinge. Voor 1935 lijkt dit ook wel te kloppen, toen de meerderheid van de ondersteunden -ruim 60%- aan het hoofd van een gezin stond; voor de crisisjaren 1883-1888 ging dit echter niet op. Net als in de overige peiljaren was toen een duidelijke meerderheid van de bedeelden weduwe, weduwnaar of ongehuwd.

De verhouding tussen de groepen gehuwden en alleenstaanden wees de gehele periode door in het voordeel van de laatste: slechts 33% van de bedeelde armen was gehuwd. Als we het in dit opzicht uitzonderlijke jaar 1935 buiten beschouwing laten, zakt dit percentage zelfs naar 23! Wat betreft de leeftijden der bedeelden kunnen we constateren dat hierin in de loop der jaren slechts lichte verschuivingen optraden: zeer geleidelijk nam de leeftijd toe. Waren de meeste bedeelden in de jaren tachtig voor in de vijftig, vanaf circa 1900 behoorden de meesten tot de categorie late vijftigers. Het jaar 1930 was met een gemiddelde van ruim zevenenzestig jaar een uitzondering.

Kijken we naar de geboorteplaats van de bedeelden, dan was opvallend dat in vrijwel alle peiljaren de geboren Kapellenaren in de minderheid waren. Dit kan er op wijzen dat in Kapelle net als in Kloetinge, zoals we verderop in deze bijlage zullen zien en in tegenstelling tot Wemeldinge, betrekkelijk veel mensen van buiten de gemeente zich vestigden. Jammer is dat ons geen gegevens over de periode 1850-1883 ter beschikking staan; alleen een onderzoek naar de bedeelden uit deze periode zou ons immers iets kunnen zeggen over eventuele veranderingen in de geboorteplaats als gevolg van de landbouwdepressie en -wellicht nog belangrijker- de wijziging van het onderstandsdomicilie in 1870.

Het was allesbehalve verbazingwekkend dat een grote groep van de ondersteunden uit (land)arbeiders bestond. Wat wel opvallend is, is dat de arbeiders niet de meerderheid vormden. Hun aandeel in de totale groep bedroeg 'slechts' 35%, beduidend minder dan de bedeelden zonder beroep (56%), voornamelijk weduwen en ongehuwde vrouwen. In de crisisjaren 1883, 1888 en 1935 was de groep bedeelden met een ander beroep dan arbeider groter dan in de

overige jaren, wat erop wijst dat het niet alleen arbeiders waren die als gevolg van de crisis hun toevlucht moesten zoeken bij het armbestuur.

Over de godsdienst van de bedeelden kunnen we volstaan met een korte opmerking. Bijna 90% behoorde tot de hervormde kerk en dit percentage weerspiegelde de religieuze samenstelling van de Kapelse bevolking.

Het aantal kinderen van bedeelden was klein. Uit de cijfers van 1888 en 1920 blijkt dat het gemiddeld aantal tussen de 2,5 en 3,7 lag en deze cijfers hadden betrekking op het totale aantal kinderen dat een gezin, dat vroeg of laat met het armbestuur in aanraking kwam, telde. Uit de jaren waarin we een momentopname van de situatie der armen maakten, bleek dat het aantal inwonende kinderen veel lager was: over de gehele periode gerekend één tot twee. Bovendien liet het gemiddelde aantal in de loop der tijd een daling zien: van 2,1 in 1883 tot 0,91 in 1930. Wederom vormde 1935 een (logische) uitzondering. In dat jaar werden voornamelijk gehuwde kostwinners (met kinderen) bedeeld.

De schaarste aan gegevens over de groepen bedeelden die we langere tijd volgden, dwingt ons tot voorzichtigheid in het trekken van conclusies over huwelijksleeftijd, analfabetisme en andere zaken die voor een typering van de bedeelden noodzakelijk zijn. Uit de cijfers kunnen we het volgende afleiden.

Bedeelden trouwden in hun achtentwintigste levensjaar. Hierin leek in de loop van ruim dertig jaar geen verschuiving op te treden. Gemiddeld 40% van de huwelijken was gedwongen. In de groep-1920 was zelfs de helft van de vrouwen 'gedwongen' tot het huwelijk.

Het aantal huwelijkspartners dat niet in staat was de trouwakte te ondertekenen nam duidelijk af. Kon uit de groep-1888 meer dan de helft van de vrouwen, mannen of beiden niet schrijven, drie decennia later gold dit nog maar voor een kwart.

Het gemiddeld aantal jaren dat een bedeelde onderstand genoot, was lang: ruim zestien jaar. Aangezien we voor de groep-1888 niet over vergelijkbare gegevens beschikken, toont een vergelijking met Wemeldinge, waar de gemiddelde onderstandsperiode van de groep-1920 op bijna twaalf jaar lag, aan dat er sprake was van een lange, voor sommige bedeelden zelfs levenslange, afhankelijkheid van het armbestuur.

De leeftijd waarop de arme voor het eerst in zijn leven in aanraking kwam met het armbestuur was ruim tweeënvijftig jaar, slechts één jaar ouder dan een bedeelde in Wemeldinge.

Tabel 4a: de 'gefotografeerde' bedeelden van de hervormde diaconie te Kapelle en Biezelinge

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd (%)	geboorteplaats (%)		beroep (%)			Burgerlijke staat (%)		kinderen
		man	vrouw		Kapelle	elders	arbeid	Zonder	Anders	Gehuwd	ong/wed	
1850	26	40	60	55	36	64	84	12	4	32	68	1,7
1870	9	67	33	54	78	22	56	44	-	56	44	2,2
1880	28	56	44	56	62	38	42	42	16	33	67	2,6
1900	18	28	72	68	61	39	22	78	-	22	78	0,8
1910	15	47	53	63	53	47	33	67	-	26	74	1,7
1930	5	-	100	67	60	40	-	100	-	-	100	0
1935	6	33	67	66	50	50	33	67	-	17	83	0,3

Tabel 4b: de bedeeden van de hervormde diaconie te Kapelle en Biezeling uit 1860 1890 en 1920

jaar	totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			burg.staat (%)		kind gem. aantal	leeft. hu w.	Gedwongen huw. (%)	Analfabetism (%)	gemid. aantal jaren steun	gemid.leeft. eerste steun
		man	vrouw	Kapelle (%)	elders (%)	arb. (%)	zonder (%)	ander (%)	geh (%)	w/ong (%)						
1860	19	63	37	59	41	88	6	6	59	41	3	25	50	92	9	46
1890	31	68	32	61	39	65	29	6	52	48	4,6	29	50	52	10,4	51
1920	12	33	67	50	50	17	75	8	17	83	5,8	24	60	10	18,8	51

Met uitzondering van 1850, toen zes van de tien bedeeden vrouw waren, waren het de mannen die in de periode 1860-1890 in de meerderheid waren. Vanaf het einde van de negentiende eeuw zien we een plotselinge breuk. Was in 1890 het percentage vrouwelijke bedeeden slechts tweeëndertig; in 1900 was dit maar liefst met veertig gestegen tot iets meer dan tweeënzeventig. Ook in de jaren dertig waren de vrouwen in de meerderheid, al moeten we hierbij opmerken dat het aantal bedeeden in deze laatste periode dermate klein was dat we voorzichtig moeten zijn met conclusies. De trend is duidelijk: in de loop der tijd richtte de plaatselijke diaconieën zich op den duur vrijwel uitsluitend op vrouwen. Dit was een belangrijk verschil met het armbestuur, waar sprake was van een meer evenwichtige verhouding tussen de geslachten.

Uit de cijfers bleek niet dat de diaconieën zich in de jaren tachtig en negentig meer gingen richten op mannen die als gevolg van de landbouwdepressie werkloos waren geworden. In 1870 behoorde 66,7% van de bedeede armen tot het mannelijk geslacht, gedurende 1880-1890 was dit percentage zelfs met 5 gezakt.

Economische crises leken evenmin invloed te hebben op de verschuivingen die zich in de loop der jaren voordeden in de burgerlijke staat.

Over de gehele periode gerekend was eenderde van de diaconiearmen gehuwd. In de peiljaren 1860, 1870 en 1890 (1880 vormde hierop een uitzondering waarvoor wij geen verklaring hebben) was nog een meerderheid van de bedeeden gehuwd: gemiddeld iets meer dan 55%. Net als in de verhouding tussen de geslachten, trad ook hier in het laatste decennium van de negentiende eeuw een grote verandering op. Was in 1890 van de bedeeden 51,6% gehuwd, in 1900 behoorde meer dan driekwart tot de categorie weduwen of ongehuwden en hun aandeel zou in de twintigste eeuw alleen maar groter worden. Noch de crisisjaren van de negentiende eeuw, noch die van de twintigste hadden hier invloed op.

Wat de gemiddelde leeftijd van de bedeeden betreft, constateren we een groot verschil tussen de periode vóór 1900 en die erna. Was een diaconiebedeede in de negentiende eeuw gemiddeld vijfenvijftig jaar, in de periode 1900-1935 was de gemiddelde leeftijd opgelopen tot ruim zesenzestig jaar.

Wat de geboorteplaats betreft, kunnen we opmerken dat gemiddeld meer dan de helft van de diaconiekanten in Kapelle was geboren. In dit opzicht deden zich in de loop der tijd slechts zeer geringe wijzigingen op. In de twintigste eeuw bevonden zich onder de bedeeden iets minder bedeeden (55%) die in Kapelle waren geboren dan in de voorgaande eeuw (59%).

De arbeiders vormden de grootste beroepsgroep onder de bedeeden. In de periode tot 1900 was hun aandeel overheersend: gemiddeld 67% van de bedeeden was toen arbeider. Vanaf 1900 nam het aandeel van de categorie 'zonder beroep' met sprongen toe. Met gemiddeld 77% (1900-1935) vormde deze groep toen de absolute meerderheid van alle diaconiearmen. Het belang van andere groepen dan arbeiders en mensen zonder beroep was te verwaarlozen.

De gemiddelde gezinsgrootte van de kerkelijke bedeeden was iets groter dan die van de klanten van het burgerlijk armbestuur. Het gemiddelde aantal kinderen van een gezin dat vroeg of in de

meeste gevallen laat met het armbestuur in aanraking kwam, varieerde van drie (groep-1860) tot bijna zes (groep-1920). Terzijde zij opgemerkt dat deze cijfers gemakkelijk tot een verkeerde conclusie kunnen leiden, namelijk dat de diaconie zich in steeds sterkere mate ging richten op grote gezinnen. Niets was echter minder waar, de gemiddelde gezinsgrootte betrof het totale aantal kinderen dat een gezin gedurende de gehele levensloop had. De bedeling geschiedde in verreweg de meeste gevallen op latere leeftijd, toen de meeste kinderen reeds lang het huis uit waren.

Uit de momentopnamen die we van de bedeelden maakten, blijkt dat het gemiddelde aantal kinderen laag was. Voor de periode 1850-1935 kwamen wij op een gemiddelde van iets meer dan één. Er was sprake van een dalende tendens: tot en met 1880 bedroeg het gemiddelde aantal kinderen ruim twee; vanaf 1900 daalde dit tot minder dan een. Verwonderlijk was dit niet, gezien het feit dat het aandeel van alleenstaande weduwen en weduwnaars alsmede ongehuwden in de loop der tijd groter en groter werd.

Als we naar de huwelijksleeftijd van de bedeelden kijken, zien we dat de bedeelde uit de groep-1860 ongeveer vijfentwintig jaar was toen hij of zij trouwde; dertig jaar later is de huwelijksleeftijd opgelopen tot ruim achtentwintig jaar om in de twintigste eeuw te dalen tot drieëntwintig. Uit deze cijfers blijkt geen duidelijke tendens. Deze zien we wel in de gegevens over het analfabetisme, het gemiddeld aantal onderstands jaren en de leeftijd waarop de arme voor het eerst met succes een beroep deed op de kerkelijke bedeling. Het analfabetisme nam met sprongen af: kon uit de groep-1860 meer dan 90% van de echtgenoten zijn of -wat in verreweg de meeste gevallen gold- haar naam niet schrijven; drie decennia later was dit nog 'maar' iets meer dan de helft. Van de bedeelden uit 1920 was 90% bij machte de huwelijksakte te ondertekenen.

De bedeelden waren gemiddeld negenenveertig jaar oud, toen zij voor het eerst afhankelijk werden van de diaconie. Slechts heel langzaam steeg deze leeftijd in de onderzoeksperiode. In 1890 en 1920 lag ze op ruim eenenvijftig jaar, waarmee ze nagenoeg gelijk was aan die van de bedeelden van het burgerlijk armbestuur.

Tenslotte nog een opmerking over de gedwongen huwelijken. Zoals uit tabel 4b blijkt, was gemiddeld iets meer dan de helft van het aantal vrouwen zwanger of reeds bevallen op het moment dat ze in het huwelijk trad. In dit opzicht traden in de periode geen verandering op.

Blijken uit het bovenstaande significante verschillen tussen de clientèle van het armbestuur enerzijds en die van de Kapelse en Biezelingse diaconie anderzijds?

Zowel het armbestuur als de diaconieën ondersteunden gedurende de gehele periode iets meer vrouwen dan mannen. Er was echter een belangrijk verschil als men een differentiatie in tijd aanbrengt. Terwijl de diaconie in de loop der tijd steeds meer vrouwen ging ondersteunen en dit onafhankelijk van de economische ontwikkeling, verleende het armbestuur in crisisjaren in meerderheid steun aan mannen.

De overgrote meerderheid van de kerkelijke en burgerlijke bedeelden was alleenstaand. Slechts iets meer dan 30% (diaconie 31% en armbestuur 33%) was gehuwd. Ook deze overeenkomst maskeerde een belangrijk verschil dat tussen beide groep bedeelden bestond. Terwijl de procentuele verhouding tussen gehuwden en alleenstaanden bij het burgerlijk armbestuur aan fluctuaties onderhevig bleef, was bij de diaconie sprake van een eenduidige ontwikkeling: het aandeel van de ongehuwden, weduwen en weduwnaars nam gestaag toe.

In leeftijd ontliepen armbestuur- en diaconiebedeelden elkaar nauwelijks, althans als we de blik richten op de negentiende eeuw, toen de gemiddelde leeftijd tussen de tweeënvijftig en zesenvijftig jaar lag. Ofschoon de leeftijd van de armbestuurbedeelden in de twintigste eeuw ook hoger werd, was de stijging hier lang niet zo spectaculair als die bij de diaconieklanten.

Kijken we naar de geboorteplaats, dan zien we dat de diaconieklanten in meerderheid (57%) in Kapelle zelf waren geboren, terwijl meer dan de helft van de bedeelden van het armbestuur uit een andere plaats kwam. Dit verschil kon zijn veroorzaakt doordat de hervormde gemeenten een ander onderstandscriterium hanteerden dan de burgerlijke gemeenten. Vanaf 1870 gold voor de laatste immers dat de arme voor zijn ondersteuning niet langer afhankelijk was van de geboorteplaats, maar van de verblijfplaats. De hervormde diaconie ging echter nog steeds uit van de geboorteplaats met als gevolg dat haar aandacht in eerste instantie uitging naar de armen die in de eigen gemeente waren geboren.

Voor beide bedelingsinstellingen gold dat de meeste klanten zonder beroep waren. Van degenen met een beroep waren de arbeiders in de meerderheid. Bleef het aandeel van de arbeiders in de groep bedeelden van het armbestuur de gehele periode door betrekkelijk constant -zo'n 35%- bij de diaconie werden de arbeiders geleidelijk aan verdrongen door de mensen zonder beroep. De leeftijd waarop voor het eerst bedeling werd genoten was ongeveer tweeënvijftig jaar en was voor de diaconie- en de armbestuurbedeelden bijna gelijk.

Het aantal jaren dat een bedeelede afhankelijk was van de armenzorg steeg in de loop der jaren enorm. Dit gold voor de diaconie en, ofschoon we geen cijfers hebben voor de jaren 1860 en 1890, waarschijnlijk ook voor het burgerlijk armbestuur. Als we naar het jaar 1920 kijken, zien we dat de gemiddelde onderstandsduur bij het armbestuur en de diaconie niet zo sterk uiteenliep. Een diaconieklant bleef toen gemiddeld bijna negentien jaar aangewezen op de diaconie; een ondersteunde van het armbestuur ruim zestien jaar.

Het aantal bedeelden dat analfabeet was, liet zowel bij de diaconie als bij het armbestuur, een daling zien. Bij de diaconie leek deze daling meer afgetekend (van 91% in 1860 naar 10% in 1920) dan bij het armbestuur (56% in 1888 en 25% in 1920), maar gezien de geringe aantallen waarop deze percentages zijn gebaseerd, mogen we aan deze uitkomsten geen al te groot gewicht toekennen. Dit gold evenzeer voor de cijfers over het aantal gedwongen huwelijken.

3 Wolphaartsdijk

Tabel 5a: de 'gefotografeerde' bedeelden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		W'dijk	elders	arbeid	Zonder	Ander	NH	anders	Gehuwd	we/ong	
1850	25	44	56	43	53	47	100	-	-	100	-	32	68	1,4
1870	34	32	68	45	48	52	93	3	3	100	-	24	76	2
1880	18	22	78	49	50	50	94	6	-	89	11	17	83	2,6
1900	16	50	50	55	56	44	94	6	-	94	6	25	75	1,3
1910	13	62	38	65	46	54	77	15	7,7	85	15	23	77	1,4
1930	7	57	43	44	33	67	33	33	33	100	-	43	57	1,3
1935	14	71	29	51	57	43	57	29	14	100	-	57	43	1,8

Tabel 5b: de bedeelden van het burgerlijk armbestuur uit 1860, 1890 en 1920

jaar	totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Godsdienst (%)		burg.staat (%)		kind (gem. aantal)	leeft. hu w.	Gedw ongen Huw. (%)	analfabe tism (%)	gemid.aantal jaren steun
		man	vrouw	W'dijk	Elders	arbeid	Zonde r	ander	NH	Ander	geh	w/ong					
1860	20	55	45	68	32	100	-	-	95	5	30	70	1,7	26	29	75	12,1
1890	18	44	56	44	56	89	11	-	89	11	44	56	3,4	27	33	50	15,2
1920	11	82	18	64	36	73	27	-	82	18	82	18	5,2	?	?	?	12,7

Jaar	gemid leeftijd eerste

	steun.
1860	41
1890	45
1920	39

Wat betreft de numerieke verhouding tussen de geslachten, deed zich in de loop der tijd een verschuiving voor. Waren het in de jaren tot de eeuwwisseling voornamelijk vrouwen die ondersteund werden, vanaf 1900 behoorde het merendeel van de bedeelde armen tot het mannelijk geslacht. Een verband met economische crises leek niet aanwezig. Weliswaar werden in de crisisjaren van de twintigste eeuw (1930 en 1935) voornamelijk mannen bedeeld die, zeker in 1935, gehuwde kostwinners waren, in de depressiejaren van de late negentiende eeuw (peiling 1880 en 1890) waren het grotendeels vrouwen, ongehuwden of weduwen, die bedeeld werden, kortom: traditionele categorieën armen die ook in niet-crisisjaren op de bedelingsrol stonden. Kijkt men naar de leeftijd van de bedeelde, dan zien we een stijgende trend. Was de gemiddelde leeftijd van een bedeelde in de periode 1850-1870 drieënveertig jaar, rond 1900 is deze opgelopen tot vijfenvijftig om in het eerste decennium van de twintigste eeuw tot vijfenzestig te stijgen. De economische crisis leek in dit opzicht wel tot een verandering te leiden: zoals blijkt uit de cijfers over 1930 en 1935, daalde de gemiddelde leeftijd van de bedeelde armen tot circa zevenenveertig jaar. Dit laatste kan erop wijzen dat het armbestuur zich toen meer en meer ging richten op steun aan crisisslachtoffers.

Iets meer dan de helft van de armbestuurklanten was in Wolphaartsdijk geboren. Grote veranderingen of verschuivingen deden zich in dit opzicht nauwelijks voor, in elk geval te weinig om hier conclusies aan te kunnen verbinden. De wijziging in onderstandsdomiclie in 1870 leek nauwelijks invloed te hebben op eventuele veranderingen in geboorteplaats van de bedeelde.

In de periode tot 1900 was meer dan 90% van de bedeelde arbeider. Geleidelijk nam vanaf 1870 het aandeel van de mensen zonder beroep toe. In de twintigste eeuw vormden zij zo'n 25 tot 30% van het totale aantal bedeelde. Op zich was dit een enigszins merkwaardige ontwikkeling, als men bedenkt dat het aantal ondersteunde mannen -voor het overgrote deel arbeiders- in de loop der tijd sterk toenam en men dus eerder een afname van het aantal mensen zonder beroep zou verwachten.

Het aandeel van andere beroepen dan dat van arbeider stelde weinig voor; alleen in de crisisjaren 1930 en 1935 werden behalve arbeiders enkele ambachtslieden ondersteund.

Over de godsdienstige gezindte kunnen we kort zijn. Vrijwel alle bedeelde behoorden tot de hervormde gemeente. Net als bij de meeste andere dorpen was de religieuze samenstelling van de klanten van het armbestuur een afspiegeling van die der totale dorpsamenleving. Dit was minder logisch dan men wellicht zou denken. De hervormde diaconie was in eerste instantie bedoeld voor de arme hervormde lidmaten, terwijl het armbestuur openstond voor alle anderen, dus behalve niet-lidmaten ook voor mensen van andere kerkgenootschappen waarbij we denken aan de gereformeerde en katholieke kerken. Het feit dat zich onder de klanten van het armbestuur nauwelijks leden bevonden van deze kerkgenootschappen, wees erop dat deze ondersteund werden door de armbesturen van de eigen geloofsrichting.

Als we de blik richten op de burgerlijke staat van de bedeelde, kunnen we constateren dat de verhouding tussen gehuwden enerzijds en ongehuwden, weduwen en weduwnaars anderzijds duidelijk in het voordeel van de laatste groep wees en dat gold met uitzondering van het peiljaar 1880 tot in de twintigste eeuw. Vanaf de jaren twintig leek hierin een kentering te komen, toen meer dan de helft van het aantal bedeelde armen gehuwd was en aan het hoofd van een gezin stond.

Het gezin van een bedeelde was niet groot. Zoals uit tabel 5a blijkt varieerde het gemiddelde aantal thuiswonende kinderen op het moment van bedeling van 1,25 tot 2,6. Dit aantal was aan schommelingen onderhevig waarbij een verband met de economische crises aanwezig was. In slechte tijden (1880 en 1935) werden vooral armen met betrekkelijk veel kinderen ondersteund, in economisch gunstiger tijden lieden met weinig kinderen, voornamelijk (oudere) ongehuwden en weduwen.

Onze verdere gegevens over de bedeeden uit de jaren 1860, 1890 en 1920 zijn in enkele gevallen te summier om er veel conclusies aan te kunnen verbinden. Wat we mogen vaststellen, zijn de volgende zaken. In de loop der tijd nam de gezinsgrootte toe. Telde een gezin dat in 1860 werd bedeed nog geen twee, al dan niet thuiswonende, kinderen. In 1920 was dit aantal opgelopen tot ruim vijf. Men zou kunnen tegenwerpen dat dit logisch was, gezien het feit dat in 1920 meer dan 80% van de bedeeden gehuwd was en dus meer kinderen had dan de bedeeden uit 1860 die voor de overgrote meerderheid uit alleenstaanden bestonden. Of de bedeeden in het peiljaar gehuwd of alleenstaand waren, heeft evenwel op het kindertal nauwelijks invloed. We tellen immers het totale aantal kinderen dat in een bedeed huishouden was geboren. Ook weduwen of weduwnaars hadden kinderen.

Over de ontwikkeling van de huwelijksleeftijd en de omvang van het aantal gedwongen huwelijken kunnen we bij gebrek aan gegevens over het jaar 1920 weinig zeggen. Opvallend was wel dat de gemiddelde huwelijksleeftijd van de bedeeden uit 1860 en 1890 (iets meer dan zesentwintig jaar) drie jaar lager was dan die van de hervormde bedeeden.

Het analfabetisme onder de bedeeden liep terug: was uit de groep-1860 driekwart van de huwelijkspartners niet in staat de eigen naam te schrijven, dertig jaar later was dit nog 'maar' de helft.

Een bedeelde van het Wolphaartsdijkse armbestuur genoot gemiddeld dertien jaar onderstand. Van een duidelijke stijging of daling was geen sprake. Zoals uit tabel 5b blijkt, deed zich wel een schommeling voor. Dit laatste gold tevens voor de gemiddelde leeftijd waarop een arme voor het eerst met succes een beroep deed op de armenkas. In 1860 was hij veertig jaar oud, in 1890 vijfenveertig jaar en in 1920 negenendertig jaar. Een verband met de duur van de uitkering leek hier te bestaan: hoe hoger de leeftijd dat iemand voor het eerst in aanraking kwam met het armbestuur, hoe langer de uitkeringsduur was.

Tabel 6a: de 'gefotografeerde' bedeeden van de hervormde diaconie

Jaar	Totaal	geslacht (%)		leeftijd (%)	Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			burgerlijke staat (%)		kinderen
		man	vrouw		W'dijk	Elders	arbeid	Zonder	anders	gehuwd	ong/wed	
1850	42	35,7	64,3	51,6	46,2	53,8	97,4	-	2,6	30,9	69,1	2,5
1870	27	33,3	66,7	56,2	66,7	33,3	92,6	3,7	3,7	25,9	74,1	2,2
1880	41	48,8	51,2	51,8	56,4	43,5	97,4	2,6	-	38,5	61,5	1,9
1900	26	50	50	64,2	61,5	38,5	88,5	11,5	-	19,2	80,8	1
1920	3	66,7	33,3	63	66,7	33,3	66,7	33,3	-	66,7	33,3	2,7
1930	6	83,3	16,7	53,2	100	-	100	-	-	66,7	33,3	4
1935	15	80	20	57,8	50	50	71,4	21,4	7,2	73,3	26,7	2,4

Tabel 6b: de bedeeden van de hervormde diaconie uit 1860, 1890 en 1906

Jaar	Totaal	geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Burg.staat (%)		kind gem. aantal	leeft. hu w.	gedwon gen huw. (%)	analfabetism (%)	gemid. aantal jaren steun	gemid. leeft. eerste steun
		man	vrouw	W'dijk	elders	arb.	zonder	ander	Geh	W/ong						
1860	50	46	54	56	44	98	-	2	36	64	3	31	30	80	13,2	48
1890	35	40	60	65	35	82	12	6	32	68	3,2	28	40	46,2	15,9	54
1908	26	46	54	46	54	75	21	4	32	68	4,3	30	33	40	12,6	58

Als we de blik richten op de bedeelden van de hervormde diaconie en ons allereerst buigen over de verhouding tussen de aantallen ondersteunde mannen en vrouwen, was opvallend dat deze over de gehele periode beschouwd nagenoeg dezelfde was als die bij het burgerlijke armbestuur. Laten we 1920 en 1930 wegens het uiterst geringe aantal bedeelden in die jaren, buiten beschouwing, dan waren het de vrouwen die onder de diaconiebedeelden in de meerderheid waren. Van een groot verschil met het armbestuur, waar de mannen iets meer dan de helft van het bedeeldenbestand uitmaakten, was evenwel geen sprake. Ook de veranderingen die zich in de loop der jaren in de verhouding tussen de geslachten van de kerkelijke bedeelden voordeden, vertoonden grote overeenkomsten met die welke we bij het armbestuur tegenkwamen. In de jaren 1930 en 1935 waren het ook hier voornamelijk mannen die ondersteund werden. In de crisisjaren van de negentiende eeuw (1880 en 1890) waren, net als bij het armbestuur, de vrouwen in de meerderheid.

Ook de verschuivingen die zich voordeden in de burgerlijke staat van de diaconiebedeelden vertoonden grote gelijkenis met die van de armbestuurklanten. Zo was een meerderheid van de ondersteunden in de crisisjaren van de twintigste eeuw gehuwd (bij het armbestuur iets meer dan de helft, bij de diaconie ruim tweederde), terwijl in de jaren 1880 en 1890 de meerderheid van de bedeelden van beide armenzorginstellingen alleenstaand was.

De trend in de ontwikkeling der leeftijd van de bedeelden was bij armbestuur en diaconie nagenoeg identiek. Tot ongeveer 1900 was sprake van een stijging, om vanaf 1910/1920 tot 1930 te dalen. In de jaren dertig steeg de gemiddelde leeftijd wederom.

Wat we bij de Kapelse en Wemeldingse diaconie reeds eerder waarnamen, namelijk dat de meerderheid van de ondersteunde armen in het dorp zelf was geboren, zien we ook in Wolphaartsdijk: gemiddeld 61% was in Wolphaartsdijk geboren. Laat men het jaar 1930 buiten beschouwing -in dat jaar werden in totaal slechts zes behoeftigen bedeeld die allen in het dorp zelf waren geboren-, was er nauwelijks sprake van scherpe pieken en dalen in de verandering van geboorteplaats. Evenmin bespeurt men een trend.

Onder de diaconiebedeelden waren de arbeiders in de meerderheid. Hun aandeel van gemiddeld 87% was zelfs nog groter dan dat van de arbeiders bij het burgerlijk armbestuur.

Precies als bij dit armbestuur nam het aandeel van de arbeiders in het totale bedeeldenbestand in de loop der jaren af. De diaconie kreeg, wellicht in iets minder sterke mate dan het armbestuur, vanaf 1900 te maken met een steeds sterker wordende instroom van mensen zonder beroep. Het aandeel van andere beroepen dan dat van (land)arbeider was bij de diaconiearmen te verwaarlozen.

Het gemiddeld aantal kinderen schommelde tussen één en vier. Het zal duidelijk zijn dat deze gemiddelden ruwe cijfers zijn die weinig zeggen over het grote aantal kinderen van sommige bedeelde ouders. Overheersend was echter de grote groep van ongehuwden, weduwen en weduwnaars zonder of met weinig kinderen. Dit gold zowel voor de diaconie als voor het armbestuur.

Zoals uit tabel 6b blijkt, nam het gemiddeld totale aantal kinderen onder de bedeelden in de loop der jaren toe. De stijging was minder groot dan die bij de bedeelden van het armbestuur, maar ze was onmiskenbaar: een bedeelde huishouden uit 1860 had gemiddeld drie kinderen; bijna vijftig jaar later, in 1908, meer dan vier.

Over de huwelijksleeftijd is in het voorgaande al gesproken. Gemiddeld één op de drie huwelijken was gedwongen; cijfers die nauwelijks afweken van die bij het algemeen armbestuur. Het analfabetisme werd teruggedrongen: uit de groep-1908 kon 40% van de huwelijkspartners zijn of haar naam niet schrijven; onder de bedeelden van de groep-1860 was dit nog het dubbele.

Kijken we naar het gemiddeld aantal jaren steun dat een diaconiebedeelde genoot, dan is frappant dat deze cijfers bijna identiek waren aan die van het armbestuur. In 1860 genoot een diaconiearme gemiddeld dertien jaar onderstand, een bedeelde van het armbestuur slechts een jaar minder. In 1890 was er nauwelijks verschil: zowel de armbestuur- als de diaconiebedeelde genoot gemiddeld vijftien jaar ondersteuning. In de jaren 1908/1920 zakte de gemiddelde onderstandsduur bij beide instellingen tot iets meer dan twaalf jaar.

Tenslotte een paar woorden over de leeftijd waarop de arme voor het eerst afhankelijk werd van de diaconie. Deze was over de gehele periode gerekend gemiddeld drieënvijftig jaar en lag hiermee beduidend hoger dan die bij het burgerlijk armbestuur, waar de gemiddeld leeftijd op nog geen tweeënveertig jaar lag. In tegenstelling tot het armbestuur was bij de diaconie sprake van een duidelijk stijgende trend in de ontwikkeling van de leeftijd: de bedeelde kwamen op steeds latere leeftijd met de diaconie in aanraking.

Kijkend naar de bedeelde van de diaconie en het armbestuur, ziet men grote overeenkomsten in hun klantenbestand. Het leek erop dat beide bedelingsinstanties zich grotendeels richtten op dezelfde categorieën armen. Afgezien van de gemiddelde leeftijd van de 'gefotografeerde' bedeelde en de leeftijd waarop een behoeftige voor het eerst met succes aanklopte bij één van beide armenzorginstellingen, waren er nauwelijks verschillen tussen de diaconiearmen en de bedeelde van het armbestuur wat betreft geslacht, beroep, geboorteplaats, burgerlijke staat, godsdienstige gezindte, huwelijksleeftijd, gedwongen huwelijken, analfabetisme, gemiddeld kindertal en gemiddeld aantal jaren genoten onderstand. Het opmerkelijke bij dit alles was dat deze gelijkenis niet alleen betrekking had op het gemiddelde zoals dit door ons voor de gehele periode is berekend, maar op vrijwel alle peiljaren. Het feit dat de diaconie en het armbestuur zich in de periode 1850-1940 op een nagenoeg identieke groep armen richtten, betekende een groot verschil met de kerkelijke en burgerlijke armbesturen in veel andere dorpen. Daar gingen beide instellingen zich in de loop der tijd steeds duidelijker richten op verschillende groepen behoeftigen.

4 's-Heer Arendskerke (inclusief 's-Heer Hendrikskinderen)

Tabel 7a: de 'gefotografeerde' bedeelde van de burgerlijke armbesturen

Jaar	Totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		sHAK	elders	Arbeid	zonder	Ander	NH	anders	gehuwd	we/ong	
1880/1884	34	44	56	53	36	64	55	32	13	66	34	30	70	2,4
1900	39	51	49	61	54	46	75	14	11	72	28	36	64	1,4
1910/1913	39	46	54	63	60	40	47	39	14	81	19	29	71	1
1930	17	35	65	65	47	53	29	66	6	82	18	29	7q	1,3
1934/1935	43	79	21	53	30	70	63	23	14	54	46	65	35	2,2

Tabel 7b: de bedeelde van de burgerlijke armbesturen uit 1868(1871), 1890 en 1920

jaar	Totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Godsdienst (%)		burg.staat (%)		kind (gem. aantal)	leeft. hu w. (%)	gedwongen huw. (%)	analfabetism (%)	gemid. aantal jaren steun
		Man	Vrouw	sHAK	elders	arbeid	zonder	ander	NH	Ander	geh	w/ong					
1868	22	76	24	57	43	80	20	-	62	38	71	29	4,1	29	33	92	5,4
1890	26	54	46	44	56	72	24	4	76	24	35	64	3,3	29	42	71	8,2
1920	27	52	48	52	48	41	44	15	82	18	44	56	3,3	27	39	50	14,2

Jaar	Gemid leeftijd Eerste steun.
1868	58
1890	50
1920	53

Over de gehele periode genomen was de verhouding tussen mannen en vrouwen onder de armbestuurbedeelden in evenwicht, al bedeede het burgerlijk armbestuur iets meer mannen dan vrouwen. Jaren waarin opvallend veel mannen werden bedeed, waren 1868 en 1934/35. Slechts in 1930 behoorde een duidelijke meerderheid van de armbestuurklanten tot het vrouwelijk geslacht. Verklaringen hiervoor zijn moeilijk te geven. In 1934/35 leek er een verband met de economische crisis te bestaan, toen naar verhouding veel gehuwde mannelijke gezinshoofden werden bedeed. Dit verband bestond echter niet voor de crisisjaren van de late negentiende eeuw. In de periode van de landbouwcrisis (peiljaren 1880/84 en 1890) werden naar verhouding iets meer vrouwen dan mannen bedeed, van wie meer dan tweederde (in 1880/84: 70% en in 1890 64%) weduwe of ongehuwd was.

Kijken we naar de leeftijd van de bedeeden, dan zien we vanaf 1880 tot 1930 een stijging. Was de gemiddelde bedeede van het armbestuur in 1880 tweeënvijftig jaar oud, vijftig jaar later was de gemiddelde leeftijd opgelopen tot bijna vijfenzestig jaar. Ook in dit opzicht vormde het crisisjaar 1935 een breuk, toen de leeftijd van de bedeeden drastisch was teruggelopen tot drieënvijftig jaar.

Veel bedeeden waren buiten de gemeente geboren. Een opmerkelijk feit, daar de gemeente 's-Heer Arendskerke qua oppervlakte veruit de grootste van de door ons onderzochte plaatsen was. Kennelijk was er onder de bevolking veel mobiliteit en had 's-Heer Arendskerke te maken met een in vergelijking met de overige dorpen grote toevloed van mensen die elders waren geboren en die in de gemeente een bestaan trachtten op te bouwen.

Als we de verhouding tussen de in de gemeente zelf geboren en de van elders afkomstige bedeeden nader onderzoeken, is één ding opvallend: in de economische crisisjaren, 1880/84, 1890, 1934/35 en in mindere mate 1930, was een duidelijke meerderheid van de ondersteunden uit andere plaatsen afkomstig, terwijl in de overige peiljaren de meerderheid 'autochtoon' was. Dit kon geen toeval zijn, maar wees erop dat de gemeente in economisch moeilijke perioden geconfronteerd werd met mensen uit naburige gemeenten die in de grote gemeente 's-Heer Arendskerke werk probeerden te vinden, hier niet in slaagden en ten langen leste bij het armbestuur aanklopten.

Dat de meerderheid van de bedeeden van beroep arbeider was, is weinig verbazingwekkend. In de jaren 1868, 1890 en 1900 vormden zij driekwart van het totale bedeedenbestand. Er deden zich in de loop der jaren wel enige verschuivingen in de beroepen voor. Zo blijkt dat de arbeiders vanaf 1900 geleidelijk aan werden 'weggedrukt' door de mensen zonder beroep. Dit wees erop, en we zagen dit ook in de andere dorpen, dat arbeiders in de loop der tijd steeds minder afhankelijk werden van een armbestuur dat zich in toenemende mate ging richten op steunverlening van traditionele armen als oude lieden en weduwen, kortom: mensen zonder beroep. Er was echter één uitzonderlijk jaar, 1935, toen de overgrote meerderheid van de bedeeden arbeider was. In de crisisjaren moest het armbestuur nog eenmaal steun verlenen aan een groep die, naarmate de tijd vorderde, zich steeds meer aan de invloed van het armbestuur had onttrokken.

In tegenstelling tot de hiervoor besproken gemeenten was 's-Heer Arendskerke in religieus

opzicht heterogeen, althans voor Zeeuwse begrippen. Uit de gegevens van de volkstellingen uit 1859 en 1909 blijkt dat zo'n 50 tot 60% van de bevolking hervormd was, terwijl de katholieke en de afgescheiden (gereformeerde) gemeenten gemiddeld ieder 20% van de bevolking omvatten. Tegen deze cijfers afgezet was het percentage hervormden onder de bedeelden -70 tot 80%-hoog. In 1880/84 waren het uitsluitend rooms-katholieken die in de kolom 'andere godsdienst' waren vertegenwoordigd. Met ruim 34% waren zij in zekere zin oververtegenwoordigd. Dit laatste kon niet worden gezegd van de gereformeerden. Tot 1890 kwamen zij in de door ons onderzochte groepen niet voor. Pas in 1890 ondersteunde het armbestuur te 's-Heer Arendskerke één gereformeerde arme. Vanaf 1900 nam het aandeel der gereformeerden in het bedeeldenbestand toe. Het werd ongeveer even groot als dat van de katholieken en weerspiegelde hiermee in grote lijnen de godsdienstige samenstelling van de dorpsbevolking.

Over de hele periode beschouwd, waren de hervormden oververtegenwoordigd. Dit gold met name voor de periode vanaf 1890 tot de jaren dertig. De belangrijkste reden hiervoor was de omstandigheid dat vanaf het einde van de negentiende eeuw de hervormde diaconieën door de financiële nood gedwongen in toenemende mate bedeelden gingen afschuiven op de burgerlijke armbesturen. De gereformeerde en katholieke armbesturen zaten vaker beter bij kas en slaagden er daarom langer in hun eigen armen te onderhouden. De economische crisis in de jaren dertig gooide evenwel roet in het eten. Zoals uit de tabel blijkt, werd het armbestuur in 1934/35 'overstroomd' met mensen van buiten de hervormde kerk. Iets minder dan de helft van het totale aantal bedeelden was toen katholiek, gereformeerd of, in een enkel geval, evangelisch. Deze kerkgenootschappen waren toen ook gedwongen een deel van de eigen behoeftigen door te verwijzen naar het burgerlijk armbestuur.

Over de burgerlijke staat van de bedeelden hebben we in het voorgaande al gesproken. De meerderheid was weduwe, weduwnaar of ongehuwd. Slechts in twee peiljaren, 1868 en 1934/35, waren de gehuwden in de meerderheid. Voor 1868 hebben we geen verklaring, wel voor de laatstgenoemde jaren, toen het armbestuur hulp verleende aan crisisarmen, werkloze kostwinners bijvoorbeeld. In de overige jaren waren de alleenstaanden, al dan niet met kinderen, in de meerderheid. Verwonderlijk was dit niet. Zij behoorden sociaal-economisch gezien tot de meest kwetsbare groepen, crisis of geen crisis.

Over het gemiddeld aantal kinderen dat op het moment van ondersteuning bij de ouders inwoonde kunnen we kort zijn. Dit was en bleef laag met gemiddeld minimaal 1 en maximaal 2,4. Hetzelfde gold trouwens voor het gemiddeld totale aantal kinderen van de bedeelden die we langere tijd volgden. Zoals uit tabel 7b blijkt, was dit met 3,3 (1890 en 1920) en 4,1 (1868) niet erg hoog en bevestigd in geen geval het beeld van een arm kinderrijk gezin.

Ook de huwelijksleeftijd van de bedeelden laat weinig heel van het onder tijdgenoten vaak hardnekkige vooroordeel dat veel armen op te jeugdige leeftijd trouwden. Een gemiddelde leeftijd van zevenentwintig à achtentwintig jaar was beslist niet laag.

Het analfabetisme werd, naarmate de tijd vorderde, teruggedrongen. Was van de bedeelden in 1868 meer dan 90% van de bruiden en bruidegoms niet in staat de huwelijksakte te ondertekenen, een halve eeuw later lag dit percentage teruggedrongen op 50.

Tenslotte nog enige opmerkingen over het gemiddeld aantal jaren dat een bedeelde onderstand genoot en de leeftijd waarop hij of zij voor het eerst met het armbestuur in aanmerking kwam. In de loop der jaren werd de periode dat een bedeelde afhankelijk bleef van het armbestuur steeds langer. De ondersteunden uit 1868 bleven gemiddeld ruim vijf jaar op de bedelingsrol staan. Bedeelden uit 1890 werden acht jaar bedeed en bedeelden uit 1920 zelfs meer dan veertien jaar. Voor veel mensen uit de laatste groep betekende dit dat ze tot hun dood afhankelijk bleven van de armenkassen.

Bijna vierenvijftig jaar was de gemiddelde leeftijd waarop iemand voor het eerst met succes aanklopte bij het armbestuur. In de ontwikkeling van de leeftijd zien we echter geen duidelijke trend. In tegenstelling tot vele andere armbesturen, waar sprake was van een stijging van de leeftijd, was er bij de bedeeden van het armbestuur van 's-Heer Arendskerke sprake van een schommeling. In 1868 was de gemiddelde leeftijd het hoogst (58,3 jaar), in 1890 het laagst (49,7 jaar), terwijl de groep-1920 hier met 53,4 jaar tussenin zat. Een verklaring hebben we hier niet voor; de verschillen waren echter dermate klein, dat we niet van een significante ontwikkeling kunnen spreken.

Het tekenen van een standaardportret van een armbestuurbedeelde is moeilijk, gezien de vele veranderingen die zich in de loop der jaren voordeden. Op deze plaats kunnen we slechts wat algemene opmerkingen maken. De bedeelde was een man, arbeider van beroep en buiten de gemeente geboren, gedoopt in de hervormde kerk en misschien nog belijdend lidmaat van dit kerkgenootschap dat hem echter niet kon of wilde ondersteunen. Hij was op achtentwintigjarige leeftijd gehuwd en had drie tot vier kinderen ter wereld gebracht. Mogelijk dat hij onmiddellijk na de geboorte van de kinderen voor het eerst om onderstand verzocht. Of hij deze kreeg, was nog maar de vraag. Op het moment dat hij voor een tweede keer bij het armbestuur aanklopte, was hij de vijftig gepasseerd. Zijn vrouw was inmiddels overleden en één of meer kinderen waren het huis uit. Hij was ziek, zat misschien zonder werk en had grote kans door het armbestuur te worden ondersteund en wel voor een periode van vijf jaar of langer.

Tabel 8a: de 'gefotografeerde' bedeeden van de hervormde diaconieën

Jaar	Totaal	Geslacht (%)		leeftijd (%)	Geboorteplaats (%)		beroep (%)			burgerlijke staat (%)		kinderen
		Man	Vrouw		'sHAK	Elders	Arbeid	zonder	anders	gehuwd	ong/wed	
1861	28	39	61	55	44	56	67	33	-	30	70	1,4
1880	23	52	48	56	35	65	59	41	-	44	56	2,7
1900	12	50	50	62	42	58	58	42	-	50	50	1
1910	24	67	33	64	42	58	58	25	17	42	58	1,8
1930	5	80	20	61	20	80	60	20	20	60	40	2,8
1935	8	88	12	62	13	87	38	12	50	63	37	1,8

Tabel 8b: de bedeeden van de hervormde diaconieën uit 1870, 1890 en 1920

jaar	Totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Burg.staat (%)		kind gem. aantal	leeft. hu w.	gedwon gen huw. (%)	analfabetism (%)	gemid. aantal jaren steun	gemid. leeft. eerste steun
		man	vrouw	'sHAK	elders	arb.	zonder	ander	Geh	w/ong						
1870	32	44	56	50	50	62	35	3	42	58	2,6	27	29	81	16,3	55
1890	15	60	40	33	67	60	33	7	53	47	4,6	28	46	67	16,7	52
1920	11	73	27	55	45	73	18	9	55	45	5,8	27	-	43	10,3	58

In vergelijking met de burgerlijke armbesturen in 's-Heer Arendskerke, maar ook in vergelijking met diaconieën van andere dorpen ondersteunden de hervormde gemeenten in 's-Heer Arendskerke en 's-Heer Hendrikskinderen een betrekkelijk gering aantal armen en dit gold in het bijzonder voor de periode na 1900.

Tot de eeuwwisseling was de verhouding tussen de mannen en vrouwen in evenwicht. De vrouwen waren in de eerste peiljaren (1861 en 1870) zelfs in de meerderheid. Vanaf circa 1880 kwam hierin verandering. De vrouwen vormden geleidelijk maar zeker een minderheid.

Kennelijk ging de voorkeur van de diaconie in de loop der tijd steeds meer uit naar arme mannen die gehuwd en gezinshoofd waren. Kijken we naar de verhouding tussen enerzijds de gehuwden

en anderzijds de ongehuwden, weduwen en weduwnaars, dan zien we dat hier zich eenzelfde ontwikkeling voordeed. In de beginjaren waren het met name mensen uit de laatste groep die in meerderheid bedeed werden, vanaf ongeveer 1890 zijn het de gehuwden die terrein wonnen. Zij vormden met 48,6% bijna de helft van het totale bedeedenbestand, een in vergelijking met het burgerlijk armbestuur hoog percentage.

De veranderingen die zich voordeden in de getalsverhouding tussen de geslachten en de verschuivingen die optraden in de burgerlijke staat waren geenszins het rechtstreekse gevolg van economische crises. We hebben hier eerder te maken met een trend die mogelijk versterkt werd door een economische crisis, maar er niet door werd veroorzaakt. Een voorbeeld mag dit verduidelijken. In het crisisjaar 1935 ondersteunde de diaconie, net als het armbestuur, in meerderheid gehuwde mannen. Hetzelfde gold, zij het in minder sterke mate, voor de andere crisisjaren 1880 en 1890. In tegenstelling tot het burgerlijk armbestuur echter, die in de andere jaren overwegend ongehuwden en weduwen bedeedde, bleef de diaconie vanaf circa 1880 hoofdzakelijk gehuwde mannen steunen.

Ook in de ontwikkeling van de leeftijd bespeuren we eenzelfde trend als bij het burgerlijk armbestuur. Bij de kerkelijke bedeeden klom de leeftijd in de periode 1861-1910 geleidelijk van vijfenvijftig naar vierenzestig jaar, om in de jaren dertig iets terug te lopen. De leeftijdsdaling was echter veel minder spectaculair dan die van de bedeeden van het armbestuur. Daar was de gemiddelde leeftijd in 1935 ten opzichte van de voorgaande jaren met meer dan tien jaar gereduceerd tot drieënvijftig jaar.

De diaconie ging in tegenstelling tot het armbestuur in de crisisjaren geen jongere mensen bedelen; ze bleef zich richten op dezelfde leeftijdsgroepen.

Richten we de blik op de geboorteplaats van de hervormde bedeeden, dan zien we iets dat we bij het armbestuur ook reeds waarnamen: de meerderheid was buiten de gemeente geboren. Voor de bedeeden van de diaconie gold dit zelfs in nog sterkere mate dan voor de mensen die bij het armbestuur aanklopten. Slechts in één jaar, 1920, waren de in 's-Heer Arendskerke geboren bedeeden in de meerderheid.

Er leek een verband te bestaan tussen de geboorteplaats en perioden van economische crisis. In de crisisjaren 1880, 1890, 1930 en 1935 was een grote meerderheid van de bedeeden buiten de gemeente geboren. Dit kon geen toeval zijn, maar wees er op dat de economische crisis in elk geval de geografische mobiliteit stimuleerde. Zolang we echter niet weten vanaf wanneer zij in 's-Heer Arendskerke woonachtig waren, kunnen we aan deze relatie geen al te vergaande conclusies verbinden.

Met gemiddeld zo'n 60% vormden de arbeiders de meerderheid onder de bedeeden. Met uitzondering van 1935, toen zij slechts 37,5% vormden, bleef hun aandeel in de loop der jaren constant. In tegenstelling tot veel andere armbesturen en diaconieën, waar de arbeiders onder de bedeeden een steeds minder dominante plaats gingen innemen en geleidelijk aan plaats moesten maken voor lieden zonder beroep, zien we bij de hervormde diaconie in 's-Heer Arendskerke dat het aandeel van de laatste groep eerder verminderde dan vermeerderde. Een andere opmerkelijke ontwikkeling was dat vanaf de eeuwwisseling het aandeel van de mensen met een ander beroep dan dat van arbeider belangrijker werd. Bevond zich onder de bedeeden van het burgerlijk armbestuur altijd wel een koopman, metselaar, vleeshouwer of schipper die om de een of andere reden om onderstand verzocht, de diaconie richtte zich tot circa 1900 vrijwel uitsluitend op arbeiders of mensen zonder beroep. Pas vanaf 1910 vinden we onder de diaconiebedeeden een enkele visser, wagenmaker of koopman.

Net als bij de bedeeden van het armbestuur was de gemiddelde gezinsgrootte van de diaconiebedeeden klein. Het gemiddeld aantal inwonende kinderen kwam in geen der peiljaren

de drie te boven. De schommelingen die zich in de loop der tijd voordeden in het gemiddeld aantal thuiswonende kinderen wezen niet op een trend. Van dit laatste was wel sprake als we kijken naar de ontwikkeling van het gemiddelde totale aantal kinderen van bedeelde huishoudens. Uit tabel 8b blijkt dat deze gemiddelden een stijging lieten zien: van 2,6 in 1870 naar 4,6 in 1890 tot 5,8 in 1920. Mensen die in de late negentiende en begin twintigste eeuw met de diaconie in aanraking kwamen, hadden gemiddeld meer kinderen ter wereld gebracht dan mensen die vóór die tijd op de bedelingsrol stonden.

De huwelijksleeftijd van de hervormde bedeelde lag gemiddeld op zeventwintig jaar en liet in een halve eeuw tijd nauwelijks veranderingen zien.

Het analfabetisme onder de diaconiekanten liet eenzelfde ontwikkeling zien als die onder de bedeelde van het armbestuur. Het aantal mensen dat niet in staat was de huwelijksakte te ondertekenen was in het begin hoog (ruim 80%), maar niet zo hoog als dat van de armbestuurkanten (92,3%). In 1860 en 1890 waren de percentages analfabeten onder de kerkelijk bedeelde gedaald tot respectievelijk 66,7% en 42,9%, een sterkere daling dan die we bij de bedeelde van het armbestuur waarnamen.

Het gemiddeld aantal jaren dat een hervormde bedeelde steun genoot, was ruim veertien jaar en lag hiermee vijf jaar boven dat van een armbestuurkant. Zagen we bij het armbestuur dat de gemiddelde duur in de loop der jaren gestaag toenam, bij de diaconie leek eerder sprake van een omgekeerde ontwikkeling. De hervormde gemeente bedeelde in de negentiende eeuw haar klanten langdurig, gemiddeld langer dan zestien jaar; in de twintigste eeuw (1920) was de afhankelijkheidsduur teruggebracht tot tien jaar. Dit leek een forse reductie, doch als men bedenkt dat de gemiddelde leeftijd waarop een diaconiebedeelde uit 1920 voor het eerst een beroep deed op de bedeling ruim achtenvijftig jaar was, betekende deze duur in de praktijk vaak een uitkering tot aan de dood. Dit was niet anders in 1870 en 1890, toen de bedeelde op vroegere leeftijd (achtereenvolgens 55,3 en 52,2 jaar) bij de diaconie aanklopten en daar in de regel zestien jaar op de bedelingsrol bleven staan. Ook toen leek er sprake te zijn van een 'levenslang' abonnement op de diaconiekas.

Samenvattend: de gemiddelde bedeelde van de diaconie was een man, niet in 's-Heer Arendskerke geboren, arbeider van beroep, op zeventwintigjarige leeftijd gehuwd met een vrouw die niet kon schrijven en gemiddeld vier tot vijf kinderen had van wie er op het moment van onderstand twee thuis woonden. Hij was ouder dan vijftig, toen hij, misschien niet voor het eerst, aanklopte bij het armbestuur. Afhankelijk van zijn leeftijd en gezondheid bleef hij vaak meer dan vijftien jaar op de bedelingsrol staan, doorgaans tot zijn dood.

5 Kloetinge

Tabel 9a: de 'gefotografeerde' bedeelde van het burgerlijk armbestuur

Jaar	Totaal	Geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats%		Beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		Kind
		man	vrouw		Kloet.	elders	Arbeid	zonder	ander	NH	anders	gehuwd	we/ong	
1850	16	63	37	39	36	64	86	-	14	64	36	38	62	1,5
1871	14	43	57	54	33	67	100	-	-	92	8	33	67	1,4
1878	15	27	73	58	43	57	79	21	-	93	7	21	79	2
1900	14	57	43	63	43	57	50	29	21	100	-	29	71	1,1
1915	23	57	43	60	14	86	50	36	14	96	4	44	56	2
1930	20	40	60	62	32	68	37	63	-	100	-	32	68	1,8
1935	19	63	37	60	50	50	22	45	33	100	-	33	67	0,7

Tabel 9b: de bedeeden van het burgerlijk armbestuur in 1860, 1893 en 1920

jaar	Totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Godsdienst (%)		burg.staat (%)		kind (gem. aantal)	leeft. hu w.	Gedw ongen Huw. (%)	analfab etism (%)	gemid. aantal jaren steun
		man	vrouw	Kloet.	Elders	arbeid	zonder	ander	NH	Ander	geh	w/ong					
1860	7	14	86	50	50	100	-	-	100	-	20	80	2,3	25	50	100	6
1893	11	64	36	46	54	55	27	18	100	-	55	45	4,5	31	-	71	?
1920	27	59	41	20	80	48	40	12	100	-	42	58	4,8	25	39	54	8,8

Jaar	Gemid leeftijd Eerste steun.
1860	37
1893	?
1920	58

Net als bij veel armbesturen uit andere dorpen het geval was, leek het dat het Kloetingse armbestuur in tijden van economische nood (1850, 1893, 1915 en 1935) meer mannen dan vrouwen steunde. De cijfers uit 1878 manen ons evenwel tot voorzichtigheid bij het trekken van conclusies. In dat jaar, toen de landbouwcrisis inzette, werden namelijk aanzienlijk meer vrouwen bedeed.

Het was zeker niet zo dat in de crisisjaren de aandacht van het armbestuur zich in eerste instantie richtte op de (mannelijke) gezinshoofden die door de werkloosheid waren getroffen. In vrijwel alle peiljaren –uitgezonderd het jaar 1893, toen iets meer dan de helft van de bedeeden gezinshoofd was- overtroffen de alleenstaanden de gezinshoofden in ruime mate. Gedurende de gehele periode vormden zij maar liefst tweederde van het totale aantal bedeeden. Ook in de ontwikkeling van de burgerlijke staat bespeurt men over de jaren geen duidelijke tendens. In 1850 was 62,5% van de bedeeden ongehuwd dan wel weduwe of weduwnaar; in 1935 lag dit percentage op 66,7%.

In de ontwikkeling van de leeftijden tekende zich wel een duidelijke ontwikkeling af. Vanaf 1850 was sprake van een stijging van de gemiddelde leeftijd van de bedeeden. In 1850 was deze nog geen veertig jaar, in 1900 opgelopen tot drieënzestig om in de eerste drie decennia van de twintigste eeuw rond de zestig te blijven schommelen. Uit de leeftijdscijfers bleek een verband met de jaren van economische crisis, toen relatief jonge mensen werden bedeed. Het duidelijkst kwam dit in 1850 naar voren, maar tevens, zij het in minder sterke mate, in 1915 en 1935, toen de gemiddelde leeftijd van de bedeede armen iets was gedaald ten opzichte van respectievelijk 1900 en 1930.

Als we naar de geboorteplaats kijken, valt op dat een grote meerderheid van de bedeeden buiten Kloetinge was geboren. Bijna tweederde van het totale aantal bedeeden was van elders afkomstig. Slechts in twee peiljaren, 1860 en 1935, hielden de aantallen autochtonen en allochtonen elkaar in evenwicht. Een verklaring hebben wij hier niet voor. Van een duidelijke trend was geen sprake. De cijfers tonen geen verband met perioden van economische crisis. Evenmin is er een relatie met de wijziging van het onderstandsdomicilie in 1870. Zowel vóór als na dat jaar overtrof het percentage elders geboren dat van de uit Kloetinge zelf afkomstige armen in ruime mate. Het enige dat we uit deze getallen kunnen opmaken, is dat de geografische mobiliteit van de Kloetingse bedeeden groot was, groter nog dan die van de Kapelse armen. Het dorp kreeg in vergelijking met andere dorpen meer te maken met mensen uit andere plaatsen, die vroeg of laat een beroep deden op de burgerlijke liefdadigheid.

De arbeiders vormden de meerderheid onder de bedeelden, doch hun aandeel nam in de loop der tijd duidelijk af ten gunste van de mensen zonder beroep. Het omslagpunt lag aan het einde van de negentiende eeuw. Bevonden zich tot circa 1880 onder iedere tien bedeelden acht tot negen arbeiders, vanaf dat jaar gingen de mensen zonder beroep een steeds belangrijker plaats innemen. In de jaren dertig van de twintigste eeuw vormden zij meer dan de helft van het totale aantal bedeelden. Het belang van andere beroepsgroepen was marginaal. In vrijwel alle jaren waren het of arbeiders of mensen zonder beroep die op de bedelingsrol stonden. Slechts in 1935 had één op de drie bedeelden een ander beroep dan arbeider, een bewijs dat de economische crisis in de jaren dertig van de twintigste eeuw niet alleen de arbeiders trof. Overigens: de uitkomsten van de onderzoeken in de andere dorpen toonden aan dat Kloetinge in dit opzicht niet uniek was. Over de kerkelijke gezindte van de bedeelden kunnen we kort zijn. Met uitzondering van 1850, toen zich onder de bedeelden een betrekkelijk groot aantal rooms-katholieken bevond, waren het vrijwel uitsluitend lieden van de hervormde kerk die tot de bedeelden van het armbestuur behoorden. Gezien de religieuze homogeniteit van het dorp was dit niet verwonderlijk. Het gemiddeld aantal inwonende kinderen was op het moment van bedeling gering: gedurende de gehele periode varieerde het van één tot twee. Dit geringe aantal werd hoofdzakelijk veroorzaakt door de omstandigheid dat de meeste bedeelden vaak oudere lieden waren, merendeels alleenstaanden van wie de kinderen al enige tijd het huis uit waren. Uit tabel 9b blijkt dat het gemiddeld aantal kinderen dat een bedeld huishouden ter wereld bracht, in de loop der jaren steeg. Lag dit aantal tussen 1860 en 1893 op iets meer dan drie, in 1920 was dit gestegen tot bijna vijf. De gemiddelde huwelijksleeftijd lag op zevenentwintig jaar. De plotselinge verhoging tot ruim eenendertig onder de groep-1893 kan erop wijzen dat de huwelijken als gevolg van slechte economische vooruitzichten werden uitgesteld, doch ook hier moeten we niet al te snel conclusies trekken. De uitkomsten van de onderzoekingen in de andere dorpen, waar de huwelijksleeftijd uit de groep bedeelden die rond het jaar 1890 werd berekend, wijst in een andere richting. Het aantal gedwongen huwelijken was in vergelijking met dat onder de diaconiebedeelden, zoals we hieronder nog zullen zien, hoog, doch liet in de loop der jaren een daling zien. Hetzelfde gold voor het aantal mensen dat niet in staat was de huwelijksakte te ondertekenen. Uit de groep-1860 was er niemand die kon schrijven. Bij ieder huwelijk dat werd gesloten, was het of de man, of de vrouw of zelfs beiden die niet kon(den) schrijven. Het percentage was in 1920 tot de helft gezakt, maar bleef hiermee aan de hoge kant. Wat ten aanzien van de gemiddelde uitkeringstermijn voor veel andere armbesturen gold, gold tevens voor het armbestuur te Kloetinge: in de loop der jaren steeg het aantal jaren dat een bedelde, in de meeste gevallen onafgebroken, op de rol bleef staan. Zoals uit de tabel blijkt, was de gemiddelde onderstandsduur van zes jaar in 1860 opgelopen tot bijna negen in 1920. Een duidelijke stijging zien we ook in de leeftijd van de arme waarop hij voor het eerst bedeld werd. In 1860 deed de behoeftige op nog geen zevenendertigjarige leeftijd voor het eerst met succes een beroep op de armenkas; zestig jaar later was deze leeftijd met maar liefst twintig jaar gestegen tot achtenvijftig.

Tabel 10a: de 'gefotografeerde' bedeelden van de hervormde diaconie

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd (%)	Geboorteplaats (%)		beroep (%)			burgerlijke staat (%)		kinderen
		man	vrouw		Kloetinge	Elders	arbeid	zonder	anders	gehuwd	ong/wed	
1850	35	31	69	53	28	72	79	7	14	24	76	1,3
1900	12	33	67	69	50	50	17	83	-	25	75	0,9
1910	7	29	71	70	43	57	14	86	-	14	86	0,3
1935	11	55	45	68	27	73	55	45	-	18	82	1

Tabel 10b: de bedeelden van de hervormde diaconie in 1860, 1890 en 1920

jaar	totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Burg.staat (%)		kind gem. aantal	leeft. hu w.	gedwongen huw. (%)	analfabetism (%)	gemid. aantal jaren steun	gemid. leeft. eerste steun
		man (%)	vrouw (%)	Kloet. (%)	elders (%)	arb. (%)	Zonder (%)	ander (%)	Geh (%)	w/ong (%)						
1860	11	55	45	60	40	80	10	10	40	60	3,6	30	?	43	?	46
1890	22	55	45	36	64	50	23	27	41	59	4,1	30	14	47	?	?
1920	6	-	100	100	-	-	100	-	-	100	1,2	27	-	50	17	49

Met uitzondering van 1920, toen de diaconie uitsluitend vrouwen bedeede, was de verhouding tussen de mannen en vrouwen in de overige jaren in evenwicht. Ook de getalsverhouding tussen de gehuwden enerzijds en de alleenstaanden anderzijds leek op die bij de bedeelden van het armbestuur. Gemiddeld 70% van de diaconiearmen behoorde tot de laatste groep en in geen enkel der peiljaren waren de gehuwden in de meerderheid, zelfs niet in het crisisjaar 1935 toen, zoals reeds eerder aangegeven, veel armenzorginstellingen in andere dorpen zich juist richtten op gehuwde gezinshoofden. De gehele periode door, economische crisis of niet, ging de aandacht van de Kloetingse diaconie in eerste instantie uit naar de traditionele categorieën armen: weduwen, weduwnaars en ongehuwden. Hetzelfde gold trouwens voor het Kloetingse armbestuur.

Met een gemiddelde leeftijd van ruim vijftig jaar waren de diaconiekanten bijna tien jaar ouder dan de bedeelden van het armbestuur. In tegenstelling tot het armbestuur, waar we iets van een relatie tussen de leeftijd van de armen en een economisch crisisjaar zagen, was hiervan bij de diaconie nauwelijks sprake. Van 1850 tot in de twintigste eeuw zien we een voortdurende en forse stijging van de gemiddelde leeftijd, van drieënvijftig jaar in 1850 tot bijna zeventig jaar in de periode 1900-1935.

Net als bij het armbestuur was de meerderheid van de diaconiebedeelden niet uit Kloetinge afkomstig. In vrijwel alle jaren -1860 uitgezonderd- waren de allochtonen in de meerderheid. Van een tendens was geen sprake. Zowel in het begin als aan het einde vormden zij de meerderheid.

Richten we de blik op de beroepen, dan constateren we dat de arbeiders in de periode 1850-1890 in de meerderheid waren. Vanaf de eeuwwisseling nam het aandeel van de mensen zonder beroep met sprongen toe. In het crisisjaar 1935 waren het opnieuw de arbeiders naar wie de aandacht van de diakenen uitging.

Zoals dit uit tabel 10a blijkt, was het gemiddeld aantal inwonende kinderen gering en lager dan dat bij de andere diaconieën en armbesturen. De hoge leeftijd der bedeelden en het feit dat de meesten tot de categorie alleenstaanden behoorden, waren hiervan de belangrijkste oorzaken. Laten we tenslotte een blik werpen op de gegevens die we alleen voor de bedeelden uit de jaren 1860, 1890 en 1920 hebben verzameld. Zoals uit tabel 10b blijkt, zijn deze gegevens allesbehalve compleet en kunnen we gezien de geringe omvang en de eenzijdige samenstelling van de groep uit 1920 geen vergaande conclusies trekken. Opvallend waren de volgende zaken.

Het gemiddeld aantal kinderen (exclusief 1920) vertoonde nauwelijks afwijkingen van dat bij de bedeeden van het armbestuur. De huwelijksleeftijd lag met negenentwintig jaar twee jaar hoger dan die van de klanten van het armbestuur. Ook het analfabetisme vertoonde geen noemenswaardige afwijking en was met 50% gedurende de gehele periode hoog.

Ofschoon we ten aanzien van het gemiddeld aantal onderstandsjaren slechts over cijfers van de groep-1920 beschikken, was dit gemiddelde (17,2 jaar) beduidend hoger dan dat bij de bedeeden van het armbestuur, die gemiddeld zeven jaar op de rol stonden.

De gemiddelde leeftijd waarop de bedeede voor het eerst bij de diaconie aanklopte, veranderde in de loop der jaren nauwelijks. Zagen we bij het armbestuur een forse stijging -de bedeede die in 1860 voor het eerst om steun verzocht, was aanzienlijk jonger dan de bedeede in 1920-, bij de diaconie was de bedeede zowel in 1860 als in 1920 'op leeftijd', dat wil zeggen, de vijfenveertig (ruim) gepasseerd.

6 's-Heerenhoek

Zo compleet als de kwantitatieve gegevens over de bedeeden van de verschillende instellingen in 's-Heerenhoek zijn, zo onvolledig en fragmentarisch is de informatie over hun identiteit. Over de klanten van het katholieke armbestuur weten we niets en de bedeeden van de diaconie en het burgerlijk armbestuur kunnen we slechts over een beperkt aantal jaren volgen. Aangezien we noch voor de diaconie, noch voor het burgerlijk armbestuur over doorlopende informatie beschikken, is het onmogelijk de bedeeden gedurende langere tijd te volgen en moeten we ons beperken tot een momentopname in een beperkt aantal peiljaren.

Tabel 11: de 'gefotografeerde' bedeeden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	Geslacht (%)		Leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			godsdienst(%)			burg. staat(%)		kind
		man	Vrouw		's Hoek	elders	arbeid	Zonder	ander	NH	RK	ander	gehuwd	we/ong	
1855	5	100	-	52	40	60	100	-	-	60	40	-	100	-	5,2
1880	11	27	73	61	30	70	50	50	-	30	70	-	10	90	1,4
1891	6	50	50	56	17	83	50	33	17	67	33	-	50	50	1,7
1900	7	57	43	69	43	57	43	43	14	57	14	29	29	71	1,6
1910	9	33	67	72	56	44	22	78	-	33	44	22	22	78	2,4

Gezien het geringe aantal bedeeden van het burgerlijk armbestuur mogen we uit tabel 11 geen vergaande conclusies trekken. Hiervoor is de kans op toevalligheid te groot. In grote lijnen bevestigen bovengenoemde cijfers het beeld dat we ons op basis van bestudering van de andere armbesturen hebben gevormd. Ook hier zien we een licht overwicht van mannen onder de bedeeden. In de jaren waarin het grootste aantal mensen werd bedeed (1880 en 1910) was de meerderheid van het vrouwelijk geslacht. Vreemd genoeg bestond in het crisisjaar 1880 de meerderheid van de armlastigen uit vrouwen, merendeels weduwen of ongehuwden, terwijl we bij de meeste andere armbesturen juist in dat jaar een overwicht van mannelijke gezinshoofden constateerden. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het veel grotere katholieke armbestuur de door de landbouwcrisis getroffen katholieke arbeiders bedeede, terwijl het burgerlijk armbestuur als vergaarbak fungeerde voor al die randgevallen die niet bij de kerkelijke instellingen terecht konden.

De leeftijd van de bedeeden liet gedurende een halve eeuw een duidelijke stijging zien. Was de bedeede in 1855 gemiddeld nog geen tweeënvijftig jaar oud, rond de eeuwwisseling was ze opgelopen tot zeventig jaar.

Net als bij de armbesturen in 's-Heer Arendskerke was het merendeel van de bedeede armen

niet in het dorp zelf geboren. In de tweede helft van de negentiende eeuw was een ruime meerderheid afkomstig uit de nabijgelegen dorpen Heinkenszand, Borssele, Oudelande of 's-Heer Arendskerke. Het aandeel van de autochtonen nam echter in de loop der tijd toe. In ons laatste peiljaar was zelfs een kleine meerderheid in 's-Heerenhoek zelf geboren.

Deze verschuiving in geboorteplaats kan samenhangen met de leeftijdsontwikkeling. De bedeelden uit de vroegere periode waren jonger en verhuisden waarschijnlijk sneller dan de veel oudere armlastigen uit de jaren 1900 en 1910, die in de meeste gevallen bleven waar ze zaten. De gegevens over de beroepen laten aan duidelijkheid weinig te wensen over. Zeker in de eerste jaren bestond het grootste deel der bedeelden uit arbeiders. Al snel echter nam het aandeel van degenen zonder beroep toe. Vanaf 1900 waren de laatsten de belangrijkste klanten van het armbestuur.

De meerderheid van de bedeelden was in vele jaren hervormd en niet katholiek, zoals men in een katholiek dorp als 's-Heerenhoek wel zou mogen verwachten. De conclusie die we uit de gegevens over de godsdienst moeten trekken is dat het burgerlijk armbestuur meer te maken kreeg met hervormde armlastigen die om welke reden dan ook niet terecht konden bij de diaconie dan met arme katholieken die door hun armbestuur waren afgewezen.

De burgerlijke staat laat zien dat met uitzondering van 1855, de alleenstaanden, al dan niet met kinderen, onder de bedeelden in de meerderheid waren. Hun gewicht zou in de loop der tijd alleen maar toenemen. Gaven de eerste jaren scherpe fluctuaties te zien -zo waren alle vijf bedeelden in 1855 gehuwde mannen aan het hoofd van een kinderrijk gezin, terwijl een kwart eeuw later, in 1880, 90% van de bedeelden alleenstaand was met een beperkt aantal kinderen-, vanaf 1890 zien we een duidelijke trend. De gehuwde kostwinner verloor vanaf dat moment geleidelijk terrein aan de weduwe, weduwnaar of ongehuwde.

Samenvattend: gewoonlijk was het een vrouw die bij het armbestuur om steun verzocht. Ze was de zestig gepasseerd, weduwe met één of twee thuiswonende kinderen en in de meeste gevallen uit een ander dorp afkomstig. Met haar Nederlands-hervormde achtergrond was zij in het katholieke 's-Heerenhoek een vreemde eend in de bijt.

Tabel 12: de 'gefotografeerde' bedeelden van de hervormde diaconie 's-Heerenhoek-Nieuwdorp

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats%		Beroep (%)			burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		's Hoek	elders	Arbeid	Zonder	ander	gehuwd	we/ong	
1886	17	47	53	67	63	37	44	44	12	31	69	0,4
1894	14	43	57	64	57	43	71	14	14	29	71	1,3
1900	10	30	70	72	70	30	80	20	-	20	80	0,3
1910	11	46	54	61	80	20	50	30	20	50	50	1,3
1920	10	20	80	73	78	22	33	56	11	-	100	-

Onder de 'diaconiearmen' waren de vrouwen van meet af aan in de meerderheid. Meer dan 60% van de bedeelden bestond uit vrouwen. In de getalsmatige verhoudingen tussen de geslachten zien we schommelingen, geen duidelijke trend. Hetzelfde gold voor de leeftijd van de bedeelden. Met gemiddeld ruim zevenenzestig jaar was een diaconiebedeelde ouder dan een bedeelde van het armbestuur. In tegenstelling tot de klanten van het armbestuur, van wie de gemiddelde leeftijd in de loop der tijd steeg, zien we bij de hervormde bedeelden geen duidelijke stijging of daling. De bedeelden waren reeds in het jaar 1886, het begin van de onderzoeksperiode, gemiddeld bijna zevenenzestig jaar oud.

In tegenstelling tot de bedeelden van het armbestuur waren die van de diaconie in meerderheid uit 's-Heerenhoek afkomstig. Bijna 70% was in het dorp zelf geboren en de cijfers uit de tabel

wijzen erop dat het aandeel van de 'autochtonen' onder de bedeelden alleen maar groter werd naarmate de tijd verstreek. Weliswaar deed deze laatste ontwikkeling zich ook voor bij de klanten van het armbestuur, toch bleef onder hen het percentage 'allochtonen' aanzienlijk en, zoals we reeds hiervoor zagen, vormden zij over de gehele periode gerekend een duidelijke meerderheid.

De verdeling over de verschillende beroepen laat bij de diaconiebedeelden hetzelfde beeld zien als bij de klanten van het armbestuur: de arbeiders vormden, zeker in de eerste jaren, de meerderheid, maar werden naarmate de tijd vorderde, verdrongen door de mensen zonder beroep.

Ook de burgerlijke staat van de hervormde bedeelden was vergelijkbaar met die van de armbestuurklanten. Als we het jaar 1855, toen alle bedeelden van het armbestuur gehuwd waren, buiten beschouwing laten, dan was zowel van de diaconie- als van de armbestuurbedeelden gemiddeld ruim 70% ongehuwd, weduwe of weduwnaar. Onder de diaconiearmen was deze groep in ieder peiljaar in de meerderheid.

Gezien de burgerlijke staat en de hoge gemiddelde leeftijd van de meeste bedeelden was het logisch dat het gemiddelde aantal thuiswonende kinderen gering was en over de hele periode gerekend nog niet één bedroeg.

Samenvattend: de diaconiebedeelde was een vrouw van bijna zeventig jaar, weduwe, arbeidster of zonder beroep en in 's-Heerenhoek zelf geboren. Op het moment dat ze onderstand genoot, waren de kinderen, als ze er ooit al had gehad, het huis uit.

7 Hoedekenskerke

In Hoedekenskerke was de armenzorg net als in 's-Heerenhoek grotendeels in handen van drie verschillende weldadigheidsinstellingen: het rooms-katholiek parochiaal armbestuur, het burgerlijk armbestuur en de hervormde diaconie. Van deze drie nam het katholieke armbestuur het grootste aantal bedeelden voor zijn rekening en ook hier gold dat onder de katholieke bedeelden zich velen bevonden die wel tot de parochie Hoedekenskerke-Kwadendamme behoorden, maar niet tot de burgerlijke gemeente. De zorg van het katholieke armbestuur strekte zich uit over de gehele zuid-westelijke hoek van de 'Zak' van Zuid-Beveland, waar behalve Hoedekenskerke de dorpen Baarland, Oudelande en 's Gravenpolder liggen. Bovendien waren de armen uit het overwegend katholieke Ovezande tot 1871, toen de statie Ovezande werd omgezet in een parochie met een eigen armbestuur, aan de liefdadigheid van het armbestuur van Hoedekenskerke toevertrouwd.

Vanaf 1883 zijn voor het burgerlijk armbestuur namen van bedeelden overgeleverd. Dankzij de notulen van het armbestuur zijn wij in staat twee groepen (die uit 1890 en 1920) gedurende langere tijd te volgen. Namen van door de hervormde diaconie ondersteunde armen hebben we in de archieven niet aangetroffen. De enige informatie die we hebben over de armlastige katholieken is gebaseerd op een lijst uit 1865 van het katholieke armbestuur, die we aantreffen in de correspondentie van het gemeentebestuur, waarop de namen van katholieke bedeelden uit de gehele parochie staan vermeld. In tabel 13 zijn de belangrijkste gegevens van de bedeelden van het burgerlijk armbestuur samengevat.

Tabel 13a: de 'gefotografeerde' bedeeden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			godsdienst(%)			burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		Hoed.k	elders	arbeid	Zonder	ander	NH	RK	ander	gehuwd	we/ong	
1883	14	36	64	63	55	45	73	18	9	36	64	-	17	83	0,8
1900	11	55	45	58	36	64	64	9	27	64	27	9	46	54	2
1910	13	46	54	59	31	69	31	54	15	69	15	15	39	61	1,3
1930	14	50	50	64	50	50	39	50	11	50	43	7	29	71	1,4
1935	11	46	54	68	64	36	9	55	36	18	73	9	36	64	1,5

Tabel 13b: de bedeeden van het burgerlijk armbestuur in 1890 en 1920

jaar	totaal	Geslacht (%)		Geboorteplaats (%)		Beroep (%)			Godsdienst (%)			burg.staat (%)		kind (gem. aantal)	leeft. hu w.	gedwo ngen huw. (%)	Analfa betism (%)
		man	vrouw	Hoed.	elders	arbeid	zonder	Ander	NH	RK	ander	geh	w/ong				
1890	11	46	54	46	54	91	-	9	27	73	-	27	73	2,9	31	20	100
1920	16	38	62	56	44	50	44	6	50	50	-	25	75	4,4	31	11	56

Jaar	gemid aantal jaren steun.	Gemiddelde leeftijd eerste steun
1890	11,1	65
1920	13	53,9

Als we de blik richten op de cijfermatige verhouding tussen de bedeede mannen en vrouwen, dan valt op dat de vrouwen in vrijwel alle jaren een gering overwicht hadden. Geen enkel jaar sprong er in feite uit. Merkwaardig en in contrast met vele andere burgerlijke armbesturen was dat zelfs in de economische crisisjaren (1883 en 1935), toen de aandacht van veel burgerlijke armbesturen in andere plaatsen in eerste instantie uitging naar mannelijke gezinshoofden het in Hoedekenskerke in meerderheid vrouwen waren die gesteund werden. De cijfers over de burgerlijke staat versterken dit beeld. Over de gehele periode gerekend was een ruime meerderheid van de bedeeden alleenstaand. Hierop vormden de crisisjaren geen uitzondering, zoals uit tabel 13a blijkt. In alle jaren waren de gehuwden onder de bedeeden van het armbestuur in de minderheid.

De gemiddelde leeftijd van de armlastigen liet in de loop der tijd een stijging zien. Vóór 1900 lag deze op ongeveer zestig jaar, na 1900 op zo'n vierenzestig jaar. Ook bij de leeftijden zien we geen enkele invloed van de economische crises, eerder het tegendeel. Terwijl veel andere armbesturen in tijden van crisis juist meer steun gingen geven aan jongere hulpbehoevenden, zien we bij het armbestuur te Hoedekenskerke een verhoging van de gemiddelde leeftijd van hun bedeeden: zowel in 1883 als in 1935 kwam de gemiddelde leeftijd boven het gemiddelde uit. De verklaring kan zijn dat net als in 's-Heerenhoek het katholieke armbestuur als belangrijkste bedelingsinstantie de meeste armen opving en dat de rol van het plaatselijk armbestuur marginaal was en beperkt bleef tot enkele randgevallen, armen die de kerkelijke instellingen niet meer konden of wilden onderhouden. Maar toch is dit niet erg waarschijnlijk. Uit de bedelingscijfers (zie bijlage F) blijkt immers dat het katholieke armbestuur in de loop der tijd steeds minder mensen ging bedelen. Bovendien had dit armbestuur in het religieus heterogene Hoedekenskerke veel minder een monopoliepositie op het terrein van de armenzorg dan het katholieke armbestuur in 's-Heerenhoek. Daar was, in tegenstelling tot in Hoedekenskerke, de zorg van het plaatselijk burgerlijk armbestuur beperkt tot die (schaarse) gevallen die door de kerk waren afgewezen. De enige plausibele verklaring is gelegen in het beleid van het armbestuur. Crisis of geen crisis, de steun bleef gericht op de traditionele categorieën armen als weduwen, ouden van dagen en

wezen.

Ongeveer de helft van het aantal bedeeden was uit Hoedekenskerke zelf afkomstig. Door de schommelingen zien we een geleidelijke verschuiving optreden: waren tot en met 1910 de meeste bedeeden buiten het dorp geboren, vanaf 1920 kwam de meerderheid uit Hoedekenskerke zelf. De verschillen zijn echter te gering om hier vergaande conclusies aan te verbinden.

Duidelijker lagen de zaken bij de beroepen. Over de hele linie genomen vormden de arbeiders een krappe meerderheid. Uit de tabel blijkt echter duidelijk dat hun aandeel in het totale bedeedenbestand in snel tempo afbrokkelde. Vormden zij in de negentiende eeuw nog zo'n 70% van het totale aantal bedeeden, in de eerste drie decennia van de twintigste eeuw werden zij in vrijwel alle jaren overvleugeld door de mensen zonder beroep.

Het aandeel van de andere beroepen was in alle jaren beperkt, maar in vergelijking met veel andere armbesturen en diaconieën toch aanzienlijk. Zeker in het crisisjaar 1935 bedeede het armbestuur niet alleen arbeiders of mensen zonder beroep. We vinden onder degenen die op de bedelingsrol stonden tevens twee klompenmakers, een kleermaker en een herbergier.

Onder de bedeeden hielden de katholieken en de hervormden elkaar qua aantal in evenwicht en deze verhouding weerspiegelde in zekere zin de plaatselijke situatie. De hervormden woonden in de kern Hoedekenskerke, de katholieken in het nabijgelegen Kwadendamme.

Het aantal inwonende kinderen was met 1,4 betrekkelijk laag. Een duidelijke trend nemen we niet waar, evenmin een relatie met de leeftijd der bedeeden. Terwijl we bij andere besturen een geleidelijke daling van het aantal kinderen waarnamen, wel als gevolg van de verschuivingen in de burgerlijke staat -meer en meer weduwen en weduwnaars- en de gestegen leeftijd der bedeeden logisch was, zien we bij de bedeeden van Hoedekenskerke én een stijging van de leeftijd én een toenemend aantal kinderen. We moeten ons echter door de geringe aantallen niet op een dwaalspoor laten brengen. Wat blijkt namelijk? Zowel onder de bedeeden van 1930 als die van 1935 bevonden zich twee gezinnen met zes tot zeven kinderen, die het gemiddelde opdreven.

Uit tabel 13b blijkt dat het gemiddelde totale aantal kinderen van de bedeeden op drie tot vier lag. Grote gezinnen waren eerder uitzondering dan regel. Onder de bedeeden van 1890 bevonden zich geen gezinnen met meer dan vijf kinderen. Onder die van 1920 waren wel enige lieden die aan het hoofd stonden van een kinderrijk gezin. Zo had de weduwe van Andries de Bart negen en Laurus Poortvliet maar liefst zestien kinderen. Poortvliet spande in dit opzicht de kroon, maar zijn situatie was uitzonderlijk. Eenendertig jaar was de gemiddelde leeftijd waarop de bedeede huwde. Slechts een gering aantal vrouwen -ongeveer 15%- was op de huwelijksdag zwanger of had al een onwettig kind.

Het analfabetisme liep in de periode 1890-1920 terug. Bij alle huwelijken die we voor de groep bedeeden uit 1890 konden natrekken, konden óf beide partners niet schrijven óf was de vrouw hiertoe niet in staat.

Onder de bedeeden van de groep-1920 lagen de zaken anders. Weliswaar konden ook in deze groep nog velen, vooral vrouwen, niet schrijven. Bijna de helft van het aantal huwelijkspartners had het schrijven inmiddels wel geleerd en kon een handtekening onder de huwelijksakte zetten.

Kijkend naar het gemiddeld aantal jaren steun dat een bedeede van het armbestuur kreeg, zien we hier een lichte stijging. Met gemiddeld dertien jaar bleef de bedeede uit de groep-1920 twee jaar langer afhankelijk van het armbestuur dan de bedeede uit de groep-1890. Hij of zij was echter op het moment dat de aanvraag om onderstand voor het eerst werd gehonoreerd aanmerkelijk jonger dan zijn lotgenoot uit 1890. Deze had een gemiddelde leeftijd van vijftenzestig jaar en bleef in veel gevallen tot aan de dood op de bedelingsrol staan. De

bedeelde uit 1920 was slechts drieënvijftig toen het armbestuur hem voor het eerst op de bedeeldenlijst plaatste. Van een levenslang abonnement was toen geen sprake.

Een bedeelde uit het negentiende-eeuwse Hoedekenskerke was gewoonlijk een vrouw, die in een andere Zuid-Bevelandse gemeente was geboren, op dertigjarige leeftijd was gehuwd, niet kon schrijven, arbeidster was van beroep en drie tot vier kinderen ter wereld bracht. Nadat haar man was overleden, klopte ze aan bij het armbestuur dat haar in eerste instantie mogelijk weigerde, zolang er gezonde kinderen bij haar inwoonden die de kost konden verdienen. Nadat deze door bijvoorbeeld een huwelijk het ouderlijk huis verlieten, deed de vrouw opnieuw een beroep op de liefdadigheid en ditmaal met succes. Ze was inmiddels een stuk ouder geworden en achter haar naam vinden we in de bevolkingsregisters niet langer 'arbeider' vermeld, maar de vermelding 'zonder beroep'.

Tabel 14: de bedeelden van het rooms-katholiek parochiaal armbestuur Hoedekenskerke (Kwadendamme) in 1865

Jaar	Totaal	Geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			burg. Staat(%)		kind
		Man	vrouw		Hoed	elders	arbeid	Zonder	ander	Gehuwd	we/ong	
1865	20	50	50	54	41	59	100	-	-	47	53	1,7

Op basis van één momentopname kunnen we nauwelijks conclusies trekken over de katholieke bedeelden. Gezien het jaar waarop de lijst betrekking heeft, kunnen we geen vergelijking maken met de bedeelden van het burgerlijk armbestuur die we immers noodgedwongen in latere jaren moesten peilen. We volstaan daarom met een paar algemene opmerkingen.

De gemiddelde leeftijd van vierenvijftig jaar week niet wezenlijk af van die van de bedeelden van de arbesturen elders. Zeker in vergelijking met latere perioden werden in de jaren vijftig en zestig van de negentiende eeuw relatief jonge armen bedeed. De verhouding tussen de autochtonen en allochtonen liet hetzelfde beeld zien als bij het burgerlijk armbestuur in latere jaren: een (kleine) meerderheid was niet in Hoedekenskerke geboren, maar in een andere Zuid-Bevelandse plaats.

Opvallend was dat het uitsluitend arbeid(st)ers waren die door het parochiaal armbestuur werden bedeed. Mensen zonder of met een ander beroep trof men op de bedelingslijst niet aan.

De getalsmatige verhouding tussen de gehuwden en de alleenstaanden was weinig opzienbarend: met 52,6% hadden de laatsten een licht overwicht op de gehuwden.

Het geringe kindertal van de bedeelden was verrassend. Het geringe gemiddelde van 1,7 werd in zekere zin bepaald door oudere weduwen die geen inwonende kinderen meer hadden, maar dit was zeker niet de enige oorzaak. Een nadere kennismaking met de twintig katholieke bedeelden leert dat grote gezinnen schaars waren. Dat van de uit 's Gravenpolder afkomstige Johannes de Jonge en dat van de in Kapelle geboren Bastiaan Vroonland behoorden met ieder vier kinderen tot de grootste van de in 1865 ondersteunde gezinnen.

8 Ovezande

Net als in 's-Heerenhoek en Hoedekenskerke bestonden in Ovezande drie armenzorginstellingen: het burgerlijk armbestuur, een hervormde diaconie die met het naburige Driewegen verbonden was en, vanaf 1871 toen Ovezande een zelfstandige parochie werd, een katholiek parochiaal armbestuur.

Van het katholieke armbestuur hebben we geen bedelingscijfers en van de hervormde diaconie slechts over de periode 1851-1872. Uit deze cijfers blijkt overigens dat het aantal

diaconiebedeelden in vergelijking met het aantal klanten van het armbestuur klein was. We moeten ons verder realiseren dat onder hen zich veel lieden bevonden die in het overwegend hervormde Driewegen woonden.

Tabel 15: de 'gefotografeerde' bedeelden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			godsdienst(%)			burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		Ovezan	elders	arbeid	Zonder	ander	NH	RK	ander	gehuwd	we/ong	
1854	34	56	44	52	36	64	87	3	10	45	55	-	41	59	2
1865	27	26	74	53	71	29	79	13	8	29	71	-	15	85	0,8
1910	9	-	100	70	44	56	11	78	11	18	82	-	-	100	-
1920	9	33	67	62	22	78	44	56	-	44	56	-	33	67	1,8
1930	13	62	38	64	15	85	31	54	15	46	54	-	31	69	2
1935	19	68	32	67	21	79	37	42	21	37	63	-	53	47	2,1

Ook bij dit armbestuur zien we schommelingen in de getalsmatige verhouding tussen de geslachten. Terwijl in 1865, 1910 en 1920 de vrouwen in de meerderheid waren, waren het in 1854, 1930 en 1935 overwegend mannen die bij het armbestuur op de bedelingsrol stonden. Een verband met economische crises leek duidelijk aanwezig. Zowel het jaar 1854 als de jaren dertig van de twintigste eeuw waren economisch gezien moeilijke tijden: de werkloosheid was in 1930-1935 beduidend en in de jaren vijftig van de negentiende eeuw klaagden de dorpsautoriteiten herhaaldelijk over de duurte van de levensmiddelen veroorzaakt door mislukte aardappeloogsten. De aandacht van het armbestuur ging in deze jaren in eerste instantie uit naar de werkloze mannen, al dan niet gehuwd met meerdere kinderen. Het was geen toeval dat juist in de jaren 1854, 1930 en 1935 zich onder de bedeelden relatief gezien veel gehuwden bevonden. Het percentage gehuwden was in deze jaren bovengemiddeld. Hetzelfde gold trouwens voor het aantal inwonende kinderen dat toen met ruim twee boven het gemiddelde van 1,5 lag. Kijken we naar de leeftijd van de bedeelden en laten we 1910 buiten beschouwing, toen de clientèle van het armbestuur uitsluitend bestond uit vrouwen, onder wie zeven weduwen en twee ongetrouwde vrouwen met een gemiddelde leeftijd van ruim zeventig jaar, dan zien we een geleidelijke stijging. Was een bedeelde in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw ruim vijftig jaar oud, in de twintigste eeuw steeg de leeftijd tot ruim boven de zestig jaar. De crisis leek hier geen invloed op te hebben. In veel andere gemeenten zagen we in de jaren dertig dat de armbesturen zich meer gingen richten op jongere bedeelden. In Ovezande leek daar echter geen sprake van.

In de loop der tijd was er sprake van een toename van het aandeel van de mensen die niet in het dorp zelf waren geboren. Dit wees op een grote, zij het beperkte geografische mobiliteit. Het overgrote deel was afkomstig van andere Bevelandse dorpen. Van de in totaal honderdenelf onderzochte bedeelden (tabel 15) waren er slechts vijf die niet in een Zuid-Bevelands dorp waren geboren. Onder hen bevonden zich drie mensen uit Zeeuws-Vlaanderen.

In de negentiende eeuw waren de arbeiders onder de bedeelden in de meerderheid. In de twintigste eeuw kwam een einde aan hun dominante positie, toen zij werden verdrongen door de mensen zonder beroep, merendeels oudere weduwen. Het belang van de andere beroepen was marginaal. Slechts onder de bedeelden van 1930 en 1935 treffen we een enkele koopman, vrachtrijder en kleermaker aan.

Ovezande was een overwegend katholiek dorp, wat duidelijk bleek uit de godsdienstige gezindte van de bedeelden. In elk jaar vormden de katholieken de meerderheid. Wanneer we de percentages ondersteunde katholieken evenwel vergelijken met het aandeel van de katholieken in de totale dorpsbevolking, dan bleek zeker in de twintigste eeuw eerder sprake te zijn van een

ondervertegenwoordiging. Uit de gegevens van de volkstellingen blijkt namelijk dat het aandeel van de katholieken in de periode 1850-1909 geleidelijk steeg van 72% in 1850 tot 77% in 1909, terwijl over de gehele periode gerekend 'slechts' 63% van de bedeeden tot de katholieke kerk behoorde. Het armbestuur bedeede naar verhouding veel hervormden. Terwijl hun aandeel in de totale bevolking in de bovengenoemde jaren terugliep van 28% tot 21%, vormden zij 37% van alle bedeeden.

Kennelijk stuurde de hervormde gemeente eerder armlastigen uit eigen kring door naar het armbestuur dan de katholieke gemeenschap dit met haar leden deed.

Resumerend: de bedeede van het Ovezandse burgerlijk armbestuur was in 'gewone' tijden een vrouw, in een naburige gemeente geboren, gehuwd geweest en weduwe geworden. Ze was de vijftig gepasseerd en had nog een of twee kinderen thuis, toen ze, waarschijnlijk niet voor het eerst, bij het armbestuur aanklopte. Ze was misschien vroeger arbeidster geweest, maar meestal stond achter haar naam in het bevolkingsregister aangetekend: 'zonder beroep'.

9 Yerseke

Tabel 16: de 'gefotografeerde' bedeeden van het burgerlijk armbestuur

Jaar	Totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)			beroep (%)			godsdienst(%)		burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		Yerseke	elders	arbeid	zonder	Ander	NH	ander	gehuwd	we/ong		
1882	12	42	58	50	30	70	80	10	10	80	20	25	75	2	
1892	32	66	34	50	45	55	60	17	23	77	23	61	39	3,4	
1901	51	59	41	53	49	51	43	39	18	76	24	40	60	2,1	
1910	61	57	43	54	39	61	32	53	15	73	27	37	63	2	
1920	42	57	43	61	34	66	18	66	16	61	39	34	66	1,2	
1930	39	62	38	63	28	72	18	69	13	77	23	26	74	0,5	
1935	107	78	22	60	51	49	21	32	47	72	28	54	46	1,4	

Onder de bedeeden van het armbestuur te Yerseke vormden de mannen de meerderheid. Slechts in één jaar, 1882 waren het in meerderheid vrouwen die op de bedelingsrol stonden. In de jaren 1892, 1930 en 1935 lag het percentage ondersteunde mannen boven het gemiddelde met als uitschieter het jaar 1935, toen bijna acht op de tien bedeeden tot het mannelijk geslacht behoorden.

Een verband met de economische crises was duidelijk aanwezig. De bovengenoemde jaren gaven een economische malaise te zien. Was in de jaren dertig sprake van een algehele economische crisis, die vrijwel alle economische sectoren trof, in het laatste decennium van de negentiende eeuw werd Yerseke getroffen door een terugval van de oestercultuur, die aanleiding gaf tot een plotselinge toename van het aantal bedeeden. Het waren in deze crisisjaren in eerste instantie de mannen naar wie de aandacht van het armbestuur uitging, mannen die in hoofdzaak gehuwd waren en aan het hoofd stonden van een gezin dat uit meerdere kinderen bestond. De cijfers over de burgerlijke staat van de bedeeden bewijzen dit. Terwijl in de overige jaren het overgrote deel van de ondersteunden ongehuwd, weduwe of weduwnaar was, waren de gehuwden in 1892 en 1935 in de meerderheid.

Als we naar de leeftijd van de bedeeden kijken, is de geleidelijke stijging ervan opvallend. Aan het einde van de negentiende eeuw was de bedeede gemiddeld vijftig jaar, een halve eeuw later was hij ongeveer zestig jaar oud. Economische crises leken geen of weinig invloed op de leeftijdsontwikkeling te hebben. In tegenstelling tot andere dorpen, waar in de jaren dertig van de twintigste eeuw in vergelijking met het voorgaande decennium aanzienlijk meer jongere mensen

werden bedeed, onderging het bedeedenbestand in Yerseke wat leeftijd betrof nauwelijks veranderingen. De gemiddelde leeftijd was en bleef in de periode 1920-1935 rond de zestig schommelen.

In vrijwel alle jaren was de meerderheid van de bedeeden niet in Yerseke geboren, maar afkomstig uit andere, voornamelijk Zeeuwse dorpen. Verwonderlijk was dit geenszins. De vanaf circa 1880 snel groeiende schelpdiercultuur leidde tot een voor Zeeuwse begrippen ware bevolkingsexplosie: telde Yerseke in 1866 nog geen duizend inwoners, twintig jaar later was dit aantal tot bijna vierduizend gegroeid. Deze aanwas werd vrijwel uitsluitend veroorzaakt door een vestigingsoverschot. Zo vestigden zich in 1885 meer dan zeventienhonderd mensen in het dorp met als gevolg dat de bevolking in dat jaar met maar liefst een kwart groeide. Het waren overwegend arbeiders die zich in het dorp vestigden en die een potentieel reservoir voor de plaatselijke armbesturen vormden.

Kijken we naar de beroepen van de bedeede armen, dan zien we dat over de gehele periode degenen zonder beroep in de meerderheid waren. Aan de overheersende positie van de arbeiders-landarbeiders en arbeiders in de oestercultuur- die in de laatste twintig jaar van de negentiende eeuw zo'n 70% van het totale aantal bedeeden uitmaakten, kwam in 1900 een einde. De belangrijkste klanten van het armbestuur werden vanaf dat moment de mensen zonder beroep, zoals ouderen en weduwen. Zeker in vergelijking met de andere dorpen was het aandeel van de andere beroepen in het bedeedenbestand aanzienlijk. Naast verschillende neringdoenden moeten we hierbij vooral denken aan schippers en schippersknechten die, bij gebrek aan werk, meer dan eens aanklopten bij het armbestuur. In het crisisjaar 1935 vormden de niet-arbeiders bijna de helft van het totale aantal bedeeden. Op de bedelingsrol van dat jaar trof men namen aan van schippers, schippersknechten, commissaires, reizigers, mandenmakers, meubelmakers, timmermannen en kleine landbouwers. Zij vormden het bewijs dat de crisis toen niet alleen de allerarmsten in de samenleving trof.

De meerderheid van de bedeeden behoorde tot de hervormde kerk. In de loop der jaren nam het aantal armen dat tot een ander kerkgenootschap, gereformeerd of evangelisch-luthers, behoorde geleidelijk toe. Deze ontwikkeling weerspiegelde in grote lijnen de plaatselijke religieuze verhoudingen. Had de hervormde kerk in Yerseke vóór 1870 op godsdienstig terrein nog een dominante positie en behoorde in 1864 ruim 90% van de plaatselijke bevolking tot deze kerk, in de laatste decennia van de negentiende eeuw nam het belang van de gereformeerde en evangelisch-lutherse gemeenten in snel tempo toe. In 1910 stond nog maar 60% van de bevolking als hervormd geregistreerd. De rest behoorde tot een ander kerkgenootschap of was niet-kerkelijk.

Tenslotte nog een opmerking over de grootte van de bedeede huishoudens.

Het gemiddeld aantal thuiswonende kinderen bedroeg gedurende de gehele periode nog geen twee. Vanaf 1892, toen de bedeede huishoudens met ruim drie inwonende kinderen ver boven het gemiddelde uitstaken, zien we een gestage daling tot 1930, toen het gemiddelde op 0,5 lag. In het crisisjaar 1935 was het gemiddelde aantal kinderen weer gestegen tot 1,4. Het verband met de crisis was onmiskenbaar: in de crisisjaren 1892 en 1935 werden vooral kinderrijke gezinnen ondersteund, in de overige jaren met name alleenstaanden.

Tabel 17: de 'gefotografeerde' bedeeden van de hervormde diaconie

Jaar	totaal	geslacht (%)		leeftijd	geboorteplaats(%)		Beroep (%)			burg. staat(%)		kind
		man	vrouw		Yerseke	elders	arbeid	Zonder	ander	gehuwd	we/ong	
1879	20	25	75	58	58	42	63	37	-	16	84	1,7
1890	33	34	66	56	52	48	65	35	-	28	72	1,3
1900	34	38	62	65	53	47	16	72	12	19	81	1,1

Onze informatie over de bedeeden van de hervormde kerk is beperkt tot de laatste twee decennia van de negentiende eeuw. Dit betekent dat we geen conclusies kunnen trekken over allerlei ontwikkelingen die op lange termijn speelden. Een grondige vergelijking met de bedeeden van het armbestuur is eigenlijk alleen maar mogelijk voor de periode 1880-1900.

Bij de diaconiebedeeden is opvallend dat de vrouwen in alle peiljaren in de meerderheid waren: tegenover gemiddeld één mannelijke bedeede stonden twee vrouwelijke bedeeden.

In tegenstelling tot de armbestuurbedeeden, die merendeels buiten Yerseke waren geboren, was het grootste deel van de diaconiearmen in het dorp zelf geboren.

De gemiddelde leeftijd lag met bijna zestig jaar ruim boven die van de armbestuurbedeeden die in de jaren 1882-1901 op éénenvijftig jaar lag. Zoals uit de tabel blijkt, steeg de leeftijd in betrekkelijk korte tijd van achtenvijftig tot ruim vijfenzestig jaar. De diaconie ging zich meer en meer richten op de ondersteuning van oudere vrouwen.

De gemiddelde gezinsgrootte was kleiner dan die bij het armbestuur. Lag het gemiddeld aantal thuiswonende kinderen bij de diaconiebedeeden op 1,4, bij de armbestuurbedeeden was dit over dezelfde periode gerekend 2,5.

Ongehuwden, weduwen en weduwnaars waren in de laatste twee decennia van de negentiende eeuw ook onder de armbestuurbedeeden in de meerderheid, toch was hun aandeel in de totale groep bedeeden met 58% minder groot dan bij de diaconiekanten van wie bijna 80% tot deze categorie armen behoorde.

Een kleine meerderheid van de diaconiebedeeden had geen beroep. Het aandeel van de arbeiders, die in de peiljaren 1879 en 1890 nog de meerderheid van de bedeeden uitmaakten, was in 1900 gedaald tot iets meer dan 15%. Het waren in dit jaar de mensen zonder beroep die de belangrijkste klanten van de diaconie vormden. Wat een contrast met de armbestuurbedeeden die in de laatste twintig jaar van de negentiende eeuw voor ruim 60% uit arbeiders bestonden! Pas later, vanaf 1900/1910, zou deze groep ook onder de armbestuurbedeeden verdrongen worden door de mensen zonder beroep. In tegenstelling tot het armbestuur bedeede de hervormde gemeente nauwelijks mensen met een ander beroep dan dat van arbeider.

De aandacht van de diaconie ging primair uit naar vrouwen op leeftijd, die ongehuwd of weduwe waren en in de meeste gevallen in Yerseke zelf waren geboren. Veelal stond achter hun beroep 'arbeidster' aangetekend, doch, naarmate de tijd verstreek en de hervormde gemeente zich steeds meer ging richten op oudere vrouwen, vinden we in de bevolkingsregisters achter hun naam de vermelding 'zonder beroep'. Zij behoorden tot de 'traditionele' armen, lieden die door demografische (ouderdom) of persoonlijke (verlies van de echtgenoot) omstandigheden verarmd waren. Economische crises hadden hier geen noemenswaardige invloed op. Ofschoon er in ons overzicht van de diaconiebedeeden slechts één crisisjaar voorkwam (1890) en we dus voorzichtig moeten zijn in conclusies over de invloed ervan op de samenstelling van de groep ondersteunden, is er nauwelijks sprake van enige invloed van de crisis op de identiteit van de diaconiebedeeden. Terwijl het burgerlijk armbestuur zich in deze tijd juist richtte op werkloze gezinshoofden met meerdere kinderen, van wie een groot deel buiten Yerseke was geboren, bleef de steunverlening van de diaconie beperkt tot de traditionele

risicogroepen. Hiermee leek een terreinafbakening tussen de beide instellingen tot stand gekomen.

Bijlage H De jaarrekeningen van de burgerlijke en kerkelijke arbesturen, bewerkt volgens een standaardmodel en per dorp gerangschikt

Toelichting:

Inkomsten	I = goed slot II = inkomsten uit kapitaal: a. onroerend goed b. renten inschrijving grootboek nationale schuld, rente leningen III = bijdragen derden (collecten, giften, legaten, subsidies) a. collecten b. subsidies (van gemeente, burgerlijk arbestuur) IV = andere inkomsten, niet onder II of III vallend.
Uitgaven	I Armezorgkosten: a. bedeling in geld en natura b. uitbesteding (inclusief gestichtverpleging) c. medische zorg (armendokter, medicijnen, begrafenis kosten) d. onderwijs e. werkverschaffing f. subsidies sociaal-medische verenigingen in het dorp II Administratie- en beheerkosten III Onvoorziene en incidentele uitgaven, niet tot I of II behorend

Alle bedragen zijn in hele guldens.

Slechts voor de diaconieën hebben we de inkomsten onder III vermeld, onderscheiden naar herkomst. Onder a. worden de bedragen uit collecten, legaten en erfenissen vermeld (het betreft hier inkomsten uit de eigen kring) en onder b. de bijdragen die de diaconie bij tijd en wijle ontving van derden, met name van burgerlijke arbesturen. Gezien het feit dat de burgerlijke arbesturen nauwelijks geld ontvingen uit collecten, erfenissen of legaten hebben we voor deze instellingen rubriek III niet gespecificeerd. Bedragen die in deze rubriek zijn geboekt, betreffen in vrijwel alle gevallen subsidies van de gemeente.

I 's-Heer Arendskerke

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	556	70	-	-	2062	2447	1998	2283	1626	469	548	2196	1796	2033	578	666	11072	14682	3441
Ia	1974	1959	2731	2721	2586	3794	4023	4009	3413	3751	3785	6052	6796	9455	9446	14212	12669	8577	7334
Iib	337	340	354	406	472	629	649	661	698	609	583	530	731	838	838	2419	2151	2446	1540
II tot	2311	2299	3085	3127	3058	4423	4672	4670	4111	4360	4368	6582	7527	10293	10284	16631	14820	11023	8874
III	2092	1967	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV	350	337	147	245	305	-	1046	-	300	385	21	6351	427	354	16591	2717	27434	49315	406
Tot	5309	4673	3232	3372	5425	6870	7716	6953	6037	5214	4937	15129	9750	12680	27453	20014	53326	75020	12721
Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	1182	1604	-	-	100	449	699	670	529	1148	1644	2395	3551	3094	3873	2784	2543	4352	2735
b	1342	1699	-	-	-	445	414	374	587	321	350	159	300	1262	1157	2455	3516	2805	2651
c	218	295	400	400	200	326	362	652	653	560	565	637	642	639	625	729	759	742	403
d	50	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3991	175
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	90	155	288	450	695	1336	2218	322
I tot	2792	3649	400	400	300	1220	1475	1696	1769	2029	2559	3281	4648	5283	6105	6663	8154	14108	6286
II	792	823	781	831	869	788	1182	1132	888	871	880	1055	1287	2034	3066	2755	3398	3667	2654
III	886	209	2465	2613	2604	2677	3036	1772	1869	1453	1198	8892	2092	955	15119	1100	41769	51076	2459
Tot	4470	4681	3646	3844	3773	4685	5693	4600	4526	4353	4637	13228	8027	8272	24290	10518	53321	68851	11399

Toelichting van enige uitgaven:

Vanaf 1856 subsidieerde het burgerlijk armbestuur naast de plaatselijke hervormde diaconie verschillende verenigingen en armbesturen elders, zoals de hervormde diaconie en het katholieke armbestuur te 's-Heerenhoek, ieder met een jaarlijkse bijdrage van f 600,-. De bedragen zijn in rubriek IV opgenomen.

De hoge uitgaven in rubriek IV in 1930 en 1935 betreffen leningen aan de gemeente (in 1930 f 34.500,-) en belegging van kasgeld (in 1935 bijna f 50.000,-).

B De hervormde diaconie

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	330	437	330	625	879	668	445	1377	728	1421	1241	2580	1531	1439	1417	3047	2956	2216	2305
Ia	626	789	972	1015	1013	1163	1627	1362	1202	1167	1220	1177	1472	1957	2072	3775	5377	3190	2592
Iib	-	-	151	199	208	261	258	244	245	257	245	368	408	442	700	808	207	114	104
II tot	626	789	1123	1214	1221	1424	1885	1606	1447	1424	1465	1545	1880	2399	2772	4583	5584	3304	2696
IIa	500	586	485	417	451	361	392	342	335	300	573	467	587	552	632	494	495	505	510
IIib	-	-	-	-	200	200	200	250	-	-	56	226	165	184	-	-	-	-	765
III tot	500	586	485	417	651	561	592	592	335	300	629	693	752	736	632	494	495	1270	510
IV	16	22	311	208	487	29	690	22	25	11	166	13	-	68	-	14	50	24	790
Tot	1472	1834	2249	2464	3238	2682	3612	3597	2535	3156	3501	4831	4163	4642	4821	8138	9085	6814	6301
Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	574	817	775	805	1049	1160	1190	1361	1134	1333	1331	1323	1383	1390	2182	1708	2004	1506	1313
b	69	85	113	105	222	291	405	300	334	107	-	-	-	-	-	-	-	-	-
c	119	144	-	12	7	65	10	3	13	25	307	339	386	392	497	781	304	1335	558
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	300	300	300	300
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10	40	35	50	50	240	340	40
I tot	762	1046	888	922	1278	1516	1605	1664	1481	1465	1648	1672	1809	1817	2729	2839	2848	3481	2211
II	292	481	655	477	337	381	439	325	431	379	340	306	363	443	768	636	977	1093	2026
III	36	27	426	85	473	225	407	126	74	46	65	235	52	19	18	2637	1811	3	538
Tot	1090	1554	1969	1484	2088	2122	2451	2115	1986	1890	2053	2213	2224	2279	3515	6112	5636	4577	4775

II 's-Heer Hendrikskinderen

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten															
Jaar	1850	1875	1880	1886	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	359	1078	1274	-	168	368	681	751	1402	2017	1452	2978	2998	1245	1574
Ila	690	1070	1052	1069	974	977	991	1804	1811	2068	3269	3930	3994	1940	2819
Ilb	243	295	305	364	368	368	368	396	520	592	772	600	900	1082	856
II tot	933	1365	1357	1433	1342	1345	1359	2200	2331	2660	4041	4530	4894	3022	3675
III	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IV	133	106	52	2	-	35	23	1038	513	1319	14	33	241	525	78
Tot	1425	2549	2683	1435	1510	1748	2063	3989	4246	5996	5507	7541	8132	4792	5327

Uitgaven															
Jaar	1850	1875	1880	1886	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	360	536	469	588	698	454	544	487	398	720	1566	1171	1422	880	1147
b	48	-	-	-	-	104	130	130	160	307	602	657	657	696	856
c	93	130	155	277	275	275	275	275	275	275	275	275	275	340	475
d	40	40	40	65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	10	-	-	5	13	13	35	50	140	140	40	40
I tot	541	706	664	940	973	833	949	897	846	1315	2478	2153	2494	2056	2518
II	211	445	509	323	369	354	328	412	505	596	803	979	1175	839	909
III	-	322	48	10	-	-	-	1886	541	2989	473	2226	742	500	-
Tot	752	1473	1221	1273	1342	1187	1277	3195	1892	4900	3754	5358	4411	3395	3427

B De hervormde diaconie

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	47	478	543	481	487	1071	738	867	619	951	990	528	727	695	1040	6238	4525	4082	3067
Ila	455	605	750	864	1343	1305	1503	906	752	780	837	940	858	920	1393	2200	1935	1487	1446
Ilb	113	113	136	121	97	100	163	135	122	105	105	138	138	183	173	293	550	539	417
II tot	568	718	886	985	1440	1405	1666	1041	874	885	942	1078	996	1103	1566	2493	2485	2026	1863
IIIa	44	58	38	79	53	66	46	55	66	58	73	85	60	73	90	193	178	170	176
IIIb	-	-	-	-	636	41	26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III tot	44	58	38	79	689	107	72	55	66	58	73	85	60	73	90	193	178	170	176
IV	-	-	500	18	2704	2	51	14	973	47	37	22	23	65	26	23	523	3877	2882
Tot	659	1254	1967	1563	5320	2585	2527	1977	2532	1941	2042	1713	1806	1936	2722	8947	7711	10155	7988

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	221	325	370	556	697	568	514	491	452	582	370	550	574	747	877	378	906	1256	874
b	-	-	-	-	235	-	-	-	-	193	-	-	-	-	-	-	-	-	-
c	50	61	56	123	113	115	100	-	25	95	-	25	25	161	130	99	63	510	
d	-	-	-	25	26	36	32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
e	-	-	-	-	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	254	
f	-	-	2	5	-	10	10	20	20	20	10	95	90	105	190	77	80	65	
I tot	271	386	428	709	1124	719	656	501	472	820	485	560	694	862	1143	698	1082	1653	1449
II	151	183	257	300	305	531	316	240	468	181	202	439	278	381	524	732	569	383	425
III	51	110	799	25	2775	349	177	139	1270	2	538	25	157	20	15	430	2406	4073	3012
Tot	473	679	1484	1034	4204	1599	1149	880	2210	1003	1225	1024	1129	1263	1682	1860	4057	6109	4886

Toelichting uitgaven rubriek III: de hoge uitgaven in 1930, 1935 en 1939 betreffen leningen aan verschillende instellingen waaronder de plaatselijke school en hervormde kerk, alsmede de aankoop van obligaties.

III Wolphaartsdijk

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	1021	985	964	588	907	1061	389	1088	487	683	899	2113	1119	932	1171	2522	4346	2041	-
Ila	727	732	753	1194	1775	1775	2050	1789	1243	1461	1889	2431	2714	3561	3871	3705	3986	2284	3062
Ilb	-	-	29	94	243	343	355	418	446	275	251	275	352	384	533	647	944	754	683
II tot	727	732	782	1288	2018	2118	2405	2207	1689	1736	2140	2706	3066	3945	4404	4352	4930	3038	3745
III	450	525	265	-	800	1750	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1150
IV	28	16	23	123	17	529	100	115	475	1266	946	67	551	117	667	210	1981	400	798
Tot	2226	2258	2034	1999	3742	5458	2915	3410	2651	3685	3985	4886	4736	4994	6242	7084	11257	5479	5693

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	702	590	431	704	1038	1097	920	660	979	1134	1039	1503	1200	1973	1494	1674	1343	1771	2618
b	171	438	351	239	327	285	495	437	286	230	133	200	599	148	72	72	699	553	1104
c	59	30	7	49	87	7	265	288	282	30	34	32	146	600	2420	944	1017	648	1104
d	33	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	125	125	125	125	115	115
I tot	965	1073	789	992	1452	1389	1680	1385	1547	1450	1206	1735	1980	2846	4111	2815	3184	3087	3941
II	246	274	269	293	317	399	464	412	461	539	533	579	580	682	1038	1222	1509	1307	1282
III	-	11	-	-	1138	2366	-	-	450	1254	1219	974	1224	380	122	97	1626	393	10
Tot	1211	1358	1058	1285	2907	4154	2144	1797	2458	3243	2958	3288	3784	3908	5271	4134	6319	4787	5233

B De hervormde diaconie

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	388	334	415	779	131	189	374	325	429	1029	1150	658	212	590	866	1595	1268	580	818
Ila	137	118	143	112	29	29	27	32	32	27	27	27	27	169	230	38	7	7	29
Ilb	80	122	141	122	205	205	205	307	205	205	226	220	-	-	-	346	408	363	378
II tot	217	240	284	234	234	234	232	339	237	232	253	247	27	169	230	384	415	370	407
IIla	958	1009	1463	1759	1384	1027	997	862	703	691	801	820	1345	1433	2528	2276	2565	2446	2227
IIlb	-	-	-	-	-	-	-	500	500	350	250	40	1661	1463	2562	819	735	336	888
III	958	1009	1463	1759	1384	1027	997	1362	1203	1041	1051	860	3006	2896	5090	3095	3300	2782	3115
IV	5	38	45	23	9	13	6	54	2	17	1	14	102	415	1487	1989	1114	1430	946
Tot	1568	1621	2207	2795	1758	1463	1609	2080	1871	2319	2455	1779	3347	4070	7673	7063	6097	5162	5286

Toelichting inkomsten

IV: bij de inkomsten vanaf 1920 zijn behalve opbrengsten van incidentele verkopen de teruggaven van invaliditeitsrenten begrepen.

IIlb: vanaf 1910 restitueerde het burgerlijk armbestuur de diaconie jaarlijks de kosten die de diaconie maakte voor de armen die ten laste van het armbestuur in het verzorgingstehuis *Zorgvliet* werden verpleegd.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	901	1101	1312	1579	1114	834	874	947	1018	1005	1068	1323	2240	2675	3252	3053	2722	2733	2880
b	-	32	-	82	121	92	64	304	270	130	110	81	-	-	752	-	-	-	-
c	118	186	261	312	225	225	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	10	85	85	55	55	55
I tot	1019	1319	1573	1973	1460	1151	939	1251	1288	1191	1178	1404	2250	2685	4089	3138	2777	2788	2935
II	73	72	128	141	70	42	47	66	55	27	37	6	653	605	1345	1473	1469	1293	1144
III	-	-	29	22	12	43	6	1	-	-	30	1	9	105	234	1594	353	455	532
Tot	1092	1391	1730	2136	1542	1236	992	1318	1343	1218	1245	1411	2912	3395	5668	6205	4599	4536	4611

Toelichting uitgaven: vanaf 1910 wordt de financiële administratie gecompliceerd door de exploitatie van een eigen verzorgingstehuis. In de boekhouding maakte de diaconie onderscheid tussen de uitgaven voor de huiszittende bedeedden (afdeling A) en die welke gemaakt werden voor de bewoners van het tehuis. Wij hebben ter wille van de vergelijking over langere termijn de administraties samengevoegd. Aangezien zich onder

de bewoners van het tehuis ook vele klanten van het burgerlijk armbestuur bevonden, is het niet verwonderlijk dat de bedelingslasten vanaf 1910 flink opliepen.

IV Wemeldinge

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	452	439	2318	1391	1444	482	972	322	29	1453	714	3303	5718	16818	16337	7555	6019	8205	2518
IIa	2434	2512	2663	3192	3724	4389	5665	5406	4610	4782	5413	7247	7866	9901	12121	14167	8960	6109	7338
IIb	404	389	611	774	784	790	880	939	875	839	770	966	952	958	1771	1801	2650	2609	2035
II tot	2838	2901	3274	3966	4508	5179	6545	6345	5485	5621	6183	8213	8818	10859	13892	15968	11610	8718	9373
III	3	3	4	15	6	9	-	-	-	-	-	-	-	-	539	561	3807	3846	4228
IV	160	160	175	1458	175	250	260	360	353	340	325	4631	1449	2497	1719	12769	14400	4256	4162
Tot	3453	3503	5771	6830	6133	5920	7777	7027	5867	7414	7222	16147	15985	30174	32487	36853	35836	25025	20281

Toelichting inkomsten

Onder III zijn vanaf 1920 de bijdragen geboekt die het armbestuur van de diaconie ontving voor de verpleegden die voor rekening van de diaconie in het verzorgingstehuis *Vredebest* werden verpleegd.

Vanaf 1930 zijn in rubriek IV de door familieleden van bedeeden terugbetaalde onderstandsbedragen geboekt.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	690	900	1280	1011	1457	1850	2252	1711	1643	1804	1921	2959	3942	3949	6535	6233	4953	6321	4741
b	454	248	261	232	469	490	609	431	674	652	295	286	286	853	1194	851	925	943	418
c	282	289	329	340	361	400	498	650	682	662	672	620	638	844	2915	3413	4317	2037	1434
d	26	26	40	100	200	300	500	500	500	300	300	350	400	400	600	300	200	1500	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	800	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I tot	1452	1463	1910	1683	2487	3040	3859	3292	3499	3418	3188	4215	5266	6046	11244	10797	10495	11601	6593
II	1352	1330	1255	1431	1677	1764	2060	1613	1550	2089	1796	1671	2290	3046	4391	11408	6437	6162	5650
III	188	360	197	1831	494	574	1141	1841	751	876	1187	4250	204	7375	6543	528	11751	4807	1940
Tot	2992	3153	3362	4945	4658	5378	7060	6746	5800	6383	6171	10136	7760	16467	22178	22733	28683	22570	14183

Toelichting uitgaven

Net als in Wolphaartsdijk werd vanaf 1920/1925 voor het plaatselijk verzorgingstehuis een aparte boekhouding gevoerd. Wij hebben de exploitatielasten van het tehuis over de verschillende uitgavenposten verdeeld. Zo zijn de kosten van voeding, kleding en zakgeld van de bewoners onder bedeling opgenomen. De kosten van energie, onderhoud en dergelijke hebben we in rubriek II opgenomen.

Aangezien onder de bewoners van het tehuis zich ook diaconiebedeeden bevonden, verklaart dit de enorme stijging van de bedelingslasten vanaf 1920 (zie post 1a).

B De hervormde diaconie

(slechts de rekeningen vanaf 1900 tot en met 1935 zijn bewaard gebleven)

Inkomsten								Uitgaven							
Jaar	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	Jaar	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930
I	1510	2797	1920	3405	6337	6991	10827	Ia	2310	2407	2115	3306	3759	1997	1908
IIa	2196	2432	2740	3516	4010	7005	4172	b	-	-	-	-	-	287	200
IIb	91	46	22	115	605	999	1501	c	153	135	106	351	782	1399	1676
II tot	2287	2478	2762	3631	4615	8004	5673	d	-	-	-	-	-	-	-
IIIa	659	479	435	574	586	694	763	e	-	-	-	-	-	-	-
IIIb	-	-	-	-	-	-	-	f	-	10	45	20	35	55	50
III tot	659	479	435	574	586	694	763	I tot	2463	2552	2266	3677	4576	3738	3834
IV	78	395	-	100	-	5686	452	II	412	485	575	721	1056	2424	2618
Tot	4534	6149	5117	7710	11538	21375	17715	III	230	1428	-	-	-	7407	5835
								Tot	3105	4465	2841	4398	5632	13569	12287

IV Kapelle-Biezelingse

A1 Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	535	375	1832	893	102	346	2982	891	858	1789	446	-	1782	3018	2078	2944	2372	-	7224
Ila	1513	1576	1743	1748	2575	3421	5733	6702	4246	4361	5718	6510	8269	9046	9318	12938	12012	7084	6805
Ilb	349	501	493	621	697	697	1577	527	477	489	477	446	533	605	930	1176	2008	1403	3095
II tot	1862	2077	2236	2369	3272	4118	7310	7229	4723	4850	6195	6956	8802	9651	10248	14114	14020	8487	9900
III	-	-	-	49	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3250	4252
IV	1694	-	357	250	174	340	112	3658	12	607	-	100	552	500	4650	756	325	36878	7756
Tot	4091	2452	4425	3561	3548	4804	10404	11778	5593	7246	6641	7056	11136	13169	16976	17814	16717	48615	29132

Toelichting: vanaf 1880, een jaar nadat de armbesturen van Kapelle en Biezelingse-Eversdijk waren gefuseerd, werden de administraties van beide instellingen samengevoegd.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	328	349	541	662	1323	1256	1829	2327	1761	1616	2386	2996	3872	3971	5751	5549	5501	6303	6960
b	210	560	309	513	481	967	815	585	397	749	1034	777	1033	1845	1832	2761	2579	1850	2782
c	97	88	99	148	182	168	354	343	346	345	363	347	392	335	359	335	347	401	385
d	30	30	100	100	100	225	900	300	100	100	100	100	100	100	200	200	200	100	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	205	410	410	835	325	320
I tot	665	1027	1049	1423	2086	2616	3898	3555	2604	2810	3883	4220	5397	6456	8552	9255	9462	8979	10447
II	733	745	851	851	994	1144	2210	3132	2027	1867	2015	2235	2165	3168	4455	4076	4357	3517	3704
III	2571	71	1074	83	43	950	2708	3877	63	660	295	41	1010	1275	2360	364	813	32930	10529
Tot	3969	1843	2974	2357	3123	4710	8816	10564	4694	5337	6193	6496	8572	10899	15367	13695	14632	45426	24680

A2 Het burgerlijk armbestuur Eversdijk

(vanaf 1880 gecombineerd met armbestuur Kapelle)

Inkomsten							Uitgaven						
Jaar	1855	1860	1865	1870	1875	1878	Jaar	1855	1860	1865	1870	1875	1878
I	468	2397	321	495	3106	2260	Ia	375	141	94	466	86	100
IIa	804	1152	1105	1051	1606	1881	b	215	151	415	326	100	100
b	639	674	859	918	918	919	c	96	108	138	175	168	168
II tot	1443	1826	1964	1969	2524	2800	d	20	100	100	100	175	475
III	-	-	-	80	-	-	e	-	-	-	-	-	-
IV	-	-	-	212	-	-	f	-	-	-	-	-	-
							Itot	706	500	747	1067	529	843
							II	448	505	546	560	728	873
							III	513	977	1100	-	3406	394
Tot	1911	4223	2285	2756	5630	5060	Tot	1667	1982	2393	1627	4663	2110

B De hervormde diaconie Kapelle

Inkomsten														
Jaar	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920
I	190	670	276	190	233	477	729	437	206	129	365	265	661	754
Ia	227	173	249	249	321	334	311	311	312	335	335	394	582	582
Ib	49	52	51	54	51	55	59	59	59	51	51	80	107	120
II tot	276	225	300	303	372	389	370	370	371	386	386	474	689	702
IIIa	481	299	352	392	384	299	259	524	338	348	421	705	611	780
IIIb	150	162	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III tot	631	461	352	392	384	299	259	524	338	348	421	705	611	780
IV	48	81	194	2	-	215	-	-	-	188	-	-	-	-
Tot	1145	1437	1122	887	989	1380	1358	1331	915	1051	1172	1444	1961	2236

Uitgaven														
Jaar	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920
Ia	698	680	800	426	466	608	587	784	534	469	792	862	793	1123
b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
c	145	31	35	58	49	46	30	68	81	83	85	149	235	75
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-
II tot	843	711	835	484	515	664	617	852	615	552	877	1011	1028	1198
II	58	66	69	70	58	86	64	59	57	58	62	66	95	160
III	24	17	19	2	39	215	26	-	4	30	-	23	2	5
Tot	925	794	923	556	612	965	707	911	676	640	939	1100	1125	1363

C De hervormde diaconie Biezeling-Eversdijk

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	128	128	105	310	469	347	95	549	339	389	665	50	137	691	430	494	428	771	815
Ia	199	216	308	306	481	568	550	523	527	448	412	650	689	647	505	509	605	729	571
Ib	10	10	10	-	-	12	42	42	36	5	37	33	75	86	452	669	717	627	593
II tot	209	226	318	306	481	580	592	565	563	453	449	683	764	733	957	1178	1322	1356	1164
IIIa	265	207	214	573	526	498	382	383	391	393	513	538	536	484	799	920	832	641	525
IIIb	-	150	300	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III tot	265	357	514	573	526	498	382	383	391	393	513	538	536	484	799	920	832	641	525
IV	3	1	3	133	162	28	1	100	-	-	4	700	40	5040	122	1041	4174	821	-
Tot	605	712	940	1322	1638	1453	1070	1497	1393	1235	1627	1275	2137	1948	7226	2714	3623	6942	3325

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	411	536	776	904	936	664	913	682	799	807	417	127	487	553	846	905	860	1115	1057
b	-	-	-	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
c	22	30	20	29	26	20	43	48	40	40	40	40	40	40	171	-	-	257	719
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	120	100	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	83	75	75	75
II tot	433	566	796	969	962	684	956	730	839	847	457	167	527	553	963	1279	1035	1447	1851
II	68	66	69	92	101	127	133	114	118	80	99	167	152	341	376	362	562	407	341
III	57	50	6	-	41	8	-	-	22	-	897	744	1003	628	5478	723	1171	4129	381
Tot	558	682	871	1061	1104	819	1089	844	979	927	1453	1078	1682	1522	6817	2364	2768	5983	2573

V Kloetinge

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1916	1920	1925	1929	1935	1939
I	747	1678	1254	977	926	857	-	3913	3154	1007	1063	855	3794	1617	3599	4615	2235	1557	500
Ia	2831	2500	2472	3042	3105	3048	7182	3561	3206	3237	3443	5873	6442	6439	11724	10271	10131	4514	6255
Ib	86	121	198	311	625	862	1378	1333	1276	1245	1206	1344	1342	1575	1775	2552	2664	2522	2485
II tot	2917	2621	2670	3353	3730	3910	8560	4894	4482	4482	4649	7217	7784	8014	13499	12823	12795	7036	8740
III	157	29	6	-	5	12	23	-	40	-	-	-	-	-	259	-	-	3000	2400
IV	-	-	540	1902	718	704	675	675	700	678	883	4	-	603	1200	633	5005	2119	1659
Tot	3821	4328	4470	6232	5379	5483	9258	9482	8376	6167	6595	8076	11578	10234	18557	18071	20035	13712	13299

Toelichting inkomsten rubriek III:

de bedragen tot 1935 betreffen opbrengsten uit giften en nalatenschappen. In 1935 kreeg het armbestuur een gemeentesubsidie van f 3.000,- en in 1939 een van f 1.400,-. Dit laatste bedrag werd aangevuld met een lening van f 1.000,-.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1916	1920	1925	1929	1935	1939
Ia	636	536	557	885	1004	1640	1691	2006	1589	1465	1723	2708	2971	3289	7023	5266	5620	4952	4880
b	699	661	681	487	456	393	490	470	1017	1005	1143	663	956	829	1838	933	1217	1970	1255
c	198	136	115	100	108	234	288	222	422	301	311	274	391	358	679	559	2734	1176	1651
d	-	-	-	-	-	50	100	250	300	300	300	375	375	525	575	800	575	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	223	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	25	25	360	460	460	740	410
I tot	1533	1333	1353	1472	1568	2317	2569	2948	3328	3071	3477	4045	4718	5026	10475	8018	10829	8838	8196
II	890	889	1001	1118	1189	1254	1583	1576	1386	1378	1247	1287	1508	2161	2934	3796	3002	2567	3356
III	-	360	1143	1447	1022	87	1431	1287	74	796	1110	1576	2692	1098	2168	2083	3780	2129	351
Tot	2423	2582	3497	4037	3779	3658	5583	5811	4788	5245	5834	6908	8918	8285	15577	13897	17611	13534	11903

B De hervormde diaconie

Inkomsten																		
Jaar	1854	1859	1866	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	294	1088	521	460	847	765	695	565	2001	912	842	635	1730	2325	3457	1424	1186	383
Ia	403	462	501	480	735	1114	885	771	845	1158	1178	1113	1541	1568	2120	1519	830	1038
Ib	213	215	255	254	306	306	306	287	347	320	320	359	367	465	606	691	732	671
II tot	616	677	756	734	1041	1420	1191	1058	1192	1478	1498	1472	1908	2033	2726	2210	1562	1709
IIIa	377	595	605	496	470	468	451	630	1557	630	603	619	614	682	923	1212	1252	1411
IIIb	600	-	-	-	-	-	-	100	-	-	-	-	100	-	-	-	-	-
III tot	977	595	605	496	470	468	451	730	1557	630	603	619	714	682	923	1212	1252	1411
IV	35	2	-	15	-	-	-	23	-	302	142	87	-	-	151	10	-	435
Tot	1922	2362	1882	1705	2358	2653	2337	2376	4750	3322	3085	2813	4352	5040	7257	4856	4000	3938

Toelichting inkomsten IIIb: in 1854 ontving de diaconie zeshonderd gulden van de gemeente.

Uitgaven																		
Jaar	1854	1859	1866	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	800	417	770	831	1221	1531	1255	1330	1351	1325	1181	1130	1005	1386	1462	2547	2421	3118
b	433	405	246	179	60	30	40	-	-	156	340	585	638	547	455	468	-	385
c	169	26	22	4	24	8	22	57	11	-	76	-	112	93	380	110	88	143
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	340	-	-
I tot	1402	848	1038	1014	1305	1569	1317	1387	1362	1481	1597	1715	1755	2026	2397	3465	2509	3646
II	162	161	191	196	241	297	227	179	162	730	217	204	271	470	329	331	388	264
III	24	587	58	91	354	81	35	61	2114	173	162	92	140	533	2482	611	103	28
Tot	1588	1596	1287	1301	1900	1947	1579	1627	3638	2384	1976	2011	2166	3029	5208	4407	3000	3938

VI Yerseke

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1857	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1909	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	302	-	640	946	1811	2549	6031	4353	3329	6739	909	707	1754	1229	661	2640	3318	878	1247
IIa	1310	1870	1595	1620	2792	2609	3990	4233	3277	4471	4192	5347	5531	6387	9216	8712	8429	7235	5299
IIb	247	244	244	244	266	479	452	928	767	238	61	53	33	94	133	151	975	680	604
II tot	1557	2114	1839	1864	3058	3088	4442	5161	4044	4709	4253	5400	5564	6481	9349	8863	9404	7915	5903
III	-	-	-	40	160	80	100	-	-	-	-	208	416	377	411	1165	1243	5118	5049
IV	-	315	3	145	246	1154	808	244	1300	1912	2429	262	366	1747	2494	2124	8220	3490	11147
Tot	1859	2429	2482	2995	5275	6871	11381	9758	8673	13360	7591	6577	8100	9834	12915	14792	22185	17401	23346

Toelichting inkomsten III: vanaf 1905 kreeg het armbestuur jaarlijks een bijdrage van de hervormde kerk. De hoogte hiervan varieerde van minimaal f 208,- (1905) tot maximaal f 1.243,- (1930). In de bedragen uit 1935 en 1939 was een grote subsidie van de gemeente begrepen (f 4.087,- in 1935 en f 4.500,- in 1939).

De terugontvangen onderstandsbedragen werden vanaf 1915 in **rubriek IV** geboekt. Het ging hier om ouderdomsrente die bewoners van Vredelust moesten afdragen aan het armbestuur.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1857	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1909	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	556	626	567	527	552	433	967	718	2579	2826	2870	2264	3132	4772	6198	5804	4973	9521	10386
b	405	343	435	180	375	349	378	65	555	234	154	322	285	68	-	-	-	-	-
c	109	134	55	72	200	151	472	627	607	432	466	494	561	476	228	563	471	517	1455
d	36	38	-	-	-	1000	1000	700	1221	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	239	282	268	325	13	532	22	111	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I tot	1106	1141	1057	779	1127	1933	2817	2110	5201	3774	3758	3405	3991	5848	6448	6478	5444	10038	11841
II	556	880	710	718	1645	938	1148	970	921	1208	1233	1841	2126	2808	5009	4977	5575	4807	5456
III	69	201	211	497	1095	1925	3129	75	71	5150	4094	147	1044	410	805	1958	7057	3338	5525
Tot	1731	2222	1978	1994	3867	4796	7094	3155	6193	10132	9085	5393	7161	9066	12262	13413	18076	18183	22822

Toelichting uitgaven rubriek II: door de exploitatie van een eigen verzorgingstehuis Vredelust namen de exploitatiekosten vanaf 1905/1910 snel toe.

B De hervormde diaconie

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	39	30	5	4	136	2521	1774	1709	1051	441	388	1249	457	1825	3027	654	4638	993	523
Ia	915	1637	1063	1339	1916	2238	2393	1933	1475	2168	2069	2749	2729	3165	4023	5196	3925	2501	2199
Ib	233	143	204	246	250	254	391	386	323	365	317	124	265	264	264	329	479	359	370
II tot	1148	1780	1267	1585	2166	2492	2784	2319	1798	2533	2386	2873	2994	3429	4287	5525	4404	2860	2569
IIIa	411	318	460	605	610	433	534	773	873	979	1029	932	1008	1027	1170	1435	1416	1497	1328
IIIb	-	121	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	312	-
III tot	411	439	460	605	610	433	534	773	873	979	1029	932	1008	1027	1170	1435	1728	1497	1328
IV	95	6	5	28	115	103	454	-	700	48	1683	103	27	158	104	671	388	156	156
Tot	1693	2255	1737	2222	3027	5549	5546	4801	4422	4001	5486	5157	4486	6439	8588	8285	11158	5506	4576

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	819	1482	1066	1246	1649	1410	2694	2225	2543	3061	2468	2959	2574	3382	3617	2942	3441	2502	2188
b	-	-	-	-	-	-	-	-	-	127	135	343	488	325	411	224	671	683	676
c	20	171	80	138	96	383	153	138	114	240	235	146	213	223	275	457	378	435	493
d	13	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	36	80	104	91	91
I tot	852	1666	1146	1384	1745	1793	2847	2363	2657	3428	2838	3448	3275	4045	4339	3703	4594	3711	3448
II	619	698	500	764	499	521	597	521	283	372	300	378	533	806	1079	949	1046	1033	940
III	150	17	79	37	22	1600	230	69	838	-	1553	45	15	40	370	953	1368	60	1124
Tot	1621	2381	1725	2185	2266	3914	3674	2953	3778	3800	4691	3871	3823	4891	5788	5605	7008	4804	5512

VII Hoedekenskerke

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939		
I	240	-	463	1012	228	312	572	2489	1119	-	475	257	1230	1441	441	828	1790	812	755
Ia	910	988	1460	1478	1569	1645	2141	2150	1739	1837	1497	2828	2873	4188	4360	4888	4943	3580	2952
Ib	10	11	24	64	109	315	75	74	93	30	58	31	25	166	146	195	276	184	215
II tot	920	999	1484	1542	1678	1960	2216	2224	1832	1867	1555	2859	2898	4354	4506	5083	5219	3764	3167
III	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	800	1100	-	-
IV	-	-	-	110	-	-	498	200	25	272	25	600	600	2682	3022	2912	2065	2419	-
Tot	1160	999	1947	2664	1906	2272	3286	4913	2976	2139	2055	3716	4728	8595	7629	8933	9921	7441	7441

Uitgaven																			
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939		
Ia	166	351	357	710	773	679	922	773	523	431	617	1025	1238	1803	2696	1916	2011	1946	1553
b	250	267	150	198	155	238	492	319	399	316	287	372	251	414	521	413	234	298	926
c	60	52	53	57	71	142	190	243	470	510	270	253	310	599	765	497	130	134	397
d	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
I tot	476	690	560	965	999	1059	1604	1335	1392	1257	1174	1650	1799	2816	3982	2826	2375	2378	2876
II	389	395	510	565	587	654	513	593	610	532	479	520	845	936	1332	1301	1666	1847	1173
III	-	-	234	900	-	332	155	710	141	426	4	627	784	2996	2174	3390	3508	2422	2468
Tot	865	1085	1304	2430	1586	2045	2272	2638	2143	2215	1657	2797	3428	6748	7488	7517	7549	6647	6517

Toelichting rubriek III: vanaf 1910 werden in deze rubriek ook de bijdragen opgenomen die het ambestuur jaarlijks verstrekke aan de plaatselijke hervormde en katholieke kerk. Om grote bedragen ging het niet: f 41,- in 1920 was het laagste, f 532,- in 1930 het hoogste bedrag. De beleggingen vormden de belangrijkste uitgaven in deze rubriek.

B De hervormde diaconie

Toelichting jaarrekeningen diaconie: we hebben niet de beschikking over de jaarrekeningen zelf, doch slechts over de summere gegevens die de kerkelijke instellingen jaarlijks aan de gemeente moesten opsturen. Vanaf 1898 ontbreekt van de jaarrekeningen ieder spoor. Op de formulieren die de kerkelijke ambesturen invulden, was aan de inkomstenkant plaats ingeruimd voor de opbrengsten van legaten, erfenissen en collecten, terwijl niet gevraagd werd naar de inkomsten uit bezit. Wat betreft de uitgaven moesten de kerken slechts informatie verstrekken over de bedragen die gemeoid waren met het beheer der armenzorginstelling en de totale sommen die uitgetrokken waren voor ondersteuning in geld en natura.

Voor de jaren 1851-1866 beschikken we over meer gedetailleerde informatie over de diaconale financiën, omdat de hervormde kerk toen de formulieren vergezeld deed gaan van een specificatie van inkomsten en uitgaven.

Inkomsten																			
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1876	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	18	-	209	707	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	geen gegevens								
IIa	287	477	267	277	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
IIb	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
II tot	287	477	267	277	?	?	?	?	?	?									
IIIa	232	204	200	278	237	70	45	38	27	109									
IIIb	-	-	-	50	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
III tot	232	204	200	328	?	?	?	?	?	?									
IV	-	40	50	350	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
Tot	537	721	726	1662	?	?	?	?	?	?									

Uitgaven																			
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1876	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	298	369	322	255	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	geen gegevens								
b	-	-	-	60	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
c	15	52	75	63	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
d	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
e	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
f	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.									
I tot	313	421	397	378	395	519	301	305	350	430									
II	113	101	103	138	-	-	-	-	-	5									
III	-	-	-	1100	-	-	-	-	-	-									
Tot	426	522	500	1616	395	519	301	305	350	435									

C Het rooms-katholiek parochiaal ambestuur

Toelichting jaarrekeningen: zie hierboven bij de hervormde diaconie. Wat voor de rekeningen van de diaconie geldt, geldt ook voor die van het katholieke ambestuur. Wel hebben we voor enige jaren in de twintigste eeuw (1912, 1913, 1917 en de eerste helft van 1935) de beschikking over de rekeningen. In tegenstelling tot de Hoedekenskerkse diaconie beschikte het katholieke ambestuur niet over onroerend goed.

Inkomsten																											
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1876	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1917	1920	1925	1930	1935	1939								
I	14	-	13	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	geen gegevens																
IIa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-																	
IIb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-																	
II tot	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-																	
IIIa	394	566	593	552	547	945	1082	822	572	544										g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
IIIb	-	-	-	-	-	-	140	140	-	-										g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
III tot	394	566	593	552	547	945	1222	962	572	544										g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
IV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-										g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
Tot	408	566	606	552	547	945	1222	962	572	544										g.g.	g.g.	g.g.	1930	g.g.	g.g.	g.g.	1563

Uitgaven																			
Jaar	1851	1855	1860	1865	1870	1876	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1917	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	321	460	512	442	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	.			1700					g.g.
b	182	-	-	40	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				140					g.g.
c	57	50	63	65	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				-					g.g.
d	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				-					g.g.
e	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	-	g.g.	g.g.	g.g.		g.g.
f	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				-					g.g.
Iltot	560	510	575	547	611	1199	1513	1092	645	563				1840					1342
II	5	14	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				20					1
III	-	-	-	9	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				80					49
Tot	565	524	575	556	?	?	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				1940					1392

VIII 's-Heerenhoek

A Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																		
Jaar	1848	1855	1860	1865	1870	1875	1878	1889	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	138	118	-	11	26	266	101	33	197	26	16	15	5	-	37	157	57	-
Ila	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ilb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iltot	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
II	1258	820	925	777	1805	651	1000	1359	530	650	710	685	650	500	1200	750	2630	4181
IV	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	171	157	599
Tot	1396	938	925	788	1831	917	1101	1392	727	676	726	700	655	500	1237	1078	2844	4780

Toelichting inkomsten algemeen: zoals uit bovenstaande staat blijkt, was het armbestuur geheel aangewezen op gemeentesubsidie. Inkomsten uit eigen bezit ontbraken.

Uitgaven																		
Jaar	1848	1855	1860	1865	1870	1875	1878	1889	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	293	139	196	156	462	465	458	114	259	261	370	458	334	235	70	437	1607	3402
b	473	244	136	148	268	195	215	501	363	182	205	130	256	78	950	519	385	631
c	-	12	12	12	12	25	7	-	1	22	-	38	-	-	-	-	707	116
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iltot	766	395	344	316	742	685	680	615	623	465	575	626	590	313	1020	956	2699	4149
II	30	22	22	22	30	30	30	50	30	30	30	32	32	51	80	80	86	145
III	325	450	558	431	1029	182	241	648	43	22	32	41	-	137	128	-	65	544
Tot	1121	867	924	769	1801	897	951	1313	696	517	637	699	622	501	1228	1036	2850	4838

Toelichting uitgaven III: tot en met 1889 zijn hierin de forse intrestbetalingen van het armbestuur aan de gemeente ondergebracht.

B De hervormde diaconie 's-Heerenhoek-Nieuwdorp

Opmerking: tot en met 1890 werd voor 's-Heerenhoek en Nieuwdorp een aparte administratie gevoerd. Vanaf 1895 maakte de diaconie in de administratie niet langer onderscheid tussen beide plaatsen en was sprake van één boekhouding. Wij hebben voor de gehele periode een gecombineerde rekening gemaakt.

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	2	180	417	171	324	192	143	144	233	398	660	961	554	954	-	1846			
Ila	-	-	50	50	76	55	67	73	51	71	97	28	43	70	216	200			
Ilb	-	-	18	10	6	17	17	-	54	59	63	67	86	95	177	297			
Iltot	-	-	68	60	82	72	84	73	105	130	160	95	129	165	393	497	g.g.	g.g.	g.g.
IIla	532	644	674	603	778	745	358	464	555	382	359	499	550	581	1054	1269			
IIlb	-	-	600	599	600	600	700	700	654	-	-	-	-	-	-	-			
IIltot	532	644	1274	1202	1378	1345	1058	1164	1209	382	359	499	550	581	1054	1269			
IV	13	76	108	44	31	238	1	3	23	3	3	35	8	3	311	1202			
Tot	547	900	1867	1477	1815	1847	1286	1384	1570	913	1182	1590	1241	1703	1758	4814			

Toelichting: vanaf 1860 kreeg de diaconie van de gemeente 's-Heer Arendskerke een jaarlijkse subsidie van zeshonderd gulden voor de ondersteuning van behoeftige lidmaten die in Nieuwdorp (gemeente 's-Heer Arendskerke) woonden.

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	404	516	1124	965	973	1435	1129	1041	1276	395	406	391	586	615	800	687			
b	-	-	385	231	263	-	39	-	-	-	-	-	-	-	197	-			
c	-	18	14	16	39	52	-	3	-	3	2	-	22	-	-	185			
d	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-			
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	37	36	-			
I tot	404	534	1523	1212	1275	1487	1168	1044	1276	398	408	391	610	652	1033	872			
II	-	50	120	73	64	107	11	19	64	25	41	41	115	81	116	33			
III	87	26	44	95	163	37	114	103	-	-	27	47	-	-	80	2564			
Tot	491	610	1687	1380	1502	1631	1293	1166	1340	423	476	479	725	733	1229	3469			

C Het rooms-katholiek parochiaal armbestuur

Toelichting algemeen: Naast de formulieren die het parochiaal armbestuur ieder jaar aan de gemeente moest opsturen en waarover wij tot en met het jaar 1920 de beschikking hebben, zijn voor de periode 1813-1896 gedetailleerde kasboeken aanwezig.

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	-	145	445	158	18	323	110	386	218	257	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
Ila	59	60	30	30	30	60	-	21	6	6	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
Ilb	-	251	339	404	326	370	412	412	509	680	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
II tot	59	311	369	434	356	430	412	433	515	686	?	?	?	2404	3991	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.
IIla	1219	1585	1779	1809	1811	1648	1707	1587	1457	1361	2123	2390	2300	1406	1805				
IIlb	-	-	-	972	822	758	600	600	600	600	600	675	700	701	826				
IIItot	1219	1585	1779	2781	2633	2406	2307	2187	2057	1961	2723	3065	3000	2107	2631				
IV	54	-	-	-	394	-	400	-	30	364	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
Tot	1232	2041	2593	3373	3401	3159	3229	3006	2821	3268	?	?	?	?	?				

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	758	1073	1162	1725	1968	2502	2181	1813	1771	2177	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
b	-	-	-	713	814	183	255	670	803	779	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
c	-	-	-	61	119	29	13	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
d	-	558	554	256	42	31	5	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.	g.g.				
I tot	758	1631	1716	2755	2943	2745	2454	2483	2574	2956	2947	2855	3300	3917	5283				
II	-	-	-	346	377	37	77	170	39	95	155	65	110	675	55				
III	706	410	539	83	21	87	515	6	21	108	g.g.	g.g.	g.g.	318	-				
Tot	1464	2041	2255	3184	3341	2869	3046	2659	2634	3159	?	?	?	4910	5338				

IX Ovezande

Het burgerlijk armbestuur

Inkomsten																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
I	651	517	637	446	12	210	818	-	-	7738	707		723	434	-	1373	2948	610	185
Ila	1134	1390	2014	2029	2024	2659	2553	2363	1633	2201	2449		3022	3967	4139	6758	5423	4049	3662
Ilb	841	842	886	961	992	1041	1205	1393	1520	1005	1151		1034	1227	2318	1719	2115	2128	2058
II tot	1965	2232	2900	2990	3016	3700	3758	3756	3153	3206	3600	g.g.	4056	5194	6457	8477	7538	6177	5720
III	-	-	-	-	-	-	-	-	20	-	-		-	-	-	-	-	-	-
IV	-	-	4	12	425	45	358	15262	2650	1420	1531		2429	2472	1928	1539	558	983	2107
Tot	2616	2749	3541	3448	3454	3955	4934	19018	5823	12364	5838		7208	8100	8385	11389	11044	7770	8012

Uitgaven																			
Jaar	1850	1855	1860	1865	1870	1875	1880	1885	1890	1895	1900	1905	1910	1915	1920	1925	1930	1935	1939
Ia	958	1199	689	1396	1498	2021	2259	1372	1419	1597	1578		433	336	383	373	480	585	260
b	355	469	549	490	500	203	425	577	516	424	592		1262	1774	2276	1879	3064	4542	3600
c	270	320	245	247	279	280	270	410	397	354	411		200	200	210	224	258	464	608
d	50	50	50	50	50	40	100	200	-	-	-		305	250	300	-	-	-	-
e	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	87	-	-	-
f	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	400	415	480	200	150
I tot	1633	2038	1533	2183	2327	2544	3054	2559	2332	2375	2581	g.g.	2200	2560	3569	2978	4282	5791	4618
II	355	461	467	596	663	547	446	462	472	595	1085		940	1344	1856	1891	2294	1738	1722
III	50	49	72	18	460	47	677	15683	2874	7730	1459		3627	3770	2410	3844	2772	365	2008
Tot	2038	2548	2072	2797	3450	3138	4177	18704	5678	10700	5125		6767	7674	7835	8713	9348	7894	8348

Bijlage I Uitslagen verkiezingen voor de gemeenteraad, provinciale staten en de Tweede Kamer in negen Zuid-Bevelandse gemeenten in de periode 1918-1939

Afkortingen:

GC = Goesche Courant
 PZMC = Provinciale Zeeuwsche Middelburgsche Courant
 CHU = Christelijk Historische Unie
 ARP = Anti Revolutionaire Partij
 RKSP = Roomsch Katholieke Staats Partij
 VB = Vrijheidsbond
 VDB = Vrijzinnig Democratische Bond
 SDAP = Sociaal Democratische Arbeiders Partij
 SGP = Staatkundig Gereformeerde Partij

I De gemeenteraad

(Opmerking: voor sommige dorpen ontbrak informatie over de uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen)

gemeenteraad 1919	CHU	ARP	RKSP	VB/VD	SDAP	SGP	Overige	Totaal
's-Heer Arendskerke	3	4	1	3	-	-		11
Hoedekenskerke	-	1	4	2	-	-		7
Kapelle	2	2	-	3	-	-		7
Kloetinge ¹	1		1	2			3	7
Ovezande	1		6					7
Wolphaartsdijk	1	1	-	4	-	1		7
Yerseke	2	2	1	3	2	1		11

Bron: GC 22-5-1919 en 24-5-1919

1 Kloetinge: 2 rechtse lijst en 1 Vrije kiezers.

gemeenteraad 1923	CHU	ARP	RKSP	VB	VD	SDAP	SGP	Overige	Totaal
's-Heer Arendskerke	3	2	2	2	1	-	-	1	11
Hoedekenskerke ¹			3					4	7
Kapelle	2	2		2	1				7
Kloetinge ²			-	2				5	7
Ovezande	1		6						7
Wemeldinge		2		4				1	7
Wolphaartsdijk	3	1					1	2	7
Yerseke	3	2		3		1	2		11

Bron: GC 19-5-1923 en 26-5-1923

1 Hoedekenskerke: 4 zetels voor lijst 1 'Vereenigde Protestantsche Kiezers'.

2 Kloetinge: 1 zetel voor werkliedenvereniging 'Samen Sterk', 3 zetels voor 'Protestantsch Rechtse' kiezers en 1 voor 'Vrije Kiezers'.

gemeenteraad 1927	CHU	ARP	RKSP	VB	VD	SDAP	SGP	overige	Totaal
's-Heer Arendskerke	3	3	2	2	1				11
Hoedekenskerke ¹			3					4	7
Kapelle	3	2		1				1	7
Kloetinge ²	2		-	1		1	-	3	7
Ovezande	1		6						7
Wemeldinge		3		3		1			7
Wolphaartsdijk	2	2		2			1		7
Yerseke	3	2		1	2	1	2		11

Bron: GC 25-5-1927

1 Hoedekenskerke: 4 zetels voor gezamenlijke protestantse lijst.

2 Kloetinge: 3 zetels voor 'Rechtsche' Lijst.

gemeenteraad 1931	CHU	ARP	RKSP	VB	VD	SDAP	SGP	overige	totaal
's-Heer Arendskerke	4	3	2	2					11
's-Heerenhoek ¹			4					3	7
Kapelle	2	2		2	1				7
Kloetinge ²	1			1		1		4	7
Ovezande	1		6						7
Wemeldinge	1	2		1	1	1	1		7
Wolphaartsdijk ³	3	2					1	1	7
Yerseke	3	2			2	2	2		11

Bron: GC 19-6-1931

1 's-Heerenhoek: 2 zetels voor de katholieke arbeiderspartij en 1 voor de gecombineerde protestantse lijst.

2 Kloetinge: 3 zetels voor de 'Rechtse' lijst en 1 zetel voor de 'Vrije Partij'.

3 Wolphaartsdijk: 1 zetel voor 'gemeentebelang'.

gemeenteraad 1935	CHU	ARP	RKSP	VB	VD	SDAP	SGP	overige	totaal
's-Heer Arendskerke	4	3	2	1				1	11
Hoedekenskerke	1		4	1			1		7
Kapelle	2	2		1		1		1	7
Kloetinge	3	1		2				1	7
Ovezande ¹			4					3	7
Wemeldinge	1	2			2	1		1	7
Wolphaartsdijk	3	2						2	7
Yerseke	2	2			1	3	2	1	11

Bron: PZMC 19-6-1935

1 Ovezande: 2 zetels voor de protestantse lijst en 1 zetel voor de katholieke arbeiderspartij.

gemeenteraad 1939	CHU	ARP	RKSP	VB	VD	SDAP	SGP	Overige	totaal
Hoedekenskerke	1		3	1			2		7
Kapelle	2	2		1		2			7
Kloetinge	3	1		2				1	7
Ovezande ¹			4					3	7

Bron: PZMC 15-6-1939 en 17-6-1939

1 Ovezande: 2 zetels voor de katholieke arbeiderspartij en 1 zetel voor de protestantse lijst.

Uit de resultaten van de raadsverkiezingen blijkt dat in alle dorpen de confessionele partijen de meerderheid vormden. Met name de CHU en ARP beschikten op het Zuid-Bevelandse platteland over veel aanhang.

Van de niet-confessionele partijen was de Vrijheidsbond in de meeste dorpen de grootste.

In de katholieke dorpen 's-Heerenhoek en Ovezande beschikte de RKSP over de absolute meerderheid. In beide dorpen werd de machtspositie van deze partij aangetast door de katholieke arbeiderspartij, die in Ovezande voor het eerst in 1935 met een eigen lijst uitkwam en 1 zetel wist te bemachtigen, in 1939 zelfs 2. In 's-Heerenhoek beschikte deze partij in 1931 reeds over 2 zetels. In Hoedekenskerke-Kwadendamme kon de RKSP doorgaans rekenen op 3 van de 7 zetels. De stemmen die de RKSP kreeg, waren vrijwel zonder uitzondering afkomstig uit de katholieke kern Kwadendamme. Om sterk te staan tegenover de katholieken gingen de overige partijen in het dorp (CHU, VB, ARP en SGP) een lijstverbinding aan.

Uit de uitslagen van de raadsverkiezingen blijkt dat de SDAP over weinig macht beschikte. Slechts in Yerseke beschikte ze over meer dan één zetel. Ook de invloed van de vrijzinnig-

democraten was in de meeste dorpen gering.

II Provinciale staten

(Opmerking: uitslagen 1931 niet per gemeente gepubliceerd in de Goesche Courant. Ook die van 1919 heb ik niet aangetroffen)

provinciale staten 1923	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	31,4	28,1	15,4	3,5	19,1	1,2	1,3	100	1499
's-Heerenhoek	7,2	2,3	88,2	1,0	0,2	0,8	0,2	100	525
Hoedekenskerke	10,2	8,1	52,7	15,4	10,9	1,0	1,6	100	577
Kapelle	24,6	27,3	2,3	5,0	25,1	12,4	2,7	100	983
Kloetinge	21,3	19,8	4,3	3,8	36,2	4,0	10,1	100	744
Ovezande	11,7	6,0	78,4	0,6	1,9	1,3	-	100	529
Wemeldinge	18,7	41,6	0,6	3,8	28,3	3,8	2,6	100	860
Wolphaartsdijk	38,6	17,0	2,4	11,6	25,8	1,9	2,1	100	1073
Yerseke	28,3	18,2	3,7	18,4	5,0	19,3	6,9	100	1525

Bron: GC 13-4-1923

provinciale staten 1927	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	30,6	29,7	16,2	3,8	15,8	2,2	1,6	100	1650
's-Heerenhoek	8,0	2,1	87,5	0,4	0,6	1,5	-	100	536
Hoedekenskerke	9,8	10,7	49,8	15,1	7,1	2,7	4,7	100	634
Kapelle	24,5	32,8	2,1	4,9	18,1	15,2	2,5	100	1100
Kloetinge	24,3	22,8	4,2	4,7	26,1	9,9	8,0	100	838
Ovezande	12,1	5,8	75,3	1,4	3,5	1,8	-	100	568
Wemeldinge	24,2	34,9	0,9	4,9	20,3	7,2	7,5	100	973
Wolphaartsdijk	37,0	20,3	2,4	12,7	23,4	2,0	2,2	100	1146
Yerseke	24,7	18,3	3,8	18,6	5,2	22,5	6,9	100	1740

Bron: GC 7-4-1927

provinciale staten 1935	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	NSB	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	33,3	27,7	16,5	4,9	9,1	1,1	3,9	3,5	100	1920
's-Heerenhoek	4,8	1,7	90,4	0,9	0,5	0,2	-	1,5	100	583
Hoedekenskerke	19,2	7,9	50,3	15,1	3,7	1,4	1,2	1,4	100	736
Kapelle	30,9	26,6	1,9	7,7	12,1	5,7	11,5	3,6	100	1336
Kloetinge	49,2	14,4	4,4	6,2	12,8	3,9	4,7	4,4	100	1080
Ovezande	11,9	1,4	81,3	1,4	0,8	1,6	-	1,6	100	733
Wemeldinge	29,7	30,2	1,0	6,4	11,8	4,5	13,1	3,3	100	1105
Wolphaartsdijk	43,8	18,4	1,7	13,9	7,8	1,4	2,6	10,4	100	1249
Yerseke	24,4	17,1	3,7	19,7	2,1	6,2	16,6	10,1	100	1954

Bron: PZMC 21-4-1939

provinciale staten 1939	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	NSB	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	35,0	25,3	17,6	5,2	9,8	1,7	4,0	1,3	100	2060
's-Heerenhoek	3,2	3,0	91,6	0,5	1,2	0,2	0,2	-	100	593
Hoedekenskerke	23,2	5,9	49,9	14	3,5	1,3	0,9	1,3	100	750
Kapelle	35,0	25,3	1,4	6,9	11,0	7,5	12,4	0,5	100	1459
Kloetinge	48,0	14,0	4,4	5,7	12,6	4,8	4,9	5,5	100	1183
Ovezande	15,2	1,5	80,4	-	0,6	1,7	0,5	0,2	100	663
Wemeldinge	34,6	30,4	1,4	4,7	10,7	4,9	12,3	0,9	100	1173
Wolphaartsdijk	45,7	18,7	1,9	12,9	8,5	2,3	4,6	5,3	100	1282
Yerseke	28,7	19,0	3,6	18,1	1,8	12,6	9,9	5,1	100	2080

Bron: PZMC 21-4-1939

III Tweede Kamer

Tweede Kamer 1918	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Overig	totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	25,1	25,8	18,0	4,3	13,6	4,0	3,2	6,0	100	784
's-Heerenhoek	8,4	2,7	87,4	1,1	0,4	-	-	-	100	261
Hoedekenskerke	4,3	10	49,6	12,7	14	2,3	3,7	3,4	100	300
Kapelle	17,5	34,1	2,4	3,2	13,2	15,6	4,1	9,9	100	531
Kloetinge	24,9	27,6	5,0	2,3	23,9	3,8	4,3	8,2	100	398
Ovezande	9,0	2,2	82,0	0,4	2,5	0,4	-	3,5	100	278
Wemeldinge	8,2	41,0	1,3	1,7	36,6	2,9	1,9	6,4	100	476
Wolphaartsdijk	26,1	22,6	2,6	12,3	27,7	1,6	2,8	4,3	100	571
Yerseke	13,7	20,4	4,9	14,6	4,9	24,6	10,5	6,4	100	840

Bron: GC 6-7-1918

Tweede Kamer 1922	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Overig	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	33,4	29,8	15,5	3,2	10,9	1,6	2,2	3,4	100	1609
's-Heerenhoek	8,0	3,2	86,1	0,5	-	0,7	-	1,5	100	563
Hoedekenskerke	11,3	7,4	52,5	15,8	7,9	0,5	1,8	2,8	100	608
Kapelle	27,2	32,1	2,3	5,9	13,8	11,4	3,8	2,8	100	1049
Kloetinge	29,7	26,3	5,3	4,3	8,4	4,1	7,9	14	100	798
Ovezande	16,1	1,8	78,0	0,5	1,2	1,2	-	1,2	100	564
Wemeldinge	19,0	38,4	0,7	4,7	25,2	2,1	3,9	6	100	961
Wolphaartsdijk	42,1	19,0	1,9	11,5	11,8	2,3	4,5	6,9	100	1105
Yerseke	20,3	19,8	3,7	22,0	3,6	18,3	6,8	5,5	100	1713

Bron: GC 8-7-1922

Tweede Kamer 1925	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Overig	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	35,3	30,7	15,6	3,9	4,4	2,0	2,4	5,7	100	1698
's-Heerenhoek	7,2	2,3	85,9	0,9	0,4	1,1	0,7	1,5	100	559
Hoedekenskerke	11,8	9,2	47,2	17,2	3,3	2,8	5,5	3,0	100	633
Kapelle	29,5	32,4	2,3	6,7	8,7	12,5	3,3	4,7	100	1082
Kloetinge	33,7	24,4	4,2	3,2	5,8	15,9	5,7	7,1	100	864
Ovezande	17,1	1,7	74,8	0,5	1,9	0,3	0,7	3	100	584
Wemeldinge	22,8	34,9	1,8	6,0	16,7	5,6	7,7	4,5	100	984
Wolphaartsdijk	39,6	25,4	2,1	13,1	6,9	4,2	3,7	5	100	1099
Yerseke	23,8	19,1	4,6	22,3	1,9	19,7	5,3	3,3	100	1744

Bron: GC 3-7-1925

Tweede Kamer 1929	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	Overig	Totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	36,5	28,2	16,3	4,8	5,8	2,3	2,9	3,2	100	1747
's-Heerenhoek	6,7	2,5	88,0	0,5	0,4	0,7	0,2	1,0	100	551
Hoedekenskerke	18,3	7,1	50,5	15,0	3,3	1,7	2,9	1,2	100	666
Kapelle	30,7	26,9	2,1	7,7	7,2	13,8	7,7	3,9	100	1202
Kloetinge	47,3	16,9	4,9	5,6	5,4	8,5	7,5	3,9	100	979
Ovezande	15,6	2,2	77,2	0,7	1,0	1,0	0,7	1,6	100	596
Wemeldinge	34,2	28,7	1,1	7,6	11,1	7,3	5,4	4,6	100	1000
Wolphaartsdijk	44,6	18,9	2,6	14,0	11,2	3,1	3,4	2,2	100	1209
Yerseke	26,3	16,9	4,6	18,5	3,0	18,6	8,9	3,2	100	1778

Bron: GC 8-7-1929

Tweede Kamer 1933	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	NSB	Overig	totaal	abs aantal stemmen ¹
's-Heer Arendskerke	34,8	29,3	18,1	4,8	7,9	0,6	2,5	-	2	100	1846
's-Heerenhoek	4,0	2,1	91,3	1,2	0,5	-	0,2	-	0,7	100	574
Hoedekenskerke	15,1	10,7	51,7	15,0	3,6	1,0	1,8	-	1,1	100	722
Kapelle	32,9	27,4	1,8	8,5	6,6	9,1	9,9	0,2	3,6	100	1319
Kloetinge	49,7	17,0	3,9	5,1	10,6	3,1	6,4	0,1	4,1	100	1056
Ovezande	14,4	2,8	77,5	0,5	1,6	0,5	0,5	-	2,2	100	612
Wemeldinge	24,1	33,3	1,0	10,5	13,6	4,1	11,1	0,3	2,0	100	1094
Wolphaartsdijk	44,8	21,7	2,3	14,1	9,5	1,6	4,3	-	1,7	100	1242
Yerseke	26,0	20,6	4,2	21,6	1,9	10,0	12,6	0,1	3	100	1891

Bron: PZMC 27-4-1933

Tweede Kamer 1937	CHU	ARP	RKSP	SGP	VB	VDB	SDAP	NSB	Overig	totaal	abs aantal stemmen
's-Heer Arendskerke	31,3	28,9	17,9	5,1	5,6	2,9	5,3	1,4	1,6	100	2017
's-Heerenhoek	2,2	4,3	91,0	0,3	0,8	0,3	0,3	0,5	0,3	100	601
Hoedekenskerke	18,4	9,6	51,5	14,5	1,3	2,3	1,2	0,7	0,5	100	752
Kapelle	30,5	29,4	1,8	7,3	6,9	11,2	10,2	1,1	1,6	100	1399
Kloetinge	42,8	20,4	4,0	5,6	8,8	6,9	7,0	2,2	2,3	100	1137
Ovezande	14,0	2,9	80,5	-	0,8	1,3	0,2	-	0,3	100	622
Wemeldinge	24,0	38,4	1,6	6,1	5,4	8,7	10,5	0,9	4,4	100	1198
Wolphaartsdijk	22,5	41,7	2,4	13,9	4,4	3,3	3,3	7,1	1,4	100	1261
Yerseke	20,7	23,0	3,7	18,8	0,8	13,7	13,7	3,1	2,5	100	2047

Bron: PZMC 28-5-1937

Uit de provinciale en landelijke verkiezingsuitslagen wordt duidelijk dat in de meeste dorpen de CHU en de ARP samen meestal meer dan de helft van het aantal stemmen kregen. De aanhang van de Vrijheidsbond liep onmiskenbaar terug. Behaalden de conservatief liberalen in 1918 in 5 van de 9 dorpen nog meer dan 10% van de stemmen -in Wemeldinge zelfs eenderde-, aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog was hun aanhang fors teruggelopen. In geen enkel dorp behaalde de partij toen meer dan 10% van de uitgebrachte stemmen.

De SDAP beschikte over weinig invloed. Pas in de jaren dertig kreeg de partij in Kapelle, Wemeldinge en Yerseke aanhang van enige betekenis.